

Sydnam Poyntz

VYPRÁVĚNÍ SYDNAMA POYNTZE

1624–1636

Vzpomínky anglického žoldnéře z třicetileté války

Pieter Snayers, Krajina s vojáky plundrujícími vesnici

Londýn 1908

český překlad s vysvětlivkami

Tiráž

Vyprávění Sydnama Poyntze, 1624–1636

Úplný český překlad s vysvětlivkami

Autor: Sydnam Poyntz (pokřtěn 1607), anglický žoldněr ve službách Nizozemců, Mansfelda, Sasů a císaře, později důstojník parlamentní armády; vyprávění sepsal roku 1636 po návratu do Anglie

Vydavatel a autor úvodu a poznámek: Alfred Thomas Scrope Goodrick (1856–1914), někdejší Fellow of St John's College v Oxfordu

Původní název a vydání: *The Relation of Sydnam Poyntz, 1624–1636*, edited for the Royal Historical Society by the Rev. A. T. S. Goodrick, M.A., Camden Third Series, vol. XIV, London, Offices of the Society, 1908. Dílo i vydání jsou volným dílem.

Předloha: digitální kopie vydání z roku 1908 z Internet Archive (exemplář University of California; identifikátor relationofsydnam00poynrch). Text byl pořízen strojovým rozpoznáním z obrazu stránek a opraven podle skenu.

Překlad a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel nezávislým kontrolním čtením; sporná místa (jména, data, čísla) a místa poškozená na skenu byla ověřována přímo na obrazu stránek. Přeloženo je celé vydání kromě rejstříku. Není to vědecká edice.

Obálka: Pieter Snayers (1592–1667), Krajina s vojáky plundrujícími vesnici (*Landscape with soldiers pillaging a village*). Malba z 17. století, volné dílo; digitalizace přes Wikimedia Commons.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické

Rok vydání: 2026

Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).

Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo a co je přeloženo.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát se zálibou v historii. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0).

Chce-li kdo knihu použít jinak, než jak je uvedeno výše, musí k tomu mít předchozí souhlas provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Obsah

Ediční poznámka	4
Úvod editora	6
Pravé vyličení těchto německých válek	23
Zpráva o smrti Valdštejna z Vídně 8. února 1634	69
Život a zásady Valdštejna	71
Dodatky	73

Ediční poznámka

O textu

Kniha přináší český překlad vyprávění anglického vojáka Sydnama Poyntze o jeho osudech za třicetileté války v letech 1624–1636. Poyntz je sepsal po návratu do Anglie v domě sira Lewise Treshama. Sám uvádí rok 1636; podle vydavatele však psal až na samém konci roku 1636 nebo počátkem roku 1637. Rukopis o sedmdesáti foliích, psaný Poyntzovou rukou, je uložen v Bibliothèque nationale v Paříži (Fonds Anglais 55), kde jej objevil a poprvé opsál Maurice Ettinghausen.

Tiskem vyšel pod názvem *The Relation of Sydnam Poyntz, 1624–1636*. Pro Royal Historical Society jej vydal reverend A. T. S. Goodrick, M.A., někdejší Fellow of St John's College v Oxfordu, v řadě Camden Third Series jako svazek XIV, Londýn 1908. Titulní list uvádí „Scholar“; opravujeme podle errata, které je k němu ve vydání přiloženo. Překlad vychází z tohoto vydání a přináší je celé kromě rejstříku: Goodrickův úvod, Poyntzovo vyprávění, dva přívěsky o Valdštejnovi a tři dodatky.

O autorovi

Sydnam Poyntz, psaný také Sydenham Poyntz nebo Poynes, byl pokřtěn 3. listopadu 1607 jako čtvrtý syn Johna Poyntze z Reigate v hrabství Surrey a Anny Skinnerové; pocházel ze zchudlé větve starého rodu. V Londýně byl dán do učení k obchodníkovi, uprchl a roku 1625 se dal na vojnu v Nizozemí. S Mansfeldovým vojskem došel do Uher, podle vlastního líčení strávil několik let v tureckém zajetí, potom sloužil saskému kurfiřtovi a po svém zajetí císaři, pod plukovníkem Walterem Butlerem. Bojoval u Breitenfeldu, Lützenu a Nördlingenu a v císařském vojsku dosáhl hodnosti strážmistra (sergeant-major); u Schorndorfu ve Württembersku získal statek. Do Anglie se vrátil nejpozději roku 1644. V květnu 1645 převzal za občanské války velení nad vojsky Parlamentu na severu (Northern Association) a stal se guvernérem Yorku; 24. září 1645 porazil u Rowton Heath královo vojsko a Parlament mu přiznal odměnu 500 liber. Dne 8. července 1647 ho vzbouření vojáci zajali a poslali k Fairfaxovi, načež uprchl do Holandska. Ve svých obhajobách z let 1645–1648 si stěžoval na nevděk Parlamentu; z jedné z nich je výňatek v Dodatku B. Roku 1650 odplul s lordem Willoughbym do Západní Indie (tehdejší název Karibiku) a usadil se na ostrově Svatého Kryštofa (dnes Svatý Kryštof, anglicky St Kitts, první trvalá anglická kolonie v Karibiku); podle Dictionary of National Biography byl možná v letech 1661–1663 guvernérem Antiguy. Zemřel zřejmě ve Virginii, v neznámém roce.

O spolehlivosti vyprávění

Poyntz není spolehlivý kronikář. Oxford Dictionary of National Biography o jeho vyprávění říká, že je přesné jen „místy“ („fitfully accurate“). Goodrick v úvodu rozlišuje: kde byl Poyntz očitým svědkem, je jeho svědectví cenné, kde však čerpá z doslechu nebo z vlastních nedbalých zápisků, mýlí se ve jménech, datech, počtech i v zeměpise a opakuje vojenské klepy. Vyprávění je proto třeba číst s poznámkami, které jeho omyly uvádějí na pravou míru.

Zásady překladu a úpravy

Překlad se snaží o srozumitelnou dnešní češtinu bez archaizace; dlouhá souvětí originálu jsou členěna tam, kde to čtení usnadní. Foliace rukopisu, kterou Goodrick uvádí na okraji stran, je vypuštěna. Mezery, které Poyntz v rukopise nechal pro jména a číslce, jsou vyznačeny výpustkou.

Místní jména uvádíme v dnešní, pokud možno české podobě (Cheb, Řezno, Vratislav), osobní jména v podobě ustálené. Poyntzovu zkomolenou podobu ponecháváme jen tam, kde je místo nebo osoba nejistá, například Lintz, Tupania nebo Duvalt.

Poznámky jsou v každé kapitole číslovány od jedné. Poznámky vydavatele končí označením „(Goodrick)“; poznámky bez označení jsou naše. Goodrick v nich nejčastěji uvádí správnou podobu

jména, které Poyntz zkomolil; protože překlad má v textu už podobu dnešní, zůstává v poznámce jen Goodrickovo určení. Kde s ním nesouhlasíme, říká to naše poznámka: jde hlavně o „Duvalta“, v němž vidíme švédského velitele Jakoba Duwalla, a o „Belgradu“, kterou pokládáme za Stoličný Bělehrad.

Odkazy „(s. 89)“ a podobné v Úvodu a v poznámkách míří na strany původního vydání z roku 1908; v tomto překladu jeho stránkování vyznačeno není. Zjevné omyly v Goodrickových odkazech na strany jsme opravili. Erratum a addendum vydání jsou zapracovány do poznámek.

Za Poyntzovým podpisem jsou v rukopise jeho rukou zapsány ještě dva texty: zpráva o Valdštejnově smrti datovaná z Vídně a krátká charakteristika Valdštejna. Podle Goodricka nejde o Poyntzovo vlastní dílo, nýbrž nejspíš o opis nebo překlad některé z dobových zpráv. Zařazujeme je jako samostatné kapitoly.

Překládali jsme podle digitalizovaného exempláře University of California. Na stranách 134 a 135 je jeho sken poškozen skvrnou; několik slov je tam doplněno podle čitelných zbytků písmen a podle souvislosti. Jde o místo, kde kapitán Devereux zabíjí Valdštejna, a o začátek Valdštejnovy charakteristiky; smysl doplněním dotčen není.

Právní výrazy v Dodatku A, v podání ke kancléřskému soudu, jsou převedeny českými procesními termíny, které jsou jim nejbližší.

Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel kontrolním čtením proti originálu. Přes všechnu péči v něm mohly zůstat chyby; za upozornění na ně budeme vděční.

Úvod editora

Zlomek vlastního životopisu, který zde vydáváme, je zajímavý ze dvou důvodů. Jednak vrhá nové a nikoli zcela příznivé světlo na povahu jednoho z parlamentních vůdců v našem vlastním občanském zápase, jednak je jedním z velmi mála vyprávění o raném a pohnutějším období třicetileté války, která napsali muži, kteří se událostí, jež líčí, sami účastnili. Kdo studuje dějiny této války, s úžasem zjišťuje, jak málo takových svědectví z první ruky má k dispozici. Paměti, deníky a soukromá korespondence, díky nimž jsou dějiny anglické občanské války tak průzračné, zde téměř úplně chybějí. Kdo například kriticky projde sedmdesát stran bibliografie na konci svazku nazvaného *The Thirty Years' War* v *Cambridge Modern History*, shledá, že soudobá vyprávění účastníků velkého zápasu se scvrkávají na dvě nebo tři. Je tu sice hojnost titulů jako *Ausführliche Relation* o té či oné bitvě a *Extract eines Schreibens* od toho či onoho (možná smyšleného) bojovníka, je to však zjevně dílo pouhých pamfletistů, v nejlepším případě tiskoviny pro výdělek. A hledáme-li osobní paměti, najdeme jich opravdu málo. Existuje jeden pravý deník německého vojáka, který před sto lety poprvé vydal Westenrieder a který je poněkud nepochopitelně opomíjen;¹ a existuje takzvaný *Soldat Suédois*,² který jako dílo pouhého literáta, a to hluboce zaujatého, lze pokládat skoro za padělek, který se však po dvě stě let citoval, a kde se necitoval, užíval jako paměti vojáka z povolání. To je skoro vše, co z německých záznamů naznačeného osobního druhu máme. Je možné, že se z tohoto hlediska ukážou zajímavé rodinné písemnosti Piccolominiů v Sieně, zatím se však o nich zřejmě ví málo. Pro soudobé dějiny jsme vydání na milost výrobcům knih, často špatně informovaným a zřídka kdy, pokud vůbec, nestranným. Spoléhat musíme buď na vídeňského jezuitu, který pochlebuje všemu císařskému a zaznamenává každý lživý bulletin, který dojde do hlavního města, jako hodnověrné dějiny, nebo na poslušného dějepisce některého protestantského dvora. Dobrou ukázkou prvního druhu jsou *Annales Boicae Gentis*, dílo dvou jezuitů a jednoho knihovníka: počet Tillyho mrtvých a raněných ve slavném boji o přechod Lechu udávají například pouhými třiceti. Příznivým příkladem druhého druhu jsou čtyři díly Chemnitzovy, vydávané ovšem v dlouhých odstupech, od roku 1648 do roku 1859. Pufendorf z nich převzal vše, čeho se mohl zmocnit, a vydal to roku 1686 ve svých *Commentarii de Rebus Suecicis*.

V posledním půlstoletí však byly archivy evropských dvorů prohledány kvůli soudobému materiálu a vydaly ho obrovské množství, ovšem velmi pochybné ceny. Zpravidla poskytují jen záznamy únavných intrik, nezajímavé pro toho, kdo studuje společenské či vojenské rysy velké války, o nichž se však má za to, že osvětlují „publicistické dějiny“ doby. Ve skutečnosti neosvětlují nic než nesmyslný „machiavellismus“ té doby, týž, který o léta oddálil vestfálský mír (jehož závěry byly předem dány a podrobnosti skoro jisté), zatímco říše po celou tu dobu krvácela k smrti. Po celou válku, zatímco generálové bojovali, vojáci plenili a sedláci hladověli, čmárali pedanti ve svých kancelářích, záplatovali svá malá spojení, tu sešivali sňatky, tam podpláceli prodejné velitele a občas se odvážili až k tomu, že zosnovali úkladnou vraždu. Foliant jejich marných depeší však přidá k našemu poznání méně než dva eseje z Freytagových *Bilder aus der Deutschen Vergangenheit*; a kdo si chce o válce udělat živou představu, udělá lépe, přečte-li si třeba i Schillera, než aby se brodil záznamy pokoutných intrik, jimž i Ranke a Droysen věnovali své velké nadání. Názor jisté školy historiků shrnuje americký překladatel Gindelyho³ *Thirty Years' War* takto: „Diplomacie je v dějinách války bodem největšího zájmu a významu“;⁴ „bitvy jsou jen epizody“ a tak dále. Jednání, která válce předcházejí, a ta, která ji ukončují, jsou ovšem zajímavá, například rozpravy v americkém Senátu, které ohlašovaly secesi, a diplomatické zápasy, které skončily portsmouthskou smlouvou.⁵ Pisatel, který by však podal dějiny americké občanské války nebo rusko-japonského zápasu tak, že by pominul vojenské operace a jejich společenské důsledky, by jistě nezískal publikum ani početné, ani soudné. A přece se takový názor

¹ Deník Augustina Fritsche (Goodrick píše „Fritzsch“); Goodrick o něm pojednává v Dodatku C.

² *Le Soldat Suédois* (1633), dílo ženevského teologa Friedricha Spanheima.

³ Antonín Gindely (1829–1892), český historik; jeho *Geschichte des dreissigjährigen Krieges* vyšla anglicky roku 1884.

⁴ Příklad ceny diplomacie za války viz v poznámce na s. 89 „*Relation*“ (v tomto překladu pozn. 162 v kapitole „Pravé vyličení těchto německých válek“). (Goodrick)

⁵ Portsmouthská smlouva z roku 1905 ukončila rusko-japonskou válku.

zastával ještě nedávno. Je dost popuzující, když Ranke ve své velké *Geschichte Wallensteins* prakticky pomíjí vévodův krutý „Blutgericht“⁶ po Lützenu (který ho pravděpodobně zničil víc než všechno jeho polovičaté zahrávání si se zradou, byla-li to zrada) a když Gindely odbývá bitvu u Nördlingenu osmnácti řádky, kdežto líčení cesty infantky Marie ze Španělska do Vídně v letech 1629–1631 věnuje šest stran.

V posledních letech však kult protokolu znatelně ochabl a ustoupil důkladnému zkoumání věcí lidsky zajímavějších, totiž společenských průvodních jevů a následků války. V tomto ohledu je třeba z jakékoli výtky vůči „novému materiálu“ vyjmout těch několik městských záznamů, které byly vydány nebo použity pro tak obdivuhodné monografie, jako je Willeho Hanau im dreissigjährigen Kriege.

Podávají pravé a místy otřesné svědectví o rozvratu společnosti a o zániku obecných citů lidskosti, které válka přinesla. Hledáme-li však svědectví očitých svědků vojenských operací, najdeme v němčině málo; musíme se obrátit k svědectví cizinců. V angličtině máme prosté vojácké vyprávění Roberta Monra, jeho *Expedition with the Scots Regiment*, a jediný dopis George Fleetwooda otci, vydaný Camden Society roku 1847. Pak přichází svérázné „Itinerarium“ Thomase Carva „Tripperariensis“, kaplana v „Deverouxově“ pluku, psané latinsky Irem; a pak máme francouzské paměti (zejména Guébriantovy od Le Laboureaux), které jsou od jisté doby, obecně pozdější než události, jimiž se zabýváme, výtečné. Ital Galeazzo Gualdo Priorato⁷ ve válce sloužil, píše však spíš jako výmluvný dějepisec než jako voják; až do doby, kdy ze služby odešel, je však jeho svědectví cennější než svědectví kteréhokoli literárního kompilátora.

I Gustavus Adolphus Waltera Harta⁸, třebaže vyšel až roku 1759, má díky odkazům na prameny z první ruky⁹ větší cenu než mnohá díla novější a honosnější. Harte mohl být snadno ve styku s muži, jejichž dědové sloužili pod velkým švédským králem: poslední události třicetileté války nebyly jeho době o mnoho vzdálenější než události tažení k Waterloo naší. A přes Carlylův nevrlý popis jeho knihy jako „pustiny“ zůstává cenným vojenským záznamem těch časů.

K nečetným vyprávěním vojáků z povolání o této válce, nebo aspoň o jejich nejpohnutějších letech, zde přidáváme jedno další. Kde byl Sydenham Poyntz očitým svědkem, jako u Breitenfeldu, Lützenu a Nördlingenu, je svědkem nenapadnutelným. Kde se zprávy rozcházejí, má pravdu spíš on než všichni Brunnerové a Pufendorfové. Jak velmi se zprávy rozcházejí, by nevěřil nikdo, kdo nestudoval vyprávění, která se vydávají za soudobá. Je to nepochybně výsledek nekritického spoléhání na doslech. Lze sice dobře čekat, že se pohledy vojáků na pouhé manévry v bitvě, uprostřed kouře a zabíjení, budou lišit, je však vskutku podivuhodné, když se o skutečných událostech prvořadého významu podávají zprávy mnoha různými způsoby. O smrti samého velkého Gustava existuje jistě půl tuctu odlišných zpráv, o zavraždění Valdštejnových generálů tři nebo čtyři neshodné verze a, což je snad

⁶ Pražský krvavý soud z února 1633. Po bitvě u Lützenu (16. listopadu 1632), která skončila nerozhodně (Gustav II. Adolf padl, Valdštejn však bojiště vyklidil a stáhl se do zimních kvartýrů v Čechách), nechal Valdštejn v Praze postavit vojenský soud nad důstojníky a vojáky, kteří z boje utekli. Předsedal mu Heinrich Holk. Rozsudky padly 11. února 1633: na Staroměstském náměstí, na téže místě jako poprava českých pánů roku 1621 a rukou téhož kata Jana Mydláře, bylo sťato dvanáct důstojníků a pět mužů z mužstva; asi třicet dalších nižších důstojníků, kteří se soudu vyhnuli útekem, bylo odsouzeno v nepřítomnosti k smrti. Milost nedostal ani osmnáctiletý rytmistr Staitz, ačkoli o ni žádali Holk, Ottavio Piccolomini a další. Část historiků v tom vidí hledání obětí beránek za nevyhranou bitvu, jiní (např. Peter Wilson) řádný válečný soud nad prokázanou dezercí a rabováním vlastního trénu, za což tehdejší vojenské právo ukládalo smrt. S vraždou Valdštejna v Chebu 25. února 1634 nesouvisí.

⁷ Galeazzo Gualdo Priorato, hrabě z Comazza (23. 7. 1606, Vicenza – 1678, Vicenza), voják, diplomat a dějepisec ve službách Benátek, císaře a později Mazarina a královny Kristiny Švédské; nakonec císařský rada a dvorní historiograf Leopolda I. Za třicetileté války sloužil delší dobu v Německu u Valdštejna. Napsal první tištěnou Valdštejnovu biografii, *Historia della vita d'Alberto Valstain duca di Fritland* (Lyon 1643; italsky již 1641), a *Historia delle guerre di Ferdinando II e Ferdinando III* (1640–1651).

⁸ Walter Harte (1709–1774), anglický duchovní, básník a dějepisec. Dílo vyšlo pod názvem *The History of the Life of Gustavus Adolphus, King of Sweden, surnamed the Great* (Londýn 1759, dva svazky, s mapami a plány). Je to narativní životopis Gustava II. Adolfa z poloviny 18. století, nikoli pramen z doby třicetileté války; vojenské líčení v něm Harte spojuje s mravním a politickým hodnocením.

⁹ Např. sv. II, s. 331, sub finem, a jeho ustavičné odkazy na *Memoirs Communicated*. (Goodrick)

nejpozoruhodnější, o chladnokrevném zavraždění dánského prince Ulrika za mírových jednání roku 1633 tři různé a naprosto neslučitelné zprávy (Poyntz, Relation, s. 88).

V takovém rozporu svědectví se člověk ptá, kde hledat pravdu. Zpravidla bychom se měli obrátit k vojákovi, k muži činu, který je na místě; a jak už bylo řečeno, kde Poyntz viděl věci na vlastní oči, můžeme mu věřit. Jakmile však začne sahat ke svým načmáraným poznámkám (s. 45–123), stává se jen napůl spolehlivým, zvláště pokud jde o jména a data, a když opakuje vojenské klepy, je jeho svědectví horší než pochybné: je zavádějící. Jeho chronologie se za takových okolností stává, jak uvidíme, fantastickou.

Doslechu, a zčásti nepochybně i čerstvé katolické předpojatosti, musíme přičíst jeho jednostranný a zlovolný portrét Gustava Adolfa. Nikdy se nesetkal s úžasnou osobností velkého krále, pravděpodobně ho ani nikdy neviděl, a bez váhání opakuje pomluvy těch, kdo se Švédovi nedokázali postavit v poli, a mstili se tím, že očerňovali jeho pověst. Ať už mají Poyntzovy omluvy, proč opustil věc protestantů a přijal věc císařovu, jakoukoli váhu (a proti ubohému opilci Janu Jiřímu Saskému¹⁰ jistě uvádí pádné důvody), zůstává skutečností, že byl odpadlíkem v politice i v náboženství a že projevil jednu z nejhorších odpadlických vlastností, když napadal své dřívější přátele. Prostě opakuje každou ohavnou historku, kterou slyší. Například jeho řeči (s. 60)¹¹ o ukrutnostech, jichž se Švédové dopustili při pokojném vydání města Würzburgu¹², odporují všem ostatním známým zprávám. Že mrzačení kněží a zneuctívání jeptišek nebylo neznámé předtím za Kristiána Brunšvického¹³ a potom za Bernarda Výmarského¹⁴, je bohužel pravda, za přísné vlády Gustavovy však byly takové věci prostě nemožné. Ještě odpornější je narážka, hodná nejhoršího vídeňského jezuita, že král nařídil nešťastný útok na Valdštejnovy zákopy před Norimberkem pod vlivem pití (s. 71); lze ji odmítnout spolu s napůl zastřeným obviněním z prostopášnosti. Že Gustav nebyl polobohem, jak ho vyličil Schiller, lze ochotně připustit, jeho život byl však nepochybně cudný. Jediná milostná pletka, která se mu klade za vinu, byla hříchem horkokrevného a krutě krotěného mládí: matkou byla Margarethe Kabbeljou, synem Gustav Gustavson, statečný důstojník a nesnadný druh. Po jeho sňatku s nepříteli přitažlivou Marií Eleonorou Braniborskou však otázku královy věrnosti manželskému slibu nevznese nikdo kromě takových pomlouvačů, jakým Sydenham Poyntz popřál sluchu. Každý Švédův čin je podobně překroucen: když po vítězství u Breitenfeldu netáhne na Vídeň, „Bůh ho zaslepil“ (s. 59). U Würzburgu jeho přirozenou touhu po vraždění bez rozdílu utiší jen slib sklepa plného zlata, a když peníze dostane, prostě si je přivlastní (s. 61). Můžeme s tím srovnat věrohodnější příběh u Harta.¹⁵ Byl tam vskutku velký sud plný dublonů, kterého by se byl Gustav rád zmocnil pro válečnou pokladnu; vypadlo však dno, vojáci se o ně začali rvát, on to nedokázal zastavit a byl nucen to dovolit. Králova ctižádost podle Poyntze nezná mezí: má dobýt nejen Vídeň, ale i Řím, patrně aby se sám stal papežem (s. 68). A poslední slova Pappenheimova¹⁶, o nichž jsou zprávy různé, se zde podávají v takové podobě, aby ukázala přesvědčení

¹⁰ Jan Jiří I., saský kurfiřt (vládl 1611–1656), luterán. Po vpádu císařských do Saska se roku 1631 spojil se Gustavem Adolfem, v bitvě u Breitenfeldu (17. září 1631) jeho vojsko uprchlo, roku 1635 uzavřel s císařem Pražský mír. Pověst velkého pijana ho provázela už za života.

¹¹ Zde i dále označují odkazy typu „(s. 60)“ strany původního vydání Relation z roku 1908 (Camden Third Series XIV), nikoli stránky tohoto překladu; viz Ediční poznámka.

¹² Gustav Adolf dobyl Würzburg v říjnu 1631 po vítězství u Breitenfeldu. Město se vzdalo bez boje, kdežto pevnost Marienberg nad městem padla 18. října po útoku a její posádka byla z velké části pobita. Würzburgský biskup před Švédy uprchl.

¹³ Kristián mladší Brunšvický (20. 9. 1599 – 16. 6. 1626), syn vévody Jindřicha Julia Brunšvického, od roku 1616 luterský administrátor halberstadtského biskupství (vysvěceným biskupem nebyl). V letech 1621–1626 jeden z hlavních protestantských polních velitelů, vedle Mansfelda, nikoli však politický vůdce protestantského tábora. Proslul drancováním církevního majetku; zemřel ve Wolfenbüttelu.

¹⁴ Bernard Sasko-Výmarský (16. 8. 1604 – 18. 7. 1639), protestantský vojevůdce. Po Gustavově smrti u Lützenu převzal velení švédského křídla, později spoluvelil vojsku heilbronské ligy a od roku 1635 bojoval ve francouzském žoldu; zemřel v Neuenburgu am Rhein.

¹⁵ Harte, sv. I, s. 443. (Goodrick)

¹⁶ Míněna je věta o Gustavu Adolfovi, kterou Pappenheim údajně vzkázal Valdštejnovi, když ho 16. listopadu 1632 u Lützenu smrtelně zasáhla střela a odvezli ho do Lipska, kde druhého dne zemřel: „Ať se tedy oznámí vévodovi frýdlantskému, že ležím bez naděje na život, ale odcházím radostně, protože vím, že tento nesmiřitelný nepřítel mé víry padl téhož dne se mnou.“ Je to znění Friedricha Schillera (Geschichte des Dreißigjährigen Kriegs, 1792), nikoli dobový zápis z bojiště; podobné verze

velkého generála jízdy, že Gustav usiloval o císařskou korunu (s. 73).

Kdekoli však byl Poyntz očitým svědkem (ne vždy je snadné říci, kde jím byl), je svědkem, a svědkem odborným. Jeho líčení bitvy u Breitenfeldu je ovšem chudé, je však takové, jaké lze čekat od tehdejšího mladého vojáka. Shrnuje se prostě v tom, že Jan Jiří Saský, jeho generál, utekl a on utekl také, i když (jak říká) zachránil prapor (s. 59); jeho strana však tak či onak, způsobem, který neumí vysvětlit, protože u toho nebyl, bitvu vyhrála a nepříteli prakticky zničila. Zde nás však aspoň milosrdně ušetřil svých zpráv z doslechu a naštěstí neměl příležitost číst „prolhané noviny“. Jeho údaj o rozestavení vojsk je správný, Gustavově taktice však přisuzuje nesprávné důvody (s. 57). Od Breitenfeldu k Nördlingenu stoupá po žebříku povýšení; že mezitím převlékl kabát, je prostě běžná příhoda každé tehdejší vojenské dráhy. U Lützenu vystupuje jako jeden z Valdštejnových kapitánů a jeho osobní zkušenost nám zde dává odpověď na obvinění vznášené proti generálovi, totiž že s vojskem, které (jak říkali lidé ve Vídni) udrželo pole, ukvapeně a zrádně ustoupil do Čech. Poyntz udává velmi dobrý důvod. Že herky od děl utekly, jsme věděli; generálova zachmuřená poznámka, když je viděl odcházet („canally – bagagy“), je dokonce zaznamenána jinde. Nevěděli jsme však, že Valdštejn rozeslal ordonance ke každému ze svých vyčerpaných kapitánů, aby zjistil, zda mohou znovu bojovat. Zde máme jednoho z těch kapitánů (s. 126), nalezeného „v tvrdém spánku, a můj kůň, stejně unavený jako já, ležel a spal na zemi vedle mne“, jemuž z asi dvanácti důstojníků jeho štábu („prima plana“ každé rotý či kompanie) zbyli jen tři. A chápeme, proč generál ustoupil do Prahy. Jeho krutý trest pro muže, kteří tak tvrdě bojovali, se chápe hůř; nepochopili ho a nezapomněli na něj ani jejich druhové, jak ke své škodě poznal, když je ve své nouzi volal na pomoc. Historku o podplacení jeho důstojníků lze odmítnout bez dalších úvah (s. 74).

U Nördlingenu je Poyntz v postavení ještě odpovědnějším. Tak horlivému důstojníkovi lze odpustit víru (rozšířenou mezi muži činu už od dob Thúkydidových), že bitva se rozhodla tam, kde bojoval on, a že tam, kde nebyl, se věci vedly špatně nebo ledabyle. Nepochybně však stál na velmi důležitém místě a je dobře možné, že Bernard Výmarský promarnil při útoku na něho (s. 111) síly, kterých bylo jinde trpce zapotřebí.

O Poyntzových dějinách z druhé ruky uslyšíme zakrátko dost; jeho zeměpis je však ještě horší. Že uprchlý londýnský učen žnal vzácné mapy té doby jen málo, je docela přirozené. Od důstojníka s dosti vysokým velením by však člověk čekal, že bude něco vědět o zemi, v níž sloužil. On však ve svém apokryfním líčení Gustavova západního tažení mluví o „Nerlingu“ zjevně bez tušení, že je to totéž co Nördlingen (s. 63); a ačkoli nepochybně bojoval v bitvě před hradbami toho města, „myslí, že je to ve Vestfálsku“ (s. 81), ač leží v samém srdci Švábska. „Tesson“, jak říká Těšín (Tesch), klade do „Wallaky“, což však může být zkomolený zápis jména „Galicia“ (Halič). Podle jiného místa (s. 101) je dokonce těžké uvěřit, že si nemyslí, že Dunaj teče od východu na západ, z Rakous do Bavorska. A přece jej podle vlastního líčení kdysi přeplaval (s. 51).

Přejdeme-li k vlastnímu záznamu jeho života, jak je zde podán, najdeme hned na začátku tvrzení, které, i když nemá být zavádějící, zavádějící je. „Dát se do učení,“ říká (s. 45), „to jsem pokládal za život nízký a sotva lepší než psí.“ Listina z kancléřského soudu (kterou objevil sir John Maclean a kterou cituje ve svých *Memoirs of the Poyntz Family*), otištěná zde jako dodatek, však dokazuje, že vydržel ne jedno, nýbrž mnohonásobné učení. Je to zvláštní příběh. Poyntz patřil k rodině, která mohla právem počítat s tím, že své syny zaopatří ve vyšší sféře, než je nízké řemeslo. Špatné chování jeho otce, muže zjevně oddanějšího hudbě než mravům, však přivedlo všechny do chudoby a Sydenham byl dán do učení k jistému Golderovi, londýnskému živnostníkovi (živnost není uvedena), s poplatkem padesáti liber, který měl být vrácen v případě chlapcovy smrti (?) nebo po uplynutí jeho učební smlouvy. Někdy na počátku vlády Karla I. zažaloval William Poyntz, Sydenhamův bratr,¹⁷ sám toulavý chlapík, který svého času velel královské válečné lodi v Západní Indii a roku 1620 také bojoval u Prahy za králova švagra,¹⁸

kolovaly i v pozdějších pověstech. Jisté je jen to, že Pappenheim padl téhož dne jako švédský král.

¹⁷ Žaloba u kancléřského soudu; Williamova replika na odpověď Katherine Golderové je otištěna v Dodatku A. Další údaje o Williamu Poyntzovi (velení lodi v Západní Indii, účast v bitvě u Prahy) jsme mimo Goodrickův text nenašli. Starší *Dictionary of National Biography* zná jen Sydenhamova staršího bratra Johna (nar. 1606), který bojoval na straně parlamentu.

¹⁸ Královým švagrem je Fridrich Falcký, „zimní král“, manžel sestry Karla I. Alžběty; bitvou u Prahy je bitva na Bílé hoře.

Golderovu vdovu Katherine o vrácení těch padesáti liber s odůvodněním, že Sydenham zemřel 25. července 1625 v Rotterdamu, jak plyne z osvědčení Thomase Daviese, kapitána řečeného Sydenhama. Je pozoruhodné, že Poyntz sám zmiňuje Rotterdam až k pozdější době a neuvádí ani Daviesovo jméno jako důstojníka, pod nímž sloužil, ačkoli mluví o Baileym a Reysbym (? Rysbym) jako o svých kapitánech. Jde nepochybně o záměnu osob.

Podrobnosti řízení před kancléřským soudem jsou poučné. Katherine Golderová zřejmě tvrdila (její podání se ztratilo), že Sydenham utekl, aby unikl trestu za drobné krádeže. William Poyntz odpovídá, že jeho bratra nechávali hladovět a že byl nucen brát si chléb a sýr na mistrův účet, za což ho Golder krutě zbičoval. A zde se objevuje námitka příznačná pro tu dobu. Golder, říká Poyntz, „byl už dříve soudně usvědčený rekusant a později utvrzený papežencem“, kdežto jeho bratr „byl naprostý protestant v jednotě s anglikánskou církví“, a „protože se řečený Sydenham Poyntz nechtěl řečenému Golderovi v tomto náboženství podvolit a dát se přemluvit, aby byl papežencem či římským katolíkem, předal ho řečený Golder jako učeně jistému Briscoeovi“ a potom jistému Weyerovi (Francouzi). Ti ho jako chudí lidé téměř umořili hladem, „což byla jediná příčina, proč řečený Sydenham Poyntz (urozený muž starého rodu a rodiny, vychovaný v něze) odešel za moře a dal se na vojnu“. Řečeno prostě, Sydenham byl velmi nepříjemný, líný učeně a jeho urozený původ nepochybně ztěžoval zacházení s ním. Neboť to, co se říká o jeho rodině, je docela pravda: byla to velká rodina, její hlavní statky však neležely v Surrey, kde se Sydenham narodil, nýbrž v Gloucestershiru, kde Poyntzové po staletí drželi panství Iron Acton a po nějakou dobu také velmi rozsáhlé panství Winterbourne.¹⁹

Ačkoli Poyntz datuje své vyprávění „od Mansfeldova odchodu z Anglie“, zdá se, že s ním neměl mnoho společného; k anglickým oddílům v Nizozemí se připojil jako dobrovolník teprve počátkem roku 1625. Mansfeld byl během roku 1624 v Anglii celkem třikrát a při svém posledním odjezdu vzal s sebou, nebo spíš zanechal připravené k odjezdu, značné vojsko násilně odvedených mužů, sebraných skoro ve všech anglických hrabstvích.

Soupisy tohoto mužstva, jak je zaslala hrabství, se uchovávají v Record Office;²⁰ soupisy pro město Londýn jsou zvlášť úplné a nepoškozené a jméno Sydenhama Poyntze, Poynese či Poinse (sám zřejmě málo dbal na to, jak je píše) v nich rozhodně není. Můžeme asi přijmout jeho tvrzení, že odešel do ciziny na vlastní náklad po Mansfeldově odjezdu a neměl nic společného s bouřlivou chasou, která tvořila většinu sil tohoto generála. Představoval lepší živel, a ten ve třicetileté válce nechyběl. Němečtí autoři řekli o službách, které v tom zápase prokázala britská vojska, málo nebo nic. Schiller²¹ ostatně zřejmě nikdy nevěděl, že Mansfeld byl v Anglii nebo že měl pod svým velením nějaké anglické oddíly. Když totiž mluví o pomocném sboru vyslaném Gustavu Adolfovi pod markýzem z Hamiltonu, poznamenává, že jejich příchod je jediné, co dějiny mohou zaznamenat o činech Angličanů ve třicetileté válce; a to tváří v tvář hrdinné obraně falckých měst proti Tillymu, kterou vedli Angličané, a nesčetným skutkům Gustavových britských kapitánů. Po tom už člověka příliš nepřekvapí, když přesný Droysen²² vážně opisuje po Rusdorfovi, vyslanci falckraběte, tvrzení, že Mansfelda při přistání přivítal a pozdravil „arcibiskup westminsterský“.²³

O událostech roku 1625, jichž se skutečně účastnil, podává Poyntz jen zmatenou zprávu. Z mnoha náznaků je zřejmé, že měl špatnou, nebo spíš velmi zrádnou paměť, a jeho „zvláštní písemné poznámky“ ho zřejmě spíš sváděly, než vedly. Za jeho tvrzení (s. 45), že ho „zajali vojáci kapitána Sidnama“, z něhož by plynulo, že Sydenham byl velitelem na španělské straně, však nejspíš může pouhá dvojznačnost výrazu. Z několika Sydenhamů, kteří byli tehdy vojáky (úplný rodokmen je v Hutchinsonově Dorsetshire), některý sotva bojoval proti vlastním krajanům v takovém sporu; musíme předpokládat, že Poyntz míní „násilně vzat do služby“. Když však dojdeme k dějinám pokusu o vyproštění Bredy, jsme poprvé ve styku

¹⁹ Maclean, *passim*. Fosbrooke, Gloucestershire, II, s. 99 a násl. Z Hutchinson, Dorset, II, s. 703, 705, plyne, že Poyntzové se se Sydenhamy spřiznili prostřednictvím gloucestershirské větve. (Goodrick)

²⁰ State Papers: Domestic, 1624, sv. CLXXIX (jinak case James I. C). (Goodrick)

²¹ Werke, vyd. 1834, s. 955. (Goodrick)

²² Gustaf Adolf, I, s. 172. (Goodrick)

²³ Westminster tehdy žádného arcibiskupa neměl.

s bojovníkem, který píše o věcech, jimž rozumí. Soudobé zprávy o obléhání se zakládají na pouhém doslechu, a Poyntzovo líčení je přesto potvrzuje. „Úzkou hráz podél řeky, na jejímž konci stály šance za šancemi a na nich děla“, lze dost přesně vysledovat na rytině v *Theatrum Europaeum*; zdrženlivost Francouzů a Holanďanů je podrobnost (s. 46), kterou potvrzují přinejmenším dobové dopisy.²⁴

Poyntz stále spoléhá na své „poznámky“, které, jak se lze dohadovat, ne vždy dokázal přesně rozluštit, a podává nám stručnou a dost roztěkanou zprávu o posledním nešťastném Mansfeldově tažení v Německu. Sám byl s mnoha dalšími Angličany a Skoty poslán lodí z Amsterdamu do místa, jemuž říká „Stif-breames in“ (s. 47). Na první pohled se to jméno zdá nevysvětlitelné. Nejlepší výklad je ten, že si původně zapsal „Stiff Bremen“ (brémské biskupství), po letech, když nahlédl do poznámek, pokládal Bremen za množné číslo a myslel, že celý výraz označuje místo vyloďení u nějakého významného města nebo blízko něho. Že sbor, k němuž patřil, opravdu přistál v Brémách a byl tam královsky uvítán a pohoštěn, víme z jiných pramenů.²⁵ Poyntz, jak už bylo řečeno, nebyl zeměpisec a jeho čtení „Oysterbank“ místo „Osterburg“ a „Sendle“ místo „Stendal“ mohou docela dobře projít; když však dojdeme k „Recant Castle“, jsme opravdu na rozpacích. Místo, které bylo skutečně ztečeno, byl Rogätz²⁶ (sluší se říci, že o jeho jménu a poloze panují velké pochybnosti), Poyntz však vynechává nejpozoruhodnější podrobnost jeho dobytí. Věřilo se, že posádka se úmluvou se zlým duchem učinila nezranitelnou olověnými kulkami, a nebyl proti ní vypálen jediný výstřel: byli ubiti k smrti kyji a pažbami mušket nebo ubodáni. Tato víra v nezranitelnost nebyla nepřirozená, uvážíme-li nízkou průraznost tehdejšího střeliva a těžkou zbroj, která se nosila; stojí však za zmínku, že Kristián Brunšvický pokládal za vhodné²⁷ dát sklářům svého vévodského bratra lít skleněné kulky, jichž se mělo užít proti ďábelskému Tillymu.

Následuje velmi pozoruhodné přehlédnutí, a přehlédnutí je v Poyntzově *Relation* mnoho, i ve věcech, jichž se sám účastnil. Mansfelda u desavského mostu ovšem neporazil Tilly, jak říká (s. 47), nýbrž Valdštejn; „Treaso“ říká tomu místu náš autor, ačkoli se později dostane skutečnému jménu tak blízko jako „Tesso“. Zdá se skoro neuvěřitelné, že voják, který se bitvy skutečně účastnil, mohl neznat jméno nepřátelského velitele; musíme to jako pouhé přehlédnutí přičíst chvatnému a nedbalému rázu této části vyprávění. Zbytek tažení je popsán dost přesně, včetně Mansfeldova posledního pochodu do Uher. Potkáváme jen jedno záhadné jméno, „Podulo“: je to buď Popelau, místo nedaleko Opolí (Oppeln) ve Slezsku, nebo samo Opolí, které se obvykle uvádí²⁸ jako jedna z Mansfeldových zastávek.

Proč Poyntz píše „Solmits“ místo „Olmütz“, není příliš jasné, je však zajímavé poznat ve „Whitsecar“ tehdy úctyhodnou pevnost Weisskirchen²⁹ na Moravě. V líčení útoku na toto město (s. 48) nacházíme jméno důstojníka jinde nezmiňovaného, „Tarbychan“. Je to téměř jistě Sandilands (z Torphichenu). Že na ten titul jako šlechtický neměl právo, je ovšem pravda; mohl být nanejvýš mladším členem rodu. Pravděpodobně však využíval dobře zavedeného skotského zvyku, podle něhož se člověk oslovuje jménem statku, s nímž je spjat, aby se povýšil. Sandilands je zmíněn jako jeden z důstojníků sloužících³⁰ v Nizozemí, když odtud vyrážela Mansfeldova výprava, a Monro³¹ ho ve svém seznamu britských pomocných důstojníků stručně odbývá slovy „zabit ve Falci“. Je-li zde navržené ztotožnění správné, máme o jednu dosud nezaznamenanou podrobnost víc z dráhy statečného důstojníka.

O Mansfeldově smrti, jako o tolika jiných významných událostech třicetileté války, máme několik

²⁴ Např. Hist. MSS. Comm., Report V, App., s. 411. Velmi nepříznivou zprávu o chování anglických oddílů u Bredy však podává Uetterodt von Scharffenberg, Ernest Graf zu Mansfeld (Gotha 1867), s. 621. (Goodrick)

²⁵ Uetterodt, s. 634. (Goodrick)

²⁶ Uetterodt, s. 677. Rittner v *Küsterových Antiquitt. Tangermundenses*, díl II, s. 30. (Goodrick)

²⁷ Uetterodt, s. 55, 97, 655; na posledním místě cituje leták z roku 1625. (Goodrick)

²⁸ Srov. Niemann, *Geschichte der Grafen von Mansfeld (Aschersleben 1834)*, s. 226. Niemann uvádí prameny i pro útok na (?) Rogätz. (Goodrick)

²⁹ Hranice na Moravě.

³⁰ Fortescue, *Hist. of the British Army*, I, s. 169. (Goodrick)

³¹ Robert Monro z Foulis (asi 1601–1680), skotský důstojník ve službách Dánska a Švédska za třicetileté války, později generálmajor. Své zážitky vydal roku 1637 pod názvem *Monro, His Expedition with the Worthy Scots Regiment called Mac-Keyes Regiment*. Český překlad tohoto díla vyšel na webu Staré texty jako Paměti generála Monra.

rozporných verzí, včetně té romantické, která ho líčí, jak umírá ve zbroji, podpírán přáteli, a do poslední chvíle pronáší statečná slova. Jiní tvrdí, že skonal na lůžku, smířen s římskou církví a zaopatřen její poslední útěchou. Ať je však pravdivá kterákoli historka, Poyntzova to jistě není. „Bastard“, jak ho rádi nazývají císařští pisatelé, zemřel mnoho mil daleko od bělehradského paši a jeho zrádné pohostinnosti, v malém městě, u něhož je nejisté i jméno.³² Že byl otráven, je nepravděpodobné; toto laciné obvinění se vznáší skoro u každého proslulého velitele, který ve velké válce náhle zemřel (a to většina). Nejvíc skutečného podezření lpí na případě Bernarda Sasko-Výmarského; krátká úvaha o bezohledném životě tehdejších vojáků a o kvalitách jejich lékařů nás však přesvědčí, že největším divem bylo, že vůbec dokázali nějaké nemoci odolat. Po čtyřicítce z nich byli většinou mrzáci. Mansfeld zemřel mladý a s jeho smrtí zaznamenává Poyntz smrt dalšího mladého velitele, Jana Arnošta mladšího Sasko-Výmarského. I u něho se ovšem tuší, že mu k smrti někdo dopomohl; jeho srdce prý našli „scvrklé do velikosti ořechu“, věrohodnější zpráva však přičítá jeho smrtelnou nemoc silně kořeněným uherským jídlům. Pozorovatel, který si všimne, že cudný a střídmy Tilly byl skoro jediným generálem té doby, který se dožil stáří, si smrti tohoto druhu snadno vysvětlí. Hlavní hosté na Banérově svatbě roku 1640 byli za několik týdnů mrtvi a ženich sám nedlouho po nich.

V Poyntzově líčení Mansfeldova pochodu Uhrami jsou dvě podrobná tvrzení, která zasluhují úvahu. První (s. 50) je, že dodal Turkům francouzské inženýry či dělostřelce; druhé (s. 49), že si od nich vypůjčil janičáře a vyděsil Valdštejna tím, že je postavil do čela svého šiku. První historka je pravděpodobně zkomolená verze skutečné transakce, totiž toho, že Mansfeld zastavil svá děla Bethlenu Gáborovi; dělostřelci totiž nejspíš šli s děly. Pro druhou se potvrzení zřejmě nenajde. Takovou historku by z osmanské strany nejspíš zaznamenal (ve svých „Negotiations“) sir Thomas Roe, anglický vyslanec u Porty; ten však, ačkoli má o Mansfeldovi mnoho co říci, o tomhle mlčí. Ve své závěti, jak ji podává Villermont, Mansfeld ovšem zmiňuje „les chiaux turcs qui nous ont conduit par l’Hongrie et la Bosnie“,³³ to je však něco docela jiného než tisíce janičářů. Poyntzovo svědectví jako svědectví vojáka, který u toho vojska skutečně sloužil, si přesto zaslouží pozornost.

Následuje vyprávění o tureckém zajetí, a už to slovo stačí, abychom se měli na pozoru: všichni znalci literatury sedmnáctého století v něm poznají stálý inventář romanopisce. Žádný dobrodružný příběh není úplný bez „zajetí mezi Maury“, a zpravidla proto na takové příhody hledíme s podezřením. Po pečlivém zkoumání však v Poyntzově vyprávění nenacházíme žádnou trhlinu. Soucitná kráska z harému, zhýralý syn, ba i bastonáda jsou snad příkrasy; jistě se s nimi setkáme skoro ve všech takových dobrodružstvích. V jiných ohledech však příběh nese znaky pravdivosti. Že Mansfeldovi vojáci, prakticky rozpuštění v zemi jim naprosto neznámé, byli pochyťáni do otroctví, je zcela přirozené. A není tu žádný prudký boj toho druhu (obvykle námořní), jaký zajetí tak často předchází. Poyntz jde tam, kde, jak si myslí, dostane dobré víno, a za svou pošetilost draze zaplatí. Jako padělatele ho neusvědčí ani chronologie, do níž se vymýšlející tak často chytí. Od podzimu 1626, kdy Mansfeld zemřel, do bitvy u Breitenfeldu roku 1631 není o mnoho méně než doba, kterou Poyntz pro své zajetí udává: „šest let“, říká s trochou odpustitelné nadsázky (s. 54). Nemáme důvod jeho příběh zpochybňovat, leda pro zjevné chyby v čase nebo místě, a ty se hledají těžko. Že Bělehrad³⁴ nebyl „nejzazší město, které Turek v Uhrách má“, lze připustit; neplyne z toho však, že tam Poyntz nebyl: byl prostě neznalý zeměpisu. A když ho najdeme, jak zcela přirozeně označuje město známé po celém Německu jako „Erlau“ jeho uherským jménem „Egre“, svědčí to pro jeho pravdomluvnost: svá dobrodružství si aspoň nevymyslel s pomocí mapy. Takové užívání uherských jmen místo německých je u něho obecné. Dále se zdá, že popis „Svatého Marka“, kdysi kláštera, dnes „trhového městečka, kde jsou dva rychtáři, jeden Turek a druhý křesťan“ (s. 53), a líčení ničemného „správce“ z Novohradu nesou pečeť věrohodnosti, neboť vystihují ráz toho, co bylo tehdy spornou zemí mezi půlměsícem a křížem. Takové známky dobré víry můžeme snad postavit proti historce o galejích (s. 53), na nichž Poyntz podle svých slov strávil celý rok. Kde ty galeje byly? Jistě ne

³² Hennequin de Villermont, Mansfeld (Brusel 1865), II, s. 343, je nazývá Ratona. Uetterodt (s. 706) dává na výběr Urakowitz, Wrakowitz, Rackau a Rokau. (Goodrick)

³³ „Turečtí čauši, kteří nás provedli Uhrami a Bosnou.“ Čauš byl osmanský posel a průvodce.

³⁴ Goodrick má na mysli Bělehrad v Srbsku. Poyntzova „Belgrada“ je však nejspíš Stoličný Bělehrad (Székesfehérvár) v dnešním Maďarsku, tehdy osmanská pevnost v Uhrách; tak je jméno přeloženo v textu Relation (s. 50–52).

v Bělehradě. Stejně tak musíme opravdu vznést námitku proti přeplavání „řeky Dunaje“ (s. 51), o němž se referuje tak lehkomyšlně.

Docházíme teď k epizodě Poyntzova obrácení. „Starší holandské církve“, jehož rozhodným protestantstvím se tak chlubil jeho bratr William a který o několik let později stavěl to protestantství ve své „Obhajobě“ na odiv před očima hašteřivých independentů, musel na tento usvědčující záznam jistě zapomenout. „Nemohl jsem jinak než je přijmout,“ říká pokorný konvertita (s. 54), „a řídit se jejich radou, totiž stát se údem té svaté církve. V ní z Boží milosti hodlám i zemřít, neboť to nemohlo být nic jiného než zvláštní Boží milost“ a tak dále. To se čte podivně vedle jeho vlastních odvolávek na „mé stále vyznání, které bylo od mých prvních let, podle učení této mé rodné země, reformované protestantské náboženství“ (Dodatek B).

Tuto krajní horlivost lze z velké části vysvětlit ovzduším, v němž žil, když Relation psal. Byl hostem sira Lewise Treshama, mladšího bratra onoho Francise Treshama, který vyrazil spiknutí střelného prachu,³⁵ a sám zarytého katolíka. Treshamova sestra lady Webbová byla mezi devadesáti³⁶ rekusanty, které zabilo zřízení domu v Londýně, kde konali bohoslužbu, k nesmírné radosti lůzy. Sir Lewis se navíc oženil s Marií Perezovou, čistokrevnou Španělkou a nevlastní dcerou londýnského radního Moorea. Všimněme si, že Poyntz (s. 125) se hlásí k příbuzenství s Moorey či Morey, ačkoli jediná zmínka o tom jménu v rodokmenech, které podává Maclean, se týká jistého „Frawnch Moorea“, který se do rodiny přiznal o třicet nebo čtyřicet let dříve; to mu snad mohlo spolu s jeho horlivým katolictvím zjednat přístup k Treshamům. Všimněme si však také, že ti se zajímali o zbídačené vojáky nizozemského pluku lorda Vauxe, v němž Poyntz (s. 45) sloužil, a občas jim pomáhali.³⁷ Ať je tomu jakkoli, v době, kdy psal Relation, vystupuje jako jejich host a, soudě podle jeho slov, host pokorný, což může zčásti vysvětlit, proč tak silně vyznává tutéž víru jako oni. Stojí za zmínku, že sir Lewis jako jiní stoupenci pronásledovaného učení zanechal po smrti žalostně zmenšené statky a že jeho vlastní syn William zdědil sotva víc než prázdný titul. Zdá se pravděpodobné, že hledal útočiště ve Francii, jako jiní jeho souvěrci za Commonwealthu, a to by vysvětlovalo, proč je náš rukopis v Bibliothèque Nationale. Byl posledním svého rodu.

Docházíme teď k dalšímu dílu příběhu Poyntzovy vlastní vojenské dráhy. Bohužel však uznal za vhodné předestlat mu vyprávění o prvním tažení švédského krále v Německu, čerpané zcela z doslechu; a jako mnoho takových vyprávění z doslechu si zaslouží pozornost jen proto, aby byly vytčeny jeho nepřesnosti. Gustav Adolf přistál u Peenemünde (jehož jméno Poyntz nezná) s třinácti tisíci, ne se sedmi tisíci muži. Nepostavil tam „Fort Royall“, velkou pevnost (s. 55), jen opravil staré dánské opevnění, neboť se tam vůbec nemínil zdržovat. Frankfurt nad Odrou nezdržel dobyvatele osm dní, nýbrž jen dva; a plukovník Sparre (ne Sparke) tam nebyl zabit, nýbrž zajat, a žil, aby ještě mnoho bojoval. Naproti tomu jsou Gustavovy vztahy se senilním vévodou pomoranským naznačeny docela pronikavě. Nejpodivuhodnější je však na tomto líčení, při vši jeho stručnosti, že úplně vynechává jakoukoli zmínku o nejstrašnější události války, ba skoro novověkých dějin, o vyplenění a vypálení Magdeburku.³⁸ Je úlevou obrátit se od této ledabylé ukázky dějin z druhé ruky k Poyntzově vlastní osobní zkušenosti. Přes své mošny a kůrky mu jeho chudí františkánští přátelé sehnali měšec se sto angely a vystrojili ho do války „od hlavy k patě“ (s. 55); je zřejmé, že měli k dispozici hlubší měšce než své vlastní. Sotva však mohli vědět, že vystrojují vojáka pro Jana Jiřího Saského, který, ať už bojoval na kterékoli straně, nebyl nikdy ničím jiným než luteránem a kacířem. Ze všech žalostných potentátů té doby, snad s výjimkou braniborského kurfiřta a Jiřího Hesensko-Darmstadtského, je saský vévoda nejhorší. Gustav Adolf ho zastrašováním vehnal do švédského spojení a císařovi generálové ho z něho zase vybičovali; svou podporu prodával zchudlému císaři za cenu obrovských kusů dědičných zemí. Přesto ho někteří moderní autoři, např. Barthold,³⁹ chválí jako vzor starého německého knížete, protože opilý či střízlivý nenáviděl cizince.

³⁵ Spiknutí střelného prachu z roku 1605, pokus anglických katolíků vyhodit do povětří krále Jakuba I. a parlament.

³⁶ State Papers: Domestic, 1623, sv. CLIV, č. 8. (Goodrick)

³⁷ State Papers: Domestic, 1628, sv. XCI, č. 38. (Goodrick)

³⁸ Magdeburk dobyla a vyplenila Tillyho vojska 20. května 1631; město lehlo popelem a většina obyvatel zahynula.

³⁹ Geschichten des grossen deutschen Krieges, I, s. 221. (Goodrick)

Poyntzův soud o něm je přísný, ale správný (s. 77–85). Nejšťastnější dobu prožil nepochybně tehdy, když po Breitenfeldu žil v Praze v cizím domě a na cizí útraty. I tehdy ho však jeho malomyslný strach z následků vedl k tomu, aby střežil a pečtil císařův soukromý majetek: jedná prý jen jako jeho zástupce a uchovává mu jeho České království (z něhož právě vyhnal jeho vojska) neporušené. S výjimkou podmínek kapitulace města Prahy, které jsou plně otištěny v *Theatrum Europaeum* i jinde a neobsahují žádné ujednání o výkupném (s. 79), nám Poyntz pravděpodobně podává celkem přesný obraz kurfiřtova tamního pobytu. Pokud se v českém hlavním městě ustavičně neopíjel, jednal proti svým obvyklým zvykům, a pokud neutekl při prvním náznaku nebezpečí, nedělal čest své pověsti.

Jako příklad Poyntzovy neobyčejně špatné paměti si všimneme, že jako podrobnost bitvy u Lützen (s. 72) uvádí okolnost, která ve skutečnosti patří k bitvě u Breitenfeldu, totiž manévrování o „návětrnou stranu“ čili výhodu větru. V dřívějším střetnutí to znamenalo mnoho, neboť prach a horko byly strašné, kdežto u Lützen určila postavení obou vojsk na celý den poloha zahloubené cesty či příkopu, o nějž se ve skutečnosti všechen boj vedl. Ve všech ostatních ohledech je Poyntzovo líčení líčením očitého svědka. Zaznamenává velkou převahu saského dělostřelectva (s. 58), třebaže Sasy příliš nemiloval. Císařští tu nesnáz ostatně překonali jen tím, že „udeřili na děla“ a pobili „konstáblы“. Královo roztažené a ztenčené čelo je vysvětleno přesně tak, jak bychom to čekali od muže z řad. Poyntz si myslí, že to od Gustava bylo vychloubání; ve skutečnosti to bylo (ponecháme-li stranou vnitřní složitosti uspořádání) opakování taktiky staré jako Hannibalova u Kann: postavit snadno ovladatelnou linii proti neohrabaným kolonám, které si samy překážejí.

S koncem bitvy u Breitenfeldu končí načas Poyntzova věrohodnost jako kronikáře. Jednu naprosto nepřesnou historku nám už podal, totiž o Tillyho dobytí „Lypwicke“ (s. 57), které bylo ve skutečnosti zcela pokojným obsazením bez plenění. To však není nic proti tomu, co následuje. Jeho kronika králova tažení ve Francích a v Bavorsku (o tažení na Rýně ví málo) je prostě román, a román nesmyslný; má cenu jen jako soudobý záznam císařského portrétu lidožrouta jménem Gustav Adolf. Už sám nárys tažení je nepravdivý: dobytí „Swinfordu“ (s. 62) předcházelo dobytí Würzburgu a popis útoku na druhé město je tak nepřesný, že skoro dokazuje, že Poyntz to místo vůbec nikdy neviděl. Malebné líčení krále „s mečem v ruce a s rukávem vyhrnutým až po loket“, jak „povzbuzuje své vojáky“ (s. 61), je stejně pouhý výmysl jako historka, že v téměř řeznickém úboru oslovil shromážděnou šlechtu. Gustav jistě byl pod palbou, kulka mu dokonce urazila špičku jednoho prstu rukavice, byl však pouhým divákem, když Ramsay a Hamilton se svými Skoty vynutili přechod přes Mohan. O dobytí Marienbergu, würzburgské citadely, jsou různé zprávy, včetně jedné, podle níž byla celá posádka v době útoku přemožena pitím; žádná se však nepřibližuje Poyntzově divoké povídačce o pobíjení „mužů, žen i dětí“, což je pouhý ustálený výraz vhodný pro vyplnění kteréhokoli města, ale nepříliš použitelný na citadelu. Že tam byly jeptišky, které se uchýlily do pevnosti, jak nám říká Harte (sv. I, s. 444), je docela možné; vzhledem k tehdejší švédské kázni má však asi pravdu, když dodává, že „ani jedna jeptiška nebyla zneuctěna, ani jedna paní uražena, ani jedno dítě vyděšeno“. Poyntz nám podává pouhé klepy od císařských táborových ohňů, které však tu a tam obsahují zárodky pravdy. Je zcela správné (ačkoli historikové ta fakta, nebo spíš jejich důsledky, přehlédli), že würzburští biskupové se svým pronásledováním stali nenáviděnými. Biskup Franz von Hatzfeld byl v úřadě jen několik měsíců, jeho předchůdce Philipp Adolph však, jak říká Poyntz (s. 62), na sebe přivolal výtku dokonce i bigotního Ferdinanda. Nebýt toho, poddaní stolce by svého vládce neopustili tak snadno, neboť církevní knížata byla zpravidla všemi milována: „unterm Krummstab ist gut leben“⁴⁰ bylo stále dobré německé přísloví. Mstivá horlivost Philippa Adolpha se však neobracela jen proti protestantům: nakazila ho⁴¹ mánie v té době běžná, vyhledávat a upalovat takzvané „čarodějnice“, a to ohrožovalo život každého muže a každé ženy, vysokého i nízkého stavu, katolíka i protestanta. Není-li Poyntzovo líčení toho, jak Gustava přijala „šlechta a páni“ (s. 62), naprosto pravdivé, je to aspoň to, co se dalo čekat.

⁴⁰ „Pod berlou se dobře žije.“

⁴¹ Soldan, *Geschichte der Hexenprozesse*, Stuttgart 1880. Ve Würzburgu se každých čtrnáct dní konalo „autodafé“ a zaživa byly upalovány i devítileté děti. Přestalo to teprve tehdy, když některé oběti na mučidlech označily za čaroděje samého biskupa; srov. *Church Quarterly Review*, leden 1904. (Goodrick)

Měsíce strávené dobýváním Falce a horního Porýní nebo v zimních kvartýrech nejsou pro tohoto romanopisce ničím. Po noci strávené ve „Swinfordu“ žene krále honem k „Rodenburgu upon the Dover“, kde obyvatelé kladou tak udatný odpor, že se svou posádkou 1500 mužů zabijí 3000 Švédů (s. 63). V tomto bodě začínáme chápat, že Poyntzovy číselné údaje musíme zpravidla dělit nejen dvěma, ale dvaceti. Nejúžasnější na té historce však je, že Gustav Adolf Rothenburg přísně vzato vůbec nikdy neobléhal. Při jeho triumfálním tažení na západ byla malá franská pevnost prostě smetena do sítě a její obyvatelé Švédy zřejmě vítali. Když byl král zaměstnán ve Falci a jinde, objevil se Tilly se svým vzkríšeným vojskem a náhlým útokem se města zmocnil. Odpor měšťanů proti jeho jezdcům byl však tak tuhý, že je prý podle tradice ušetřil pobití jen pod podmínkou, že jeden z nich vyprázdní obrovský pohár vína: to je slavný „Meistertrunk“. Je těžké uvěřit, že by se během několika týdnů tolik nadchli pro císařskou věc, jak to líčí Poyntz. Celá historka je však báchorka. Na pochodu do Bavorska, mnoho měsíců po dobytí Würzburgu, se král dal cestou (kterou přesně sleduje Monro) vedoucí zcela na sever od Rothenburgu. Před jeho hradbami se neobjevil až do pozdního roku 1632, kdy po porážce u Norimberka znovu táhl k bavorské hranici. Celá historka o jeho pochodu kolem Rothenburgu a Dinkelsbühlu a o obléhání prvního z nich, pokud vůbec nějaké bylo, patří do tohoto pozdějšího období. Takové omyly se zdají skoro neuvěřitelné; snad proti nim můžeme postavit dost přesné líčení (třebaže stále jen z doslechu) přechodu Lechu. Poyntzovi informátoři věděli o tom střetnutí aspoň něco. Je zcela pravda, že část Gustavových oddílů přešla brodem, ať už byl objeven jakkoli (s. 64), a strašlivý praskot větví stromů popisují všechny soudobé prameny. Obvykle se přičítá účinku palby švédského dělostřelectva, spíš však, jak říká Harte (II, s. 144), šlo o zoufalý Tillyho pokus vytvořit z větví narychlo předprseň či zátaras. Poyntz jediný (s. 65) jej přičítá Aldringenovu manévru, jímž kryl svůj ústup; Aldringen byl přitom ve skutečnosti zcela vyřazen z boje ranou do hlavy. Zbytek historky o tom, jak Aldringen oklamal Švédy, je pouhá pohádka.

Pomineme-li takové menší nepřesnosti, jako že neúspěšnému útoku na Donauwörth přisuzuje osm dní, ač byl snadno dobyt za osmačtyřicet hodin, a že jej zjevně plete s Ingolstadtem, jediným městem, které dobyvateli úspěšně odolalo, dojdeme k nejpodivuhodnějšímu omylu ze všech. Poyntz podává dlouhé a, jak se zdá, přesné, nebo aspoň podrobné líčení pokusu hraběte Cratze von Scharffenstein, velitele Ingolstadtu, vydat město zradou (s. 66, 67). Uváděné podrobnosti jsou zevrubné a historickou cenu příběhu kazí jediná věc, totiž že se to celé odehrálo o dva roky později, kdy byl Gustav už dávno mrtev. Cratz opravdu chystal zradu města, ovšem Bernardu Sasko-Výmarskému; byl odhalen, musel prchnout, aby si zachránil život, a když byl později zajat u Nördlingenu, zemřel smrtí zrádce. Poyntz se nezmiňuje o jeho statném spoluvíníkovi Fahrensbachovi, který, když přišel na popraviště, seskočil z lešení a nejednomu strážnému rozbil hlavu, než ho stačili skolit. Zato o Cratzovi výslovně říká, že ho Gustav udělal velitelem Augsburgu (s. 68), což je ovšem čirý výmysl. Po tomto ohromujícím anachronismu už jako maličkost rádi pomineme tvrzení, že král promarnil v Mnichově tři měsíce; ve skutečnosti tam zůstal tři týdny.

Lze se právem ptát, kde byl po celou tu dobu Sydenham Poyntz. Odpověď zní, že byl zaměstnán tím, že přecházel k jinému pánu. A třebaže to bylo ve třicetileté válce mezi vojáky všech hodností běžné, styděl se za to. Celá jeho „charakteristika saského kurfiřta“ je vlastně jedna dlouhá omluva za to, že ho opustil. Říká nám (s. 75), že ho „ve Fojtsku“ zajal Butler, „jeden z císařských plukovníků“, že požádal Jana Jiřího o výkupné, nedostal je, a proto vstoupil do služby u císaře. Podle tehdejších představ, ba ani (uvážíme-li, že ti muži byli vesměs žoldnéři) podle našich na takovém postupu není nic hanebného: celé pluky občas dělaly totéž, a stejně tak polní maršálové a kurfiřti. Všimneme si však, že Poyntz nikde nenaznačuje, že když vstoupil do služby u Butlera, dával se ve skutečnosti naverbovat pod Valdštejna. Valdštejnovo jméno totiž roku 1636 už nebylo jménem slávy, nýbrž hanby, a Poyntz vystupuje jen jako císařův voják, s živou nadějí na budoucí přízeň. Všechno však nasvědčuje tomu, že byl u Valdštejnova vojska, když vytáhlo z Čech do Saska, nebo spíš do Horní Falce, aby zahájilo tažení, které skončilo u Lützen. Je-li tomu tak, můžeme jeho svědectví použít k opravě běžných dějin. Pevnosti, které císařští na začátku dobyli, uvádí v tomto pořadí: Loket (Elbogen), Falknov (Falkenau), Cheb (Eger); a pohled na mapu ukáže, že to je přirozený sled pro vojsko postupující od východu. Knižní historikové té doby

však pořadí obracejí a kladou Cheb, nejzápadnější z těch tří, na první místo. Dále Poyntz rozhodně a nejednou mluví o plukovníku „Beckarovi“ jako o dobyvateli Lokte (s. 69, 70); ten čin se obvykle připisuje Holkovi, jako v *Theatrum Europaeum* (II, s. 652). Je-li však vůbec něco pravdy na Poyntzově historce o Valdštejnově vzkazu útočícímu důstojníkovi, že „nedobude-li město do osmi dnů, přijde o hlavu“ (s. 69), nebyl takový rozkaz jistě nikdy poslán důstojníkovi ve vysokém velení, jako byl Holk; velmi se však podobá Valdštejnovu způsobu jednání s nižšími důstojníky.

Zda byl Poyntz přítomen v táboře před Norimberkem, nelze z toho, co nám říká, rozhodnout; pravděpodobně ne. Kde se totiž skutečně účastnil, jako u Lützenu a Nördlingenu, je jeho líčení dost živé, kdežto zde se omezuje na mlhavé obecnosti, velmi odlišné od názorného vyprávění Monrova, který přítomen byl a byl raněn při velkém útoku na Valdštejnovy zákopy. Můžeme usoudit, že Poyntz měl službu jinde, byl však odvolán k hlavnímu vojsku včas, aby se zúčastnil bitvy u Lützenu. O jeho účasti v té bitvě máme dvě zprávy: jednu (s. 71–74), v níž se nepříliš úspěšně pokouší podat celkový vojenský přehled střetnutí, a druhou v jakémsi dodatku připojeném k jeho obecné Relation (s. 126–127), v níž podává živý obraz vlastních nebezpečí a vyvážnutí. V první zprávě se jeho příběh musí prostě zařadit mezi množství jiných, často odlišných a někdy neslučitelných. Například Harte (II, s. 333) klade Pappenheimův příchod na bojiště do pozdního odpoledne, kdy byl Gustav Adolf už dávno mrtev. Jiní (moderní) autoři⁴² mluví o velkém vůdci jízdy jako o raněném při prvním nárazu. Poyntz podává běžnou verzi, totiž že Pappenheim dorazil v samém víru střetnutí. Jeho historka o souboji mezi ním a Gustavem je však nesmyslná. Takové tradice se dlouho opakovaly, byly však pouhým výmyslem lidí, kteří chtěli tvrdit, že se splnilo jakési údajné proroctví.⁴³ Nepochybně byly po chuti Poyntzovu hostiteli Treshamovi a jeho španělské ženě. Verze Pappenheimových posledních slov je jednou z mnoha (s. 73).

Po líčení bitvy u Lützenu odbočuje Poyntz k osobní věci a podává nám svůj soud o saském vévodovi, který, jak už bylo poznamenáno, je vlastně dlouhou omluvou za to, že toho bezcenného knížete opustil. Celek můžeme shrnout jako sbírku politických klepů: jako většina klepů jsou někdy nepravdivé a někdy vystihují pravdu. Tu a tam je však lze přímo vyvrátit. Přes jeho pofrancouzštělý kalvinismus nelze uvěřit, že falcký kurfiřt vůbec neuměl německy (s. 78). Císař „zastavil“ (s. 78) za kurfiřtovu pomoc proti falckraběti nikoli Fojtsko, nýbrž Lužici. Nepravdivé líčení podmínek, za nichž byla vydána Praha, bylo už zmíněno výše; a je naprostá nepravda, že kurfiřt a Banér byli při ústupu od města napadeni a poraženi (s. 82). V důsledku toho, že Jan Jiří odmítl spolupracovat, k žádnému skutečnému útoku na Prahu vůbec nedošlo. Když však spojená vojska ustupovala, pronásledovali je Chorvati, a podle přijímané zprávy byli odraženi s těžkými⁴⁴ ztrátami. Číslo udávaná (s. 82) jako výše švédských a saských ztrát, 7000 nebo 8000, jsou ovšem nesmyslná.

Když skoncoval s Janem Jiřím Saským a jeho „vrtkavostí“, vystupuje Poyntz znovu jako očitý svědek, neboť se jistě účastnil Valdštejnova poněkud neslavného tažení ve Slezsku roku 1633. Zde uvádí jako jednoho z nepřátelských generálů „Duvalta za Braniborského“ (s. 86). Poyntz zdaleka není sám, kdo to jméno takto píše; sotva se však uvěří, že se tento těžce zkoušený důstojník ve skutečnosti jmenoval Taupadel a byl z vážené rodiny v Durynsku. V různých dobách války vystupuje pod jmény Daupadel, Dewbattle, Dubartle, Dubald, Duvald, Duval, Tuball a pod množstvím dalších. Harte dokonce (I, s. 167, pozn.) navrhl ztotožnit ho se švédským plukovníkem „Hubaldem“, který dobyl Hanau, později si to však rozmyslel (II, s. 12, pozn.). Na podobě „Dewbattle“ však Grant ve svých *Memoirs of Hepburn* vystavěl nehoráznou teorii, že Taupadelovo skutečné jméno bylo Macdougall, a přidal nesmyslnou poznámku, že Macdougallovo „nom de guerre bylo Dewbattle“; toto tvrzení opsali autoři,⁴⁵ kteří by měli vědět lépe. Chybné psaní cizích jmen je v dějinách této války dost běžné (např. „Hebron“ místo „Hepburn“ a „Rudwen“ místo „Ruthven“), „Duval“ místo „Taupadel“ je však, jak se zdá, ojedinělé.

U Svídnice ve Slezsku, za příměří, které Valdštejn prosadil kvůli mírovým jednáním, došlo k vraždě

⁴² Např. Winter, *Dreissigjäh. Krieg*, s. 421, zřejmě se opírající o nějaký necitovaný pramen. (Goodrick)

⁴³ Harte, II, s. 268, pozn. (Goodrick)

⁴⁴ Lotichius, *Rerum Germanicarum libri*, sv. II, s. 252. Khevenhüller, XII, 1276. (Goodrick)

⁴⁵ Např. Leslie, *Historical Records of the Family of Leslie* (Edinburgh 1869), sv. III, s. 242. Fischer, *Scots in Germany*, s. 283. (Goodrick)

dánského prince Ulrika. Zde se v Poyntzově vyprávění poprvé objevuje na scéně zlověstná postava Ottavia Piccolominiho jako tajného Valdštejnova nepřítele. Poyntz je příliš dobrý císařský, než aby to řekl otevřeně, dává nám však jasně na srozuměnou (s. 87), že tato vražda byla spáchána s politickým cílem a že jejím strůjcem byl Piccolomini. Pohnutku není třeba hledat daleko. Pro Piccolominiho a muže jeho ražení byla válka živobytím a jediným prostředkem, jak zbohatnout. K jejich nenávisti vůči Valdštejnovi přispívalo, že ustavičně, ať zrádně, nebo ne, vyjednával o mír; a Piccolomini dost jasně viděl, že chladnokrevná vražda mladého prince z jedné z jejich panujících dynastií naplní vyjednávající potentáty znepokojením a podezřením, což se také stalo.

Tajemství, do něhož je ta věc zahalena, zvětšuje rozmanitost zpráv o ní. Ta, která Piccolominiho usvědčuje nejvíc, je zpráva, kterou cituje Menzel⁴⁶ z *Theatrum Europaeum*. Podle ní spolu snídalo několik důstojníků obou stran pod širým nebem. Princ Ulrik nasedl, aby odjel, a když vyrážel, Piccolomini na něho zavolal; zastavil se, otočil, a Piccolominiho myslivec, přestrojený za šaška, ho na místě zastřelil. Poyntzova verze není o mnoho méně usvědčující, pravou císařskou historku však najdeme u Khevenhüllera.⁴⁷ Zní takto: při obědě, který dává Piccolomini, se na příští den domluví cvičná bitva; hostitelův myslivec ten návrh slyší a za boje se skryje za keřem „v naději, že si vyslouží odměnu“, odkud střílí prince do plic, a ten za několik hodin skoná. Všechny zprávy se však shodují v tom, že vrah zmizel, ba že byl odklizen. Poyntz dodává, že Valdštejn byl „rozrušen“, což také docela dobře mohl být. Lstivý Ital však dosáhl svého: knížata Unie naplnila hlubší nedůvěra než kdy dřív k jednání a počínání vévody frýdlantského; a tato nedůvěra ho stála draho, když se jim o několik měsíců později v Chebu prakticky vydal na milost. Historikové věnovali této příhodě, již Poyntz přikládá náležitý význam, příliš málo pozornosti. Je třeba pamatovat, že Piccolomini stále platil za Valdštejnova důvěrníka.

V tom, co následuje, je třeba brát Poyntzovy poznámky o Valdštejnových úmyslech jako poznámky člověka stojícího zcela mimo vnitřní politický kruh; pokud jde o vévodovy činy, máme prostředky, jak divoká tvrzení zde zaznamenaná ověřit. Dlouhá pasáž (s. 89–92) je věnována historce o tom, jak se Valdštejn pokusil zkorumpovat dona Baltazara (Marradase). Ve skutečnosti byl tento generál dlouho před konečnou katastrofou s generalissimem v nejhorším⁴⁸ poměru, protože Valdštejn po kapitulaci u Stínavy propustil své zajatce Thurna a Taupadela (s. 89), a v době slavné hostiny (či hostin) v Plzni trucoval ve svých stanech ve Frauenbergu u Chebu.⁴⁹ Je nejčernějším příkladem nevďěku, jaký lze najít mezi důstojníky, jimž Valdštejn⁵⁰ pomohl ke štěstí. On přinejmenším neměl ani stín důkazu o generálově zradě, a přece patřil k nejneúprosnějším v jeho pronásledování a dostal odměnu v podobě daru 124 000 zlatých z pozůstalosti mrtvého. Tvrzení, že Valdštejn dal stít Schaffgotsche („Showtcoats“, s. 89) „za to, že to udělal bez rozkazu“, je ovšem nesmyslné. Ten ubožák byl skutečně popraven, dlouho poté, za spoluvinu na Valdštejnových zradách, a zemřel, do poslední chvíle se dušuje svou nevinou. Byl však protestant a nemohl od Vídně čekat milost.

Mluvili jsme už o pohnutkách, které podnítily Poyntzovu jedovatost vůči Valdštejnovi: jeho politika je politikou pravého žoldnéře, jemuž pouhý výkřik „zrada“ stačí, aby se obrátil proti vlastnímu veliteli. Generalissimovi byly nepřátelské dvě skupiny lidí: jezuité, kteří nikdy nezapomněli, že se Valdštejn narodil jako protestant, a věděli, s jakou nechutí prováděl restituční edikt, a vojáci z povolání. K těm druhým ovšem patřil Poyntz; jeho nepřátelství vůči mrtvému (s. 99) je však těžké vysvětlit, dokud si člověk nevzpomene na jeho oddanou přichylnost k vrahovi Butlerovi. Všimněme si, že velcí šlechtici jako Eggenberg a Questenberg⁵¹ byli Valdštejnovými pevnými přáteli skoro až do konce.

⁴⁶ *Neuere Geschichte der Deutschen*, VII, s. 388. *Theatrum Europaeum*, III, s. 114; srov. Mitchell, *Life of Wallenstein*, s. 336, který má čtvrtou (mírně odlišnou) verzi, a Förster, *Wallenstein*, s. 216, pozn., dokonce pátou. (Goodrick)

⁴⁷ *Annales*, XII, 589. (Goodrick)

⁴⁸ Liliencron v *Deutsche Rundschau*, LXXXIII, s. 214. (Goodrick)

⁴⁹ Frauenberg bez bližšího určení bývá hluboká nad Vltavou u Českých Budějovic; ta u Chebu neleží. Goodrickovu lokalizaci jsme ponechali beze změny a místo se nám nepodařilo ověřit.

⁵⁰ Hallwich (s. n.) v *Allgemeine Deutsche Biographie*. (Goodrick)

⁵¹ Liliencron, *ubi supra*, s. 215. (Goodrick)

Následuje (s. 92–93) nejpodrobnější zpráva, jakou máme, o velmi temné příhodě, totiž o údajném Schaffenbergově pokusu zmocnit se Vídně. Ranke se vším svým bohatstvím listinného materiálu tento pozoruhodný příběh zřejmě přešel mlčením a zmiňuje ho jen několik soudobých dějepisců. Skoro by se dalo usuzovat, že vyprávění o pokusu, který tak málem ohrozil císařovu osobu, bylo pokud možno potlačeno. Gualdo Priorato (kn. VIII) ho zmiňuje stručně a Adlzreitter obšírněji; dodává, což je zřejmě docela pravda (pars III, lib. XIX, s. 313), že Schaffenbergovi císař později udělil milost. Všimněme si, že Poyntzovo vyprávění tuto možnost připouští: nemluví o žádném trestu, který by byl veliteli uložen. Soudobá španělská zpráva v Bodleyově knihovně, která je co do podrobnosti hned po Poyntzově, ačkoli plukovníka nazývá „Ausemberg“, však líčí jeho popravu.⁵² Pokud nám tedy Poyntz zase nepodává pouhý román jako historku o pokusu zkorumpovat Marradase, máme zde neocenitelný kus soudobých dějin, jinde nezaznamenaný.

O konečné katastrofě v Chebu ví Poyntz právě tolik jako kterýkoli jiný současník, který v té době nebyl na místě, s výhradou možnosti, že mu podrobnosti mohl sdělit jeho přítel Butler. Jistě vnáší nový a malebný prvek (s. 94) svým líčením toho, jak Piccolomini pronásledoval prchajícího Valdštejna a svedl srážku s jeho zadním vojem pod Butlerem. Tu historku však nepodporuje naprosto žádné jiné svědectví; to obecně ukazuje, že císařští velitelé v té době plenili v Plzni Valdštejnovy vozy se zavazadly. Jako obvykle padne na obou stranách 2000 mužů. Poyntz má také novou verzi staré historky o zachyceném dopise (s. 96), kterou sám jinde opisuje v jiné podobě (s. 132). Pokud Butler takový dopis, jaký se zde popisuje, opravdu předložil, byl to zcela jistě padělek, a neobratný. Poyntz však, jako obvykle, mluví nazdařbůh. Tvrzení, že za každými dveřmi hodovní síně v Chebu bylo skryto padesát mušketýrů (s. 98), odporuje všem známým zprávám: obvykle se udává a přijímá počet šest.

Ke stu verzí Valdštejnova zavraždění přidává Poyntz jedinou podrobnost, která je pravděpodobně pravá a pochází z Butlerových výroků. Říká (s. 97): „Gordon nedůvěřoval vlastním vojákům, samým Němcům, a poradil Butlerovi, aby přivedl do města tolik svých Irů, kolik bude moci bez vzbuzení podezření.“ A dále: „Butler nedůvěřoval nikomu než svým Irům, a ani těm ne všem, pokud šlo o to, co mají udělat.“ To potvrzuje názor Hallwicha a dalších Valdštejnových obhájců na opovržením hodnou úlohu, kterou sehráli Butler a ostatní. Jejich vojáci byli svému chlebovárci věrnější než oni sami, oni však správně počítali s netečností, která nastane po hotové věci. Má-li pravdu Harte, byl by Edmund Burke jedním z těch, jejichž věrnost by byla v takové krizi těžce zkoušena. Carve, „Devereuxův“ kaplan,⁵³ se dokonce objevuje na seznamu vévodových chudých pensistů pobírajících almužnu. Líčení odměn udělených vrahům je pravděpodobně značně přehnané: Butler si stěžoval, že Leslie, který se dostal do Vídně první, dostal lví podíl z kořisti, a nejvíc jistě získali Marradas a Piccolomini. Poyntz říká, že byl přítomen rozdělování stříbra velkého muže (s. 101), a není důvodu o této části jeho vyprávění pochybovat. Když však přijde k líčení potupy, jíž byly Valdštejnovy ostatky vystaveny ve Vídni, mluví zjevně zase z doslechu a to, co říká, lze pominout.

Znovudobytním Řezna císařskými vstupujeme opět do řady událostí, jichž se Poyntz skutečně účastnil. I zde ho však musíme opravit: dobytí města Bernardem Výmarským ovšem předcházelo Valdštejnově smrti o několik měsíců a historka o hrůzách, které se tam odehrály, je čirý výmysl. Stejně tak musíme opravit jeho čísla, když dojde k vlastnímu obléhání: mluví (s. 102) o posádce „20 000 švédských vojáků“, skutečný počet pomocných oddílů ve městě byl 3800. Jeho líčení opakovaných útoků na pevnost je však líčením znalce: s Merianovým pohledem z ptáčích perspektivy (v *Theatrum Europaeum*) před sebou můžeme sledovat každý pohyb, který popisuje. A pro jednu se nemýlí, když Bernardu Výmarskému přičítá zuřivou krutost při vyplnění Landshutu (s. 104). Jeho vyprávění o pokusu vyprostit toto město je pravým kusem dějin z první ruky; bohužel nám nepodal žádnou zprávu o tom, jak našel smrt jeho velitel Aldringen, což je příhoda, o níž jsou, jako o tolika jiných v této válce, zprávy rozdílné.

Pasáž, která následuje (s. 105–107), má podat povahu a politiku „bavorského vévody“. Téměř se vzpírá

⁵² Arch. Seld. A subt. 6. „Schaffenberg“ se rozhodně nemůže vztahovat na Schäftenberga, který byl s Valdštejnem v Plzni. (Goodrick)

⁵³ Förster, Wallenstein, s. 379, pozn. (Goodrick)

výkladu. Jediným pravděpodobným řešením té hádanky je, že Poyntz, odvolávaje se na své zrádné „poznámky“, zaměnil kurfiřta Maxmiliána s nějakým jiným potentátem, zjevně protestantem, neboť je členem „Unie“; a člověk je skoro v pokušení věřit, že je řeč o braniborském kurfiřtovi. Historka o tom, jak pozval Gustava do Německa, potom mu odmítl pomoci a potom byl potrestán tím, že mu v zemi byly ubytovány švédské oddíly, by docela dobře mohla být vojáckou verzí zkušeností zbabělého Jiřího Viléma. Pak však narazíme na zmínku o vévodově „drahém Mnichově“ („deare Miniken“) a o jeho útěku „do hor“ (s. 105). V Braniborsku není „Miniken“ ani „hora“. Spojíme-li to s předchozí zmínkou o „neutralitě“ Bavorska (s. 101), jsme nuceni usoudit, že v té pasáži vládne beznadějný zmatek a že Poyntz nebyl přesný dějepisec.

Vojákem však nepochybně byl, a v nejlepší formě ho nacházíme v jeho příběhu o bitvě u „Norlingu“ (Nördlingenu). Zná jen svou vlastní část střetnutí; velmi možná svůj podíl na boji přehnal, jeho popis je však dost živý. Plán bitvy je prostý. Nördlingen obléhali císařští. Bernardovi se podařilo (s. 108) vpravit do města posily a obsadil dlouhý kopec či hřeben kopců zvaný Arnsberg jižně od města, asi dvě míle vzdálený. Mezi ním a Nördlingenem ležel nižší hřeben kopců, který drželi obléhatelé. Bernard měl u sebe Gustava Horna, a ten chtěl před střetnutím počkat na příchod rýnského hraběte Oty Ludvíka, který přiváděl posily. Obvykle se říká, že Švédové Arnsberg prostě zabrali a obsadili za večerního šera (5. září 1634). Poyntz podává (s. 109) poněkud jinou zprávu. Bernard přehlasoval Hornovu radu a pokusil se nočním útokem dobýt nižší kopce, které Španělé sloužící s císařskými silně opevnili zákopy. Zde se na scéně objevuje Poyntz: s „kapitánem Burkem“ (s. 109) tento noční manévr odhalil a ohlásil jej hlavnímu stanu. V samotné bitvě byl zjevně na císařském pravém křídle, kde formálně velel vévoda lotrinský, se značnými podrobnostmi však referuje o tom, jak Gustav Horn na levém křídle dobyl jednu „šanci“ a potom ji opustil. Obvykle se říká, že švédský ústup způsobil výbuch prachu. Takové výbuchy se jako omluva porážky objevují s popuzující pravidelností v každé bitvě třicetileté války. Poyntz o tomto neříká nic a byla to pravděpodobně, pokud k němu vůbec došlo, bezvýznamná věc. Sám byl v jiné části bojiště, kde viděl, jak Bernard marně vrhá své oddíly do smrtící rokle. „Slyšel jsem ho, jak kleje,“ říká (s. 111); klel však marně. Poskytl další doklad staré pravdy, „že člověk může mít mužů příliš mnoho stejně jako příliš málo“, a byli to jeho prchající jezdci, kdo narušil spořádaný odchod Gustava Horna z Arnsbergu a obrátil ústup v útěk. Poyntz ovšem musí rozdělit poetickou spravedlnost: když je Horn zajat a Bernard uprchl, utopí třetího spoluvíníka, rýnského hraběte, v Rýně (s. 113). Ota Ludvík přitom, ačkoli při tom musel přeplavat řeku, unikl a žil, aby bojoval dál, i když ne dlouho.

Líčení Gallasova tažení na Neckaru a Rýně (s. 116 a násl.) si žádá jen málo poznámek. Válečné operace jsou vyličený přesně a můžeme právem předpokládat, že Poyntz byl u většiny z nich přítomen; paměť ho zrazuje jen u jmen. „Plukovník Huncks“ nebyl velitelem v Heidelbergu, jež měl na starosti Švéd Abel Moda. Můžeme si také všimnout nepěkné historky o útoku na odzbrojeného „Smithburga“ (Schmidtberga, nejvíce známého statečnou obranou Philippsburgu o několik měsíců dříve) po kapitulaci Mannheimu. Líčení zajetí švédského sboru ve Frankfurtu (s. 118), třebaže je v podrobnostech přesné, však dává dvojí doklad Poyntzovy vadné paměti: císařským velitelem nebyl „markýz de Grande“ (pod kterýmž jménem máme zřejmě rozumět Carretta, markýze di Grana), nýbrž generál Lamboy, a švédské oddíly nevedl Knyphausen, nýbrž vážený důstojník jménem Vitzthum.

Naproti tomu historka o dvou hladovějících vojskách stojících proti sobě u Met a Dieuze je v plném souladu s fakty známých dějin a líčení výmluv bezcenného Gallase pro jeho nečinnost se zdá být (s. 121) poněkud víc než pouhým opakováním klepů. V tomto bodě je však dost zřejmé, ačkoli to sám neříká, že Poyntz císařské vojsko opustil: nebyl to muž, který by snášel hladovění u Met nebo kdekoli jinde. Gallasův ústup do Landau a počínání Jana z Werthu v lutyšské diecézi (s. 121–122) jsou události patřící k jaru 1636, tedy k roku, v němž Poyntz podle svých slov píše. K vyproštění Hanau, které popisuje dost přesně, došlo až koncem června toho roku. Buď tyto události vypráví z doslechu (a v tom případě ho doslech nezklamal tolik jako obvykle), nebo psal velmi pozdě v roce 1636, to jest podle tehdejšího počítání až do 24. března 1637.⁵⁴ Tuto druhou možnost činí skoro jistou jeho vlastní tvrzení (s. 123), že

⁵⁴ V Anglii se tehdy počítal začátek roku od 25. března, takže leden až březen 1637 patřily ještě k roku 1636.

potkal Viléma Hesenského v Holandsku „minulého října“; lankrabě tam totiž roku 1635 nebyl.

Docházíme teď k tomu, co je z osobního hlediska zdaleka nejzajímavější částí knihy, k Poyntzovu líčení jeho vlastního jednání a počínání. Jeho poznámka: „Nemyslel jsem, že mě paměť donese tak daleko“, je dojemná, uvážíme-li spleť nepřesností, které tvoří tak velkou část jeho Relation. Skoro jedním dechem pak ukazuje cenu své „paměti“ tím, že vměstná tři „největší polní bitvy“ války (s. 124) do rozmezí půldruhého roku. Breitenfeld byl přitom sveden v září 1631 a Nördlingen v září 1634. Dále si musíme všimnout, že v mnohém z toho, co následuje, převládá žoldnéřský duch. Poyntzův nárek nad koněm, kterého ukradl (s. 125) a kterého zase ukradli jemu, je zábavný: „byl by mi vynesl sto liber, kdyby se byl dostal do jiných rukou.“ Jeho soud o prvních dvou manželkách je ten, že jedna byla (s. 125) „skromná a velmi hospodárná“, a proto dobrá žena. Druhá „měla velké příbuzenstvo, které nám leželo na krku“, a je proto pokládána tak trochu za potvoru. Že⁵⁵ využíval velmi značných příležitostí tehdejšího důstojníka, o tom nemůžeme pochybovat; ostatně to sám říká (s. 126). Plat švédského plukovníka pěchoty činil 2000 tolarů ročně, řekněme aspoň 1200 liber v našich penězích, a císařští důstojníci byli placeni mnohem lépe. Plukovník jízdního⁵⁶ pluku (o nejméně sedmi kompaniích) dostával v přepočtu 500 liber měsíčně, z čehož se však od něho čekalo, že svým oddílům opatří všechno kromě žoldu v penězích. K tomu bylo mnoho příplatků a vedlejších příjmů.

Poyntzova příchyllost k jeho příteli „hraběti“ Butlerovi je velmi dojemná, neboť Butler nebyl podle všech zpráv příliš přitažlivou osobností. Byl to jen slabý voják, a nebýt nejprve Valdštejnovy vrtošivé přízně a potom jeho vlastního krajně opatrného podílu na smrti tohoto generála, nebyl by pravděpodobně v císařských službách nikdy vystoupil vysoko. Přežil svou zradu jen o rok a zemřel v Schorndorfu, který nedávno dobyl na Taupadelovi a jehož jméno mimochodem Poyntz už zapomněl. Naznačuje (s. 128), že Butler byl správcem „Michelburgu“ (Meklenburska), což jistě nebyl; mohl dočasně velet ve východní části vévodství württemberského, které císařští po Nördlingenu zaplavili. Tento drobný náznak nám však umožňuje rozhodnout otázku Poyntzových manželek, která velmi mátl jeho životopisce.⁵⁷ Oženil se, říká Aubrey,⁵⁸ s „Anne Eleanorou de Court Stephanus de Cary ve Württembersku“; to jméno je stejně pozoruhodné jako to, že samého Poyntze uvádí jako „sira Denhama“. Odkud Aubrey svou zprávu má, neříká; byla to však zjevně druhá žena, ta s „velkým příbuzenstvem, které nám leželo na krku“. Třetí byla dáma, která se ve svém dopise Parlamentu z 9. července 1645 podepisuje „Elizabeth Poyntz“ a popisuje se jako ta, která přišla „do království jako manželka a urozená žena“.

Přes poněkud pomíchanou chronologii (např. je sotva pravděpodobné, že se Poyntz oženil s druhou ženou před bitvou u Lützen) si můžeme o tomto druhém sňatku utvořit celkem srozumitelný obraz. Butler užil své autority velitele Schorndorfu, aby přiměl württemberskou dědičku provdat se za jeho přítele. Její statky musely ležet na jihu země; Poyntz sám je klade (s. 128) dvě nebo tři míle od Schorndorfu. A je docela možné, že potulní francouzští jezdci z Itálie (s. 128) si mohli prorazit cestu Švýcarskem a cestou do Alsaska a Francie natropit škody ve Švábsku.

Starý kapitán dragounů, který dosud zaznamenával plenění a loupení s jistým uspokojením, teď sám dostává účet. „To mě hluboce zasáhlo,“ říká o naprostém zpusťování svého domova, kde „několik ubožáků zalezlo do rozvalin a živilo se kořínky“; je to až příliš pravdivý obraz, jak uznají všichni, kdo studují dějiny té strašné války. A hned nato (s. 124–129) máme nejpřirozenější popisný rys, jaký si lze představit. Poyntz srovnává Německo, jak je poprvé poznal jako dvacetiletý mladý voják a viděl je krásné, tučné a kvetoucí, a jak je opouštěl po takzvaném pražském míru roku 1636. To, co dosud viděl ze zpusťování, bylo však jen dětskou hrou proti organizovaným nájezdům Wrangelů a Königsmarcků v příštích deseti letech. Zanechal krásnou říši jako vyčerpané tělo; po vestfálském míru by ji našel jako

⁵⁵ Hartův odhad důstojnického platu (sv. I, s. 16) vychází z hodnoty peněz jeho vlastní doby. Freytagovy výpočty (Bilder aus der Deutschen Vergangenheit, III) stojí na spolehlivějším základě srovnání cen obilí a přijímáme je zde jako směrodatné. (Goodrick)

⁵⁶ Winter, Dreissigjäh. Krieg, s. 290, 359, přináší faksimile dvou „ordonancí“, jedné Gustava Adolfa (1632) a jedné Ferdinanda III. (1639), upravujících žold a vedlejší příjmy. (Goodrick)

⁵⁷ Maclean, Poyntz Family, s. 175, který píše „Count Stephanus de Casy“. (Goodrick)

⁵⁸ History of Surrey, IV, s. 212–213. (Goodrick)

kostru. Že se opravdu vrátil, jak to oznamuje jako svůj úmysl (s. 130), je dost jisté, ačkoli o jeho dráze nemáme zprávy, dokud se neobjeví jako generál ve službách Parlamentu v Anglii. Jeho chlouba, že byl „císařem pasován na rytíře na bojišti“, je pravděpodobně přehnané tvrzení. Ferdinand II., ačkoli mu (s. 134) „šijí kožený kabátec, jaký nosí vojáci; to jistě velmi povzbudí celé vojsko“, nebyl za války nikdy přítomen žádnému střetnutí; a kdyby byl uherský král (pozdější Ferdinand III.) udělil Poyntzovi po bitvě u Nördlingenu nějaké vyznamenání, sotva by to zapomněl ve své Relation zmínit.

A tak „s Longum Vale mé vlasti a Longum Vive mému svrchovanému pánu a králi, králi Karlovi“ končí záznam Sydenhama Poyntze. Svou povahu vypsál dost prostými slovy: voják štěstěny, ne z nejhoršího a snad ani z nejlepšího druhu, který si ve svých raných dějinách jistě sotva zasloužil chválu, již se mu dostalo za jeho pozdější dráhu: „Do této války vstupoval z čistě vlasteneckých pohnutek a nikdy se nestalo, že by se dal ovlivnit lakotou nebo ctižádostí, ač měl častou příležitost těmto vášním vyhovět.“⁵⁹

Na konci Poyntzova rukopisu máme samostatný traktát psaný jeho rukou, nazvaný „A Relation of the Death of Walleston from Vienna the 8 Feb., 1634“. Už v názvu se znovu ukazuje Poyntzova nenapravitelná nepřesnost. Valdštejn byl totiž zavražděn až pětadvacátého února.

Jakou má ten traktát cenu, je těžké říci; pravděpodobně nevelkou. Zdá se, že obsahuje sotva víc než pověsti, které mohly kolovat po vídeňských ulicích; i císařův „kožený kabátec“ lze zařadit do té kategorie. Pisatel jako by si činil nárok na nějakou zvláštní znalost Valdštejnova dvora, a ať už z doslechu, nebo ne, některé podrobnosti, které uvádí, jsou hluboce zajímavé a vrhají nové světlo na vévodovu povahu. Listina podává také Leslieho vlastní verzi zavraždění; ta je však jistě z druhé ruky (s. 131): „tato zpráva pochází od člověka, který ji má z Leslieho vlastních úst.“ Podle Hallwichova nepřátelského náčrtu Leslieho v Allgemeine Deutsche Biographie⁶⁰ sdělil po svém příjezdu do Vídně své líčení vraždy „prodejnému písaři“. Hallwich neuvádí leták či traktát, na který naráží, tento to však zcela jistě není; „prodejný písař“ totiž sice zmiňuje Leslieho údajný rozhovor s Valdštejnem na cestě do Chebu, líčí jej však úplně jinak, než jak jej máme zde. To je ostatně nejnesmyslnější část vyprávění: že by zachmuřený a mlčenlivý vévoda vyléval své důvěrnosti do ucha mladému nižšímu důstojníkovi, šestadvacetiletému či osmadvacetiletému, který jel vedle jeho nosítek a kterého zřejmě nikdy předtím neviděl, je prostě neuvěřitelné. Tvrdí to všichni soudobí dějepisci, jediným zdrojem té historky je však zjevně povídacý Leslie. Jinak je celý příběh podán tak, aby Butlera a Gordona odsunul úplně do pozadí a Lesliemu přisoudil nechvalné prvenství hlavního vraha. Má-li Hallwich pravdu ve svých faktech, má Leslie na to jméno plný nárok. Jel do Chebu s rozmyšleným úmyslem sehrát zrádce; nebyl tam déle než několik hodin a už byl v tajném spojení s Piccolominim; sám se chlubí (s. 132), že otevřel dopis adresovaný Valdštejnovi; tvrdí, že to byl on, kdo pozval generály k osudné večeři; dal znamení k jejich vraždě a byl to on, kdo spěchal dolů do města zajistit si věrnost posádky. Nebyl ani pomalý v tom, aby žádal svou odměnu. Dostal se do Vídně první, v Carrettově nebo Piccolominiho kočáře, a vystupoval tam jako hlavní vrah: požadoval a dostal výnosné velení pluku a nakonec byl s odůvodněním, že jeho předkové byli posledních šest set let „hrabaty“, povýšen do šlechtického stavu. Poslední, co se o něm zde dovídáme, je, že „švarný mladý muž, asi pětadvacetiletý“, který byl vychován jako kalvinista (s. 134) a „dosud tak žil“, se chystá dát se „obrátit“. A tak ho opustíme. Přidat slovo k nekonečné „valdštejnské literatuře“ by bylo neodpustitelné.

Že Poyntz ten traktát napsal sám, je ovšem zcela nepravděpodobné: liší se od jeho vlastního vyprávění ve dvaceti bodech. Nejspíš opsal nebo přeložil jednu z nesčetných zpráv o smrti vévody frýdlantského, které vyšly skoro ve všech evropských jazycích, tu, jež náhodou upoutala jeho pozornost.

Poyntzovo písmo a pravopis jsou na tehdejšího vojáka pozoruhodně dobré, písmo dokonce elegantní. Že však pod vlivem silného rozrušení dokázal zapomenout jak na pravopis, tak na správné psaní, je zřejmé z jeho chvatného dopisu Lenthallovi,⁶¹ psaného poté, co se ho v Pontefractu zmocnili vzbouřenci,

⁵⁹ Grainger, citovaný u Macleana, s. 184. (Goodrick)

⁶⁰ Sv. 18, s. 437. Podle Rankeho (Wallenstein, s. 308, pozn.) vyprávěl svůj příběh také toskánskému vyslanci. (Goodrick)

⁶¹ William Lenthall, předseda Dolní sněmovny. Poyntze jako parlamentního generála zajali roku 1647 jeho vlastní vzbouřenci vojáci.

a uchovaného mezi Tannerovými rukopisy (sv. LVIII, 366) v Bodleyově knihovně. Je však třeba poznamenat, že dva dopisy, které uveřejnil sir John Maclean ve svých *Memoirs of the Poyntz Family* (s. 174, 175) a které se vyznačují výstředním pravopisem (jeden z nich je verzí výše zmíněného dopisu), vůbec nejsou originály. Maclean je uvádí slovy: „Odtud vzešlo nehorázné násilí popsané v následujících pozoruhodných dopisech, otištěných z původních vlastnoručních listů uchovaných mezi Tannerovými rukopisy v Bodleyově knihovně v Oxfordu.“ Ve skutečnosti se s Tannerovým rukopisem shoduje sotva řádek těch dopisů. Záhadu řeší laskavé sdělení reverenda Newdigata Poyntze ze Shrewsbury, který vydavateli oznamuje, že dotyčné dopisy půjčil siru Johnu Macleanovi on; jsou to jen opisy originálů, podpisy, které jsou pravé, byly odstřiženy z nějakých jiných dopisů a přilepeny a text listin je psán ženskou rukou asi sto let starou. Zvláštní pravopis je přesně takový, jaký lze za těch okolností čekat, jistě však není pravopisem Sydenhama Poyntze.

To, jak náš autor reprodukuje německá vlastní jména, klade vykladačovu důvtipu těžké úkoly. Je zřejmé, že nikdy nenahlédl do mapy: zapisoval jména tak, jak je slyšel vyslovovat, a výsledek je někdy zajímavý a někdy naprosto matoucí. „Pryzon“ pro Prusko (Preussen), „Sprighter“ pro „Speerreuter“ a „Tiring“ pro „Thüringen“ jsou prostě pěkné hádanky; můžeme přidat „Stif-breames“ pro „Stift Bremen“, „Keeping“ pro „Göppingen“ a „Servist“ pro „Zerbst“. Rozšíříme-li tuto shovívavost, dokážeme v „Elses Chabur“ nebo dokonce v „Eleschamber“ objevit jméno „Elsass-Zabern“ a v „Kirkenundre“ najít zmrzačené jméno „Kirchheim unter (Teck)“. Když se však Poyntz odvolává na své „poznámky“, uvádí nás opravdu do rozpaků: uměl občas psát hanebně, jak jsme už poznamenali, a zjevně nedokázal přečíst vlastní písmo. Nijak jinak nelze vysvětlit „Haygleberg“ pro „Havelberg“, „Tresao“ pro „Dessau“, „Solmits“ pro „Olmütz“ a (možná) Recant pro Rogätz. Jména míst se dříve či později dají rozluštit; jména osob, nejde-li o osoby dobře známé, však mohou zůstat úplně zastřena. „Showtcoats“ by sotva bylo možné určit jako Schaffgotsche, kdyby to nebyl významný důstojník. „Starschedel“ je pod jménem „Doorestetle“ skoro k nepoznání, pokud je to vůbec táž osoba.⁶² Na závěr: tyto fonetické převody nejsou bez filologického zájmu, neboť vrhají jisté světlo na výslovnost anglických samohlásek necelých dvacet let po Shakespearově smrti.

Listina, podle níž se „Relation“ nyní vydává, je uchována v Bibliothèque Nationale v Paříži (Fonds Anglais 55), kde ji objevil a poprvé opsal dr. Maurice Ettinghausen z Mnichova, dříve z Queen's College v Oxfordu. Je to krásně psaný papírový rukopis o sedmdesáti foliích a jistě je, jak plyne ze srovnání s dopisy v Tannerových rukopisech v Oxfordu, psán Poyntzovou rukou. Byl svázan, vážně oříznut je však jen na jednom místě, dole na foliu 16b. Krajiní péče, s níž je psán, je patrná z toho, že skoro u všech vlastních jmen, která se vyskytují poprvé, je autor napsal poněkud většími písmeny, takže o jeho velmi výstředních fonetických verzích nelze pochybovat. Jejich rozmanitost je někdy neobyčejná. Pro „Sweden“ máme postupně „Sweueland“, „Swethland“, „Swede“, „Swedeland“, „Sweue“ a „Swevia“; pro „Regensburg“ máme „Reynsburg“, „Reinsberg“, „Reynesburg“, „Reinsburg“, „Reinspurb“ (!) a ovšem „Ratisbone“, vše psáno jasně a nezaměnitelně. Takové kolísání nám dává jisté měřítko pro onen podivně nepřesný návyk mysli, který z „Relation“ místy dělá pouhou karikaturu dějin.

Náš nejlepší dík patří vedení Bibliothèque Nationale za ochotnou laskavost, s níž dovolilo převoz rukopisu do Britského muzea a jeho tamní uložení ke kolaci, stejně jako posledně jmenované instituci za usnadnění, které k tomu účelu laskavě poskytla, a ministerstvu zahraničí, jehož úředním prostřednictvím byla tato opatření provedena. Falconeru Madanovi, Esq., z Bodleyovy knihovny jsme rovněž zavázáni za fotografie dopisu z Tannerovy sbírky, které byly nutné pro srovnání s písmem „Relation“.

⁶² Píše se též Storschedel. (Goodrick)

Pravé vyličení těchto německých válek

Pravé vyličení těchto německých válek od Mansfeldova odchodu z Anglie, k němuž došlo roku 1624, až do tohoto posledního roku 1636; většiny toho, co zde vyprávím, jsem byl sám očitým svědkem. Sepsal jsem já, Sydnam Poyntz.

Po šestnácti či sedmnácti letech, jež jsem strávil mimo vlast, jsem se letos, roku 1636, z Boží milosti konečně vrátil domů. Mnozí přátelé mě tu požádali, abych sepsal, co jsem jim vyprávěl v důvěrném hovoru a co se jim, jak se zdálo, líbilo. Není to pro mne věc docela nemožná, neboť jsem si už dříve dělal písemné poznámky o nejdůležitějších věcech, které se přihodily na této mé – smím-li to tak nazvat – pouti daleko od rodné země. Aby mé vyprávění lépe navazovalo, musím začít od svého prvního odjezdu z Anglie, a ten se udál takto.

Většina lidí dobře ví, jak blízko má mládí k ukvapenosti, a já sám jsem toho příkladem. Sotva mi bylo šestnáct let, začal jsem se obírat takovýmito myšlenkami: dát se do učení, to jsem pokládal za život nízký a sotva lepší než psí. Nakonec jsem se rozhodl takto: žít a zemřít jako voják bude stejně čestné ve smrti jako v životě. Toto rozhodnutí ve mně zapustilo tak silné kořeny, že jsem se zanedlouho vydal do Doveru, odtud do Calais, do Gravelines, Dunkerku, Nieuwpoortu, Ostende, Brugg, Gentu, Antverp a Dendermonde¹. Tam mě nouze donutila, protože mi došly peníze, dát se naverbovat jako prostý voják k pluku lorda Vauxe² pod kapitánem Reysbym. Hned nato jsme táhli k Bergen op Zoom, před nímž už několik dní ležel markýz Spinola. Tam mi osud určil, že mě zajali vojáci kapitána Sidnama. Když jsem se však dozvěděl, že kapitán Sidnam je můj kmotr, dal jsem se mu poznat. Zachoval se jako šlechtný pán: dal mi nový oblek a peníze do měšce, ať už bych chtěl zůstat u něho, nebo se vrátit do vlasti. Já však chtěl zkusit štěstí dál. Do cesty mi přišel lord Essex se svým plukem anglických vojáků, a tak jsem vstoupil do služby pod kapitánem Bailym³. Zakrátko jsme odtáhli do Gertruidenbergu⁴, kde jsme leželi celý rok, až do doby, kdy Spinola oblehl Bredu.

To nás odvolalo do ležení u Dongenu⁵ a odtud k Bredě na pomoc obleženým. Ležení jsme rozbili nedaleko místa zvaného Trehan⁶, několik mil odtud. Tam bylo třeba rychle se k něčemu odhodlat, a nešlo to bez velkého nebezpečí a udatnosti, jinak by se obležení už déle neudrželi. Většina národů, jako Francouzi a Holanďané, ten podnik odmítla, řekli však, že nás podpoří. Naši Angličané se k němu tedy statečně odhodlali. Hrabě z Oxfordu vytáhl k Bredě s 2000 mušketýry, 500 muži s křesadlovými ručnicemi a 50 muži s ručními granáty, z nichž jedním jsem byl já. Šli jsme po úzké hrázi podél řeky, která vede k městu⁷. Na konci té hráze stály šance za šancemi a na nich děla, aby smetla každého, kdo by se tudy odvážil projít. Naši Angličané se přesto do toho nebezpečného průchodu statečně pustili a za temné noci prudce udeřili na nepřátelské šance. Dvě z nich jsme dobyli a na třetí jsme už vztyčili své prapory. Tu však na nás nepřítel udeřil velmi prudce, a ti, kdo slíbili nás podpořit, Francouzi a Holanďané, vůbec nepřišli a jako zbabělci nás nechali napospas. Byli jsme proto nuceni ustoupit. Ustupovali jsme sice v tak dobrém pořádku, jak jen to šlo, přesto byl ten ústup pro nás velmi krutý: ztratili jsme při něm víc mužů než při útoku. Cesta zpět byla totiž úzká a šance nám pálily do zad a kosily nás velmi hustě, mnohé zasáhly do hlavy, většinu však v půli těla. Mně bylo dopřáno vyváznout životem, byl jsem však zraněn píkou do pravého boku. Tu nízkost Holanďanů, kteří nás nepodpořili, nesl Oxford tak těžce, že se často zapřísahal: dosud byl jejich přítelem, napříště však bude jejich úhlavním nepřítelem. Když jsme se vrátili k armádě, ranění byli zanecháni v Gertruidenbergu.

¹ Termonde. (Goodrick)

² Pluk lorda Vauxe byl anglický pluk ve španělských službách. Poyntz tedy začínal na španělské straně a zajali ho vojáci bojující za Spojené provincie. Spinola obléhal Bergen op Zoom od července do října 1622.

³ Pravděpodobně William Baillie, „plukovník Němců“ a později generálporučík ve Skotsku. Monro píše jeho jméno stejně jako zde, „Baily“. (Goodrick)

⁴ Gertruydenberg. (Goodrick)

⁵ Dongen. Theatrum Europaeum, I, 837. (Goodrick)

⁶ Dieren. (Goodrick)

⁷ Jde o neúspěšný útok na hráz u Terheijdenu severně od Bredy v květnu 1625, jímž se nizozemské vojsko pokusilo prorazit španělské obležení. Henry de Vere, hrabě z Oxfordu, zemřel krátce nato, v červnu 1625, v Haagu.

Tu už nás pozdravila zima a každý pluk byl poslán do své posádky. Když jsem se vyléčil, požádal jsem svého kapitána, aby mi dovolil táhnout dál. Vyhověl mi a dal mi propouštěcí list. Odešel jsem do Amsterdamu, kde jsem našel část Mansfeldových⁸ vojáků pod sirem Jamesem Laslym⁹, který měl dva nebo tři pluky. U něho jsem vzal žold a táhl s ním do Německa. Tam, jak se zdá, se Mansfeld už dříve dohodl s vévodou sasko-výmarským¹⁰, který sbíral vojsko, a oba se měli spojit s Bethlenem Gáborem¹¹, jenž naléhal na Turka, aby se všichni společně postavili proti císaři. Mansfeldův záměr se však nezdařil, jak předpokládal, a všechno dopadlo jinak, než si představoval, jak bude ukázáno později.

A teď zpět k naší dlouhé cestě. V Amsterdamu jsme neleželi dlouho. Bubnem nás svolali na loď a odpluli jsme k místu zvanému Stift Bremen¹² v ...¹³, kde jsme vylodili mužstvo. Tam jsme se setkali s mnoha pluky, které přišly od jiných knížat a vévodů, a jak jsme táhli, naše vojsko stále rostlo, až čítalo 30 000 mužů. Nejprve jsme táhli do Salzwedelu, do Osterburgu¹⁴, do Stendalu¹⁵ ve Staré marce a dál do Tangermünde¹⁶, odtud k zámku Rogätz¹⁷, v němž bylo 200 mušketýrů; dobyli jsme jej a vyplenili. Další den jsme ušli šest mil až do blízkosti Desavy¹⁸, kde jsme se s vojskem zakopali. Když se o tom dozvěděl Tilly¹⁹, přitáhl proti nám se svými silami; měl na 30 000 mužů pěchoty a jízdy²⁰. Obě strany na sebe statečně udeřily, my jsme však byli poraženi a přišli o děla i zavazadla. Mnoho mužů padlo a mnoho jich bylo zajato, mezi nimi plukovník Knyphausen. Octli jsme se v tísní: většina našich vojáků, kteří nepadli ani neupadli do zajetí, se rozprchla, a naše naděje byly téměř zmařeny. Dánský král²¹, který slíbil, že nás zaopatří a pomůže nám mužstvem i jinými potřebami, nás nechal na holičkách. Přesto se naše vojsko, rozprášené nedávnou porážkou, znovu sešlo u starého Braniboru, jedenáct mil od Desavy, a táhlo do Havelbergu²², kde se k nám připojil vévoda výmarský s 8000 muži. Vydali jsme se na pochod k Frankfurtu nad Odrou. Měšťané však o našem příchodu uslyšeli, vyšli nám dvě míle

⁸ Petr Arnošt II. hrabě z Mansfeldu (asi 1580, Lucembursko – 29. 11. 1626, Rakovica u Sarajeva), nemanželský syn Petra Arnošta I. z Mansfeldu a profesionální kondotier ve službách protestantů; ctižádostivý, krutý a nemilosrdný žoldnér, který armádu živil drancováním. Vychován katolicky, sloužil Habsburkům, roku 1610 přešel k Protestantké unii. V české válce roku 1618 dobyl pro Fridricha Falckého katolickou Plzeň; po Bílé hoře vedl válku dál z Falce, byl poražen (Höchst 1622, Stadtlohn 1623) a propuštěn z falckých služeb. Později bojoval v Nizozemí a obsadil východní Frísko; roku 1625 ho znovu najaly Anglie, Francie a Dánsko. U Desavského mostu (25. dubna 1626) ho porazil Valdštejn. Probil se přes Slezsko a Moravu do Uher k Bethlenovi, ten však uzavřel s císařem mír. Mansfeld rozprodal výzbroj a cestou do Benátek a odtud do Anglie zemřel nedaleko Sarajeva, nikoli v boji.

⁹ Pravděpodobně omyl místo sir John Leslie, „podplukovník německého pluku sira Johna Ruthvena“. Grant, *Memoirs of Hepburn*, s. 254. (Goodrick)

¹⁰ Jan Arnošt mladší. Viz Úvod. (Goodrick)

¹¹ Bethlen Gábor (1580, Marosillye – 15. 11. 1629, Gyulafehérvár), sedmihradský kníže od roku 1613 a v letech 1620–1621 zvolený, ale nekorunovaný uherský král, spojenec českých stavů. V letech 1619–1626 třikrát vpadl na Moravu a do Uher a pokaždé uzavřel mír (Mikulov 1622); Mansfeldovi roku 1626 pomoc odvolal.

¹² Stift Bremen bylo světské panství brémského arcibiskupství, území mezi dolní Vezrou a dolním Labem.

¹³ V rukopise bezdůvodná mezera; míněno je „Stiff Bremen“ (Poyntz píše „Stif-breames“). (Goodrick)

¹⁴ Osterburg. (Goodrick)

¹⁵ Stendal. (Goodrick)

¹⁶ Tangermünde. (Goodrick)

¹⁷ Rogätz. Viz Úvod. (Goodrick)

¹⁸ Dessau. (Goodrick)

¹⁹ Johann t'Serclaes, hrabě z Tilly (únor 1559, hrad Tilly, Brabantsko – 30. 4. 1632, Ingolstadt), polní maršál a vrchní velitel vojska Katolické ligy v službách Maxmiliána I. Bavorského, po Valdštejnově prvním sesazení (1630) i císařských sil. Roku 1620 porazil stavovské vojsko na Bílé hoře a 27. srpna 1626 zvítězil u Lutteru. Dne 20. května 1631 dobyl Magdeburk, jehož vypálení a pobití obyvatel zůstalo v protestantské propagandě symbolem jeho zuřivosti; 17. září 1631 byl poprvé poražen u Breitenfeldu Gustavem Adolfem a Janem Jiřím Saským. Při obraně přechodu přes Lech u Rainu (15. dubna 1632) byl těžce raněn a zemřel v Ingolstadtu. Pohřben je v Altöttingu. Přezdívku měl „mnich ve zbroji“.

²⁰ Mansfelda u desavského mostu přes Labe porazil 25. dubna 1626 Albrecht z Valdštejna, nikoli Tilly. Mansfeld se tehdy pokusil násilím přejít most, který držely císařské oddíly (nejprve Aldringenovy, pak přišel Valdštejn s hlavním vojskem), a byl odražen. Podle běžných údajů měl asi 12 000 mužů proti asi 20 000 císařských a přišel zhruba o 4 000 mužů; jeho vojsko ustoupilo do Slezska. Poražen byl tím i dánský plán spojit se severoněmeckými protestanty.

²¹ Kristián IV. Dánský (12. 4. 1577, Frederiksborg – 28. 2. 1648, Kodaň), dánsko-norský král od roku 1588 (samostatně od 1596) a vévoda holštýnský. Jako dolnosaský krajský velitel vstoupil roku 1625 do války; Tilly ho porazil u Lutteru (27. srpna 1626) a mír v Lübecku (1629) ho vrátil do stavu před válkou. Prohrál též Torstensonovu válku (mír v Brömsebro 1645). Zemřel v Kodani.

²² Havelberg. (Goodrick)

před město vstříc a byli ochotni nechat Mansfelda a jeho vojáky městem projít, pokud jim slíbí, že cestou nebudou plenit ani se při průchodu dopouštět násilí. Brány se tedy otevřely a my jsme v klidu prošli směrem ke Krosnu nad Odrou²³. Odtud jsme za osm dní došli do Vratislavi²⁴, hlavního města Slezska, a dál do místa zvaného Podulo²⁵, pět mil, do Tarnovských Hor²⁶, šest mil, a do Opavy. Tam jsme zůstali dva dny, nechali jsme tam svá děla a z našich pikenýrů tam udělali dragouny. Odtud jsme táhli do Těšína²⁷ ve Valašsku, pak nějakých osmnáct mil do Olomouce²⁸, hlavního města Moravy, a dál k Hranicím²⁹, kde ležela posádka 500 císařských mušketýrů.³⁰ Mansfeld o tom věděl, a proto rozkázal naložit 3000 mušketýrů na vozy; 300 jezdců jelo před nimi a 200 za nimi. Když se blížili k městu, dostali mušketýři rozkaz slézt z vozů a pochodovat, a kolem třetí nebo čtvrté hodiny ranní jsme byli na čtvrt míle pochodu od města. Mušketýři postupovali v bitevním šiku. Dvě stě z oněch tří set jezdců s dvaceti mušketýry dostalo rozkaz napadnout tu část města, která se pokládala za nejsilnější a byla bez dobré stráže, a strhnout tam planý poplach. Nepřítel se tam seběhl a bránil se jim. Náš generál Tarbychan³¹ však zaútočil na město na jiném místě. Poprvé jsme tam sice byli odraženi, napodruhé jsme však vnikli dovnitř a pobíjeli muže, ženy i děti. Zabíjení trvalo dvě hodiny, plnění dva dny.

Den nato jsme táhli na místo zvané Pacaloco³². Tam jsme se setkali s vojskem Bethlena Gábora o 30 000 mužích a s tureckým vojskem o 50 000 mužích; spolu s naším to prý dělalo sto tisíc. Když o tom uslyšel císař, vyděsil se a po mnohém tajném jednání uzavřel s Turkem a s Bethlenem Gáborem mír na dva roky³³ a dal jim, co žádali. Gábor si vymínil dvě města v Sedmíhradsku a další výsady. Turek dostal peníze, které mu prý císař dlužil na tribut; císař je nějak sehnal a zaplatil. Z tohoto tajného míru byli Mansfeld a vévoda sasko-výmarský vyloučeni a nepadla o nich v něm ani zmínka.

Mansfeld a vévoda sasko-výmarský viděli, do jaké tísně se dostali a že je oklamali ti, v něž skládali všechnu důvěru a za nimiž vážili tak dlouhou cestu. Napjali proto všechn svůj důvtip. Mansfeld poslal narychlo do Opavy³⁴ a Krnova³⁵, dvou z hlavních měst Slezska, pro některé pluky, které tam zanechal k posílení těchto dvou měst, jež udržovala v poslušnosti všechna ostatní. Stavěl tam také nové pluky k posílení svého vojska a razil přitom peníze vlastním razidlem. Když o tom uslyšel císař, poslal za ním Valdštejna³⁶ s vojskem o 40 000 mužích. Ten přitáhl k tomu městu, Mansfeld však už odešel k armádě, a Valdštejn proto usoudil, že bude lépe jít za ním. Zanechal tam ale několik pluků, které střežily všechny přístupy, aby se k obleženým nedostala žádná pomoc, a později se řečených měst zmocnily atd.

²³ Crossen. (Goodrick)

²⁴ Breslau. (Goodrick)

²⁵ ? Popelau u Opolí (Oppeln), nebo dokonce samo Opolí. (Goodrick)

²⁶ Tarnowitz. (Goodrick)

²⁷ Teschen. Viz Úvod. (Goodrick)

²⁸ Olmütz. (Goodrick)

²⁹ Pravděpodobně Weisskirchen. (Goodrick)

³⁰ Weisskirchen (Mährisch Weißkirchen) je německé jméno Hranic na Moravě.

³¹ ? Sandilands z Torphichenu; viz Úvod. (Goodrick)

³² ? Malaczka. (Goodrick)

³³ Bethlen Gábor uzavřel s císařem mír v Prešpurku v prosinci 1626; mír mezi císařem a Osmanskou říší byl obnoven roku 1627 v Szóny.

³⁴ Troppau. (Goodrick)

³⁵ Jägerndorf. (Goodrick)

³⁶ Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna (24. 9. 1583 gregoriánsky, tj. 14. 9. juliánsky, Heřmanice – v noci na 25. 2. 1634, Cheb), český šlechtic, císařský generalissimus, vévoda frýdlantský a meklenburský. Z chudší větve rodu; konvertoval ke katolictví, majetek založil sňatky (s Lukrécie Nekšovnou z Landeka v květnu 1609, podruhé 1623 s Isabelou Kateřinou z Harrachu) a konfiskacemi po Bílé hoře. Císaři postavil armádu na vlastní úvěr a živil ji z kontribucí: v dánské válce vytlačil Mansfelda a Dány. Frýdlantské panství bylo roku 1625 povýšeno na knížectví a roku 1627 na vévodství; meklenburské léno dostal roku 1628 (formálně potvrzeno někdy až 1629). V srpnu 1630 ho na říšském sněmu v Řezně kurfiřti donutili sesadit; po Breitenfeldu ho císař roku 1632 povolal zpět s mimořádnými pravomocemi. U Alte Veste (začátkem září 1632) zastavil Švédy; u Lützen 16. listopadu 1632 padl Gustav Adolf, ale Valdštejn bojiště vyklidil a pole zůstalo Švédům. Roku 1633 jednal se Sasy a Švédy; 12. ledna 1634 v Plzni nechal důstojníky podepsat první revers věrnosti. Tajným patentem z 24. ledna 1634 ho císař zbavil velení a 18. února 1634 ho veřejně prohlásil za zrádce. Z Plzně vyrazil 23. února s asi stovkou mužů; do Chebu dorazil a byl tam zavražděn v noci na 25. února v domě na náměstí (Devereux), po předchozí vraždě Trčky, Kinského, Ilowa a Neumanna na chebském hradě.

Mansfeld se dozvěděl, že Valdštejn táhne za ním. Na vlastní síly, jichž bylo málo, se spolehnout neodvažoval, a proto spěchal k tureckému pašovi v Budíně a postěžoval si mu na svůj úděl: že přišel s vojskem tak daleko do Německa v důvěře v tureckou pomoc proti císaři, ale mezi nimi byl, jak se zdá, tajně uzavřen mír a on a vévoda sasko-výmarský z něho byli vyloučeni. Teď, když zůstali takto sami, nemohou prý císaři odolat a Valdštejn ho pronásleduje. Prosil ho tedy, aby nepřihlížel jejich úplné zkáze a půjčil mu 6000 janičářů. Ti prý budou jen stát opodál, už jejich přítomnost aspoň zchladí Valdštejnovu horlivost a nebude jim hrozit žádné nebezpečí. Když však přišli, postavil je Mansfeld, ať chtěli nebo nechtěli, do předních řad, aby právě oni museli snést první náraz. Janičáři sami s tím byli nespokojeni, ale nedalo se nic dělat. Rozhněvalo to i samotného pašu, což Mansfeld později³⁷ sám pocítil.

Ale zpět k našemu vyprávění. Valdštejn Mansfelda pronásledoval, ten však před ním prchal a došel k Levicím³⁸; nedaleko odtud jsme rozbili ležení. V Levicích měl císař vojáky. Valdštejn táhl za námi co nejrychleji, my jsme však před ním stále uhýbali. Táhl jsme tři míle do Polamie a odtud k Novohradu, velkému hradu na vrcholu kopce, který však pobořili Turci. Až sem nás Valdštejn sledoval, a to tak zblízka, že mezi naší a jeho jízdou docházelo k ostrým šarvátkám. Když však Valdštejn spatřil v Mansfeldově čele turecké janičáře, usoudil, že se Mansfeld dostal pod tureckou ochranu, a dal svému vojsku rozkaz k ústupu. Dál než k Novohradu se jít neodvážil, aby neporušil nedávno uzavřený mír. Tak se Mansfeld Valdštejna zbavil. Turečtí janičáři, kteří nás přišli před Valdštejnem bránit a být nám jakýmsi doprovodem, od nás odtáhli, nadělali nám však nejvíc škody: chytali naše vojáky do otroctví, jakmile se jen o kousek vzdálili od svých oddílů. Nedlouho potom prý vévoda sasko-výmarský a jeho zástupce zemřeli žalem nad tím, jak špatně dopadla jejich tak dlouhá a úmorná cesta; nevěděli, co počít ani co s nimi bude.

Mansfeld teď přemýšlel, jak by se i on dostal do Benátek, kde měl prý uloženo mnoho peněz. Tam se však nemohl dostat bez velkého nebezpečí ani bez tureckého průvodního listu, protože musel projít celou tureckou zemí. Táhl tedy co nejrychleji do Stoličného Bělehradu³⁹ s většinou vojska, které mu zbylo; bylo ho jen málo a já byl jedním z těch nešťastníků. Tento Stoličný Bělehrad je nejzazší město, které Turek v Uhrách má. Když tam Mansfeld dorazil, paša ho pohostil vpravdě královsky. Mansfeld tam usilovně žádal o průvodní list pro sebe a svůj doprovod přes pašovu zemi do Benátek. Aby pašu spíš pohnul, nabídl, že mu hned dá osm děl s koňmi a vším příslušenstvím a k tomu mu daruje padesát Francouzů, výtečných inženýrů, kteří měli – k jeho věčné hanbě – naučit Turky křesťanskému způsobu boje a také křesťanskému způsobu opevňování, neboť Turek není ani v jednom tak zběhlý. Paša to přijal s velkými projevy díky a průvodní list do Benátek mu dal. Předvedl mu však turecký úskok. Večer před odjezdem ho paša se svými veliteli pozval na hostinu po tureckém způsobu, na kobercích na zemi. V noci po té velké hostině se však Mansfeldovi udělalo velmi zle. Naříkal na břicho plné křečí a bolestí, se sténáním se vrhl na koberec na zemi a tak zemřel; mělo se za to, že jedem.⁴⁰ Po jeho smrti se jeho malé zbídačené vojsko úplně rozprchlo a většinu mužů pochytili do otroctví. Byl jsem mezi nimi i já. Se šesti či sedmi dalšími jsem zašel do vsi, kde prý měli velmi dobré uherské víno; už to jméno nás tam lákalo. Tam nás zajal oddíl Turků a odvedli nás zpět do Stoličného Bělehradu. Svlékli nás ze všeho, co jsme měli, i z šatů, oholili nám hlavy a oblékli nás do otrockého šatu. Odtud nás odvedli do Visegrádu⁴¹ a pak do Budína, vzdáleného devět mil, kde nás prodali do otroctví, jednoho sem, druhého tam. Můj pán, který mě koupil, se jmenoval Bully paša; byl poručíkem tureckého jízdního oddílu a také velkým kupcem.

Jistě si umíte představit, v jakém smutku a žalu jsem byl, když jsem viděl, že se ze mne, svobodného

³⁷ Z úkladné vraždy Mansfelda je později obviněn paša bělehradský. (Goodrick)

³⁸ Levenez neboli Levenecz (Levice) v župě Bars. Polamii, později nazývanou Polava, nelze určit. Ležela někde mezi Levicemi a Novohradem (Novigradem). (Goodrick)

³⁹ Poyntzova „Belgrada“ je nejspíš Stoličný Bělehrad (maďarsky Székesfehérvár) v dnešním Maďarsku, tehdy osmanská pevnost v Uhrách; Goodrick ji ztotožňuje s Bělehradem v Srbsku.

⁴⁰ Mansfeld zemřel 29. listopadu 1626 v Rakovici u Sarajeva v Bosně, nikoli ve Stoličném Bělehradě. Vévoda Jan Arnošt Sasko-Výmarský zemřel až po něm, v prosinci 1626, v Turčianském Svätém Martině (dnešní Martin na Slovensku).

⁴¹ Wisgrad. (Goodrick)

člověka, stal otrok, který jím nejspíš zůstane po celý život, a že jsem přišel o všechno, co jsem získal na své dlouhé cestě Německem, dlouhé tisíc mil. Od našeho generála jsme nedostali nic, měli jsme jen to, co jsme si naplenili, a jak říká přísloví: lehce nabyt, lehce pozbyl. Kolik toho bylo, vím dobře, ale teď to bylo pryč a nedalo se nic dělat. Dnem i nocí jsem myslel na to, jak utéct a dostat se do křesťanských zemí, a přece se mi to zdálo nemožné, protože by mě prozradil můj otrocký šat. Jako zajatec a otrok jsem musel nejprve nosit dříví, potom pást krávy a pak hnojit vinice. Časem, když jsem trochu pochytil jazyk, mě poslali prodávat vodu po městě; každý den a každou noc jsem pánovi odevzdával utržené peníze. Vodu jsem vozil na koni v kožených vacích, po jednom na každém boku.

Nežil jsem v tom otroctví ještě ani celý rok, když do našeho domu přišla nemoc, na kterou zemřel můj pán i další. To mi, jak jsem se domníval, poskytlo dobrou příležitost k útěku. Jednou časně ráno jsem se spustil dolů po provaze, kterým jsem nosíval seno a který jsem nahoře pevně uvázal, a vydal jsem se do Starého Budína⁴², míli od Budína, kde bydlel můj pán. Přepřel jsem řeku Dunaj na tu stranu, kde leží Pešť, a pustil se nejkratší cestou do Uher a odtud vzhůru k Novohradu. Štěstí se však na mne usmívalo jen chvíli. U města zvaného Eger⁴³ mě potkal oddíl Turků, vyslaných jako zvědové sledovat nepřátelské vojsko. Někteří mě hned poznali a chopili se mě. Přivázali mi dvojité pytel plný špíny, hlíny a kamení – hlavu mi prostrčili jeho středem a pevně ho zavázali na uzel – a tak mě hnali před sebou do nového Budína. Tam mě předali synovi mého pána a ten mi dal 300 ran na chodidla. Potom mi dal na nohy těžší kameny než dřív a držel mě pod zámkem, dokud jsem se nezotavil. Pak mě odvedli do Bosny, kde mě prodali za 125 korun jistému Deruise⁴⁴ pašovi, pašovi a velkému kupci. Tam se mnou zpočátku zacházeli slušně díky doporučení mého dřívějšího pána, který kvůli svému zisku zatajil, že jsem utekl.

Stal jsem se podkoním ve stáji svého nového pána a později mě zaměstnali jako nákupčího, který opatroval všemožné potraviny pro něho a jeho souložnice. Zanedlouho ve mně jedna z jeho souložnic, jak se zdálo, našla zalíbení a chtěla, abych jí posluhoval, mimo jiné abych jí držel umyvadlo a konvici s vodou, když šla vykonat potřebu a když se vracela z horkých lázní. Tak se naše důvěrnost prohlubovala. Neudrželi jsme ji však v takové tajnosti, aby se o ní nedozvěděl syn mého pána. Povím vám, jak to bylo. Můj pán byl starý muž, měl však syna, divokého mladíka, který se ke mně v opilosti mnohokrát obracel způsobem proti přírodě. S odporem jsem ho odmítal a on mě za to mnohokrát bil, já se však neodvažoval bránit. Když ve svém hanebném úmyslu neustával, rozhodl jsem se říct to jeho otci. Udělal jsem to a dodal jsem, že bude-li jeho syn takto pokračovat, zabiji ho. Za to jsem mohl být potrestán leda ranami holí; otec však uznal, že mám pravdu, a syna napomenul, aby si dal pozor a nechal těch nízkostí. V opilosti se k nim však syn vrátil znovu. Zasadil jsem mu ránu přes prsa svým nožem, jaký otroci nosívali a který se podobá turecké šavli. Běžel si postěžovat otci, ten se však, když uslyšel příčinu, poněkud uklidnil, vyhuboval synovi a mně už neřekl nic. Syn však na tu ránu nezapomněl a hledal každou příležitost k pomstě. Jednou, když jsem té ženě držel vodu a vesele s ní rozmlouval, vešel dovnitř a přísahal, že oba zemřeme; zároveň sliboval, že neřekne nic, pokud mu budu po vůli. Odmítl jsem a strhla se rvačka. Srazil jsem ho na zem a zasadil mu mnoho ran do prsou a do rukou. Dohodli jsme se s ní, že to jeho otci povíme první, a to tak, že se to stalo proto, že nedosáhl svého, když se na mně už dříve chtěl dopustit podobného násilí. Tak jsme díky přimluvě jejího laskavého jazyka vyvázli, ačkoli žaloval na nás oba. Přesto to ve starém muži vzbudilo žárlivost, takže mě nakonec prodal jistému Josephu Oggovi, velkému kupci ve Stoličném Bělehradě, a vydělal na mně 116 asprů⁴⁵, což je⁴⁶ Tomuto muži jsem sloužil rok i déle, až jsme se s jedním spoluotrokem, Holand'anem, dohodli, že utečeme. Udělali jsme to a dostali se 24 mil od Stoličného Bělehradu, ale oddíl Turků nás chytil a přivedl zpět. Oba nás poslali na galeje.

V té dřině jsem strávil celý rok, až se nakonec Bohu zlíbilo přispět k mému vysvobození. Zemřel totiž Mustafa paša, správce všech těch pohraničních provincií, a podle zvyku po něm nastoupil Davisha. Hned

⁴² Starý Budín (Óbuda) leží na pravém břehu Dunaje severně od Budína; dnes je součástí Budapešti.

⁴³ Maďarské jméno Erlau. (Goodrick)

⁴⁴ Derviš. (Goodrick)

⁴⁵ „Asper“ měl hodnotu pouhé třetiny pence; nejspíš má na mysli „piastry“. (Goodrick)

⁴⁶ V rukopise je na tomto místě vynechána mezera.

při svém nástupu si vyžádal přehlídku všech galejních otroků v okolí. Když je uviděl, vykoupil mě pro mé mládí a proto, že jsem uměl jazyk, a udělal mě podkoním ve své stáji. Pod ním jsem měl tu volnost, že se mnou zacházeli dobře ve srovnání s mými ostatními pány. O naší stravě a o tom, jak náš pán žil se svými souložnicemi, pohovořím až na konci⁴⁷, neboť by to zde bylo příliš dlouhé vyprávění.

Toužil jsem být na svobodě v křesťanských zemích. I stalo se, že můj pán paša byl z jakési příčiny předvolán do Cařihradu. Když jsem o tom uslyšel, dělal jsem se v době jeho odjezdu nemocným, a tak mě nechali doma. Velmi rád bych byl Cařihrad vidět, ale jeden z mých spolusloužících mi řekl, že kdybych tam jel, darovali by mě některému dvořanovi a ztratil bych všechnu naději na útěk. Po pašově odjezdu jsem se brzy uzdravil. Našel jsem příležitost a na dobrém tureckém koni, jehož jsem s ostatními každý večer projížděl, jsem té noci ujel šest mil do kláštera zvaného Svatý Severin, kde mě dobře přijali. Odtud jsem s doprovodem dojel do kláštera svatého Augustina a pak do Svatého Marka, kdysi kláštera, dnes trhového městečka. Jsou tam dva rychtáři, jeden Turek a druhý křesťan, a ten je povinen každého křesťanského poutníka na jednu noc ubytovat a příštího rána ho doprovodit na uherskou hranici, která odtud není daleko. Když jsem vstoupil na uherské území, nechal jsem Eger po pravé ruce a mířil k Novohradu. Zajal mě však oddíl vojáků a přivedl mě ke svému správci, rodilému Uhrovi. Ten mě vyslechl, a protože shledal, že v odpovědích vážnu, a protože se mu, jak jsem pochopil, zalíbil můj kůň, dal mě uvrhnout do vězení, kde jsem ležel tři týdny. Nakonec se mě zeptal, zda bych mu chtěl sloužit. Řekl jsem mu, že po tom velmi toužím, načež mi dali svobodu a přidělili mi službu a místo podkoního. Netrvalo dlouho a našel jsem příležitost k útěku. Jednou v neděli, když šel můj pán do kostela, vzal jsem si svého koně a jel nejkratší cestou do Polavy, odtud do Levic a odtud do Prešpurku, hlavního města Uher, kde sídlí dvůr a kde je uložena uherská koruna.⁴⁸ Můžete si myslet – a já to cítil –, jakou jsem měl radost, že jsem se dostal z ďáblových spárů. Aby však má radost ještě jednou ochladla, potkal mě, dřív než jsem se dostal do Rakous, oddíl hajduků⁴⁹ a obral mě o tu trochu peněz, co jsem měl, o koně i o všechno ostatní. Byl jsem úplně zdrcen, a přece rád, že jsem vyvázl životem. Tak jsem se ve veliké bídě a za mnohého posměchu dostal do Rakous.

Když jsem byl dvě míle od Vídně, kde sídlí císař, potkal jsem chudého anglického františkána jménem More. Na zádech nesl mošnu plnou chleba a zbytků jídla, které v okolí vyžebrał pro svůj konvent u Vídně, a šel s ním jeden anglický obchodní jednatel z Vídně. Byl jsem chudý, velmi hladový a skoro vysílený hladem, a tak jsem je prosil o almužnu. Když mnich viděl mou bídu, dal mi část toho, co měl v mošně. Vypytał se mě a já mu vyličil svůj příběh a své utrpení i to, z které země jsem. Angličtinu jsem sice zapomněl, pronesl jsem však pár slov, z nichž poznal, že jsem jeho krajan. Velmi s mým osudem soucítit a přiměl kupce, aby mi dal nějaké peníze. Nechtěl se se mnou rozloučit a vzal mě s sebou do svého kláštera. Tam mě oblékli do čistých, třebaže chudých šatů a někteří z bratří mi přišli umýt a osušit nohy, až jsem se sám před sebou styděl; a žasl jsem, jakou proměnu na sobě vidím a jakou svěžest a lehkost cítím v těle po tak úmorné cestě. Nespokojili se s tím. Když poznali mé jméno a stav a já u nich už nějaký čas pobýval, uspořádali pro mne bez mého vědomí sbírku a sehnali mi měšec se 100 angely⁵⁰, abych se mohl ošatit a vystrojit, kdybych měl chuť být vojákem. Za ty asi tři týdny, co jsem tam byl, mě také vyzvídali o náboženství: zda nejsem Turek a zda ve mně zbyla nějaká jiskra křesťanství. Mysleli, že šest let otroctví v Turecku ve mně nadobro udusilo všechnu bázeň Boží i mé náboženství, shledali však, že ve mně všechno neodumřelo a že jsem si uchoval modlitby, kterým mě naučili v mládí. Nakonec se mnou otevřeně promluvili o tom, které náboženství je pravé, a dokázali mi, že to není žádné jiné než to, jemuž se obecně říká papeženství. Jejich důvody byly tak silné a spojené s tak podivuhodnou pokorou a láskou ke mně, že jsem nemohl jinak než je přijmout a řídit se jejich radou, totiž stát se údem té svaté církve. V ní z Boží milosti hodlám i zemřít, neboť to nemohlo být nic jiného než zvláštní Boží milost, která mě jakoby za ruku vyvedla z otroctví, abych potkal tak svaté společenství.

⁴⁷ Nesplněný slib. (Goodrick)

⁴⁸ Prešpurk je dnešní Bratislava, tehdy hlavní město královských Uher; uherská koruna se uchovávala na zdejším hradě.

⁴⁹ Hajduci byli v Uhrách ozbrojenci sloužící jako lehká nepravidelná pěchota; slovo označovalo i lupiče.

⁵⁰ Angel byla anglická zlatá mince s obrazem archanděla Michaela.

Mezitím přicházely velké zprávy o velkých válkách, které se chystaly. Říkalo se, že švédský král⁵¹ přitáhl nebo přitáhne do Německa, a všechny mé myšlenky se tím směrem klonily už od mládí, jak jste slyšeli dříve. Právě tehdy sbíral saský vévoda velké vojsko a císaře zvlášť ujišťoval, že je to proto, aby příchodu řečeného krále čelil. Když jsem to uslyšel, byl jsem jako na trní, dokud se k nim nepřidám. Díky dobročinnosti těch dobrých otců se mi dostalo tak štědrého daru, že jsem byl vystrojen jako voják od hlavy k patě a měl jsem pod sebou dobrého koně. Rozloučil jsem se s nimi, přijal jejich požehnání a spěchal do Saska, do Drážďan⁵², kde vévoda sídlil. Protože jsem přijel v dobré výstroji, brzy jsem se uvedl; vévoda mě přijal do služby s velkými sliby a po čase jsem se stal členem jeho stráže, které říkají tělesná garda. A nyní k příchodu švédského krále.

Příčina příchodu švédského krále do Německa, až do jeho smrti

Zdá se, že německá knížata už dlouho zvala řečeného krále, aby jim přišel na pomoc a byl jejich ochráncem proti nynějšímu císaři Ferdinandovi, a to pro malicherné příčiny k nespokojenosti; to způsobilo celou zkázu Německa, jak bude ukázáno na svém místě. Když tedy po dlouhých válkách mezi ním a polským králem byl mezi nimi konečně uzavřen mír, rozhodl se pro Německo a přišel jen se 7000 muži. Knížata totiž slíbila, že při jeho přistání budou všechna knížata, vévodové a páni připraveni mu se svými silami pomoci. S řečenými 7000 pěšími a 500 jezdci tedy přistál v Pomořanech v zapadlé zátoce zvané ...⁵³, kde při vylodění vystavěl velkou pevnost.⁵⁴ Jeho příchod čekal tak málokdo, a zvlášť na tom místě, že nenarazil vůbec na žádný odpor. Když po čase táhl dolů podél řeky zvané Dam, na níž stálo několik malých šancí, všichni císařští z nich utekli a on je obsadil bez jakéhokoli odporu. Odtud táhl ke Štětínu. Císařovi vojáci, když uslyšeli o jeho příchodu, město opustili a ustoupili do Wolgastu. U Štětína se král zakopal. Pomořanský vévoda ho tam pohostil vpravdě královsky. Král tam ležel dlouho. Německá knížata, když se dozvěděla, že přišel, začala stahovat své síly a před císařem se tvářila, že se nechtějí bouřit, nýbrž že chtějí králi čelit.

Potom král zrušil ležení a táhl přes Dam ke Stargardu. Tam k němu z Lübecku, svobodného města u moře, přijel s 2000 jezdci vévoda meklenburský⁵⁵, který byl už dlouho vyhnán ze své země⁵⁶; byl to první kníže, který se ke králi připojil. Pomořanského vévody si král příliš nevážil: měl ho za člověka chabého rozumu, který může pomoci jen málo. Nakonec král dorazil ke Stargardu, zakopal se tam a zakrátko město dobyl s velkými ztrátami císařských. Odtud táhl ke Greifenhagenu⁵⁷ na řece Odře a oblehl jej. Císařští uprchli druhou stranou, takže město dobyl snadno. Odtud šel ke Küstrinu⁵⁸; císařští před ním prchali a ustupovali k Frankfurtu nad Odrou. Kromě toho dobyl mnoho dalších měst, jmenovitě Gartz⁵⁹, Landsberg⁶⁰, Rostock, Greifswald atd.

Nakonec přitáhl k Frankfurtu nad Odrou⁶¹, jednomu z hlavních pevných měst na té řece, a oblehl

⁵¹ Gustav II. Adolf (9. 12. 1594, Stockholm – 16. 11. 1632, Lützen; podle juliánského kalendáře 6. 11.), švédský král od roku 1611, syn Karla IX. Po válkách s Dánskem a Ruskem a po příměří s Polskem v Altmarku (1629) vstoupil do třicetileté války jako vůdce protestantské intervence: v červenci 1630 se vylodil v Německu, 17. září 1631 porazil u Breitenfeldu Tillyho a přes Franky a Porýní pronikl do Bavorska. Zastavil ho až Valdštejnův návrat (Alte Veste, září 1632). U Lützenu padl při jízdním útoku v mlze; Švédové bitvu vyhráli, velení převzal Bernard Sasko-Výmarský. Nástupkyní byla šestiletá dcera Kristina, regentem říšský kancléř Axel Oxenstierna.

⁵² Dresden. (Goodrick)

⁵³ Peenemünde. (Goodrick)

⁵⁴ Gustav II. Adolf se vylodil u Peenemünde na ostrově Úznojem (Usedom) počátkem července 1630. V rukopise je místo jména zátoky vynecháno mezera. O dva roky dříve (květen až srpen 1628) neúspěšně obléhal Valdštejn pomořanský Stralsund, který udrželi dánští a pak švédští obránci; byla to první trhlina jeho baltského plánu.

⁵⁵ Mecklenburg. (Goodrick)

⁵⁶ Meklenburští vévodové Adolf Fridrich I. a Jan Albrecht II. byli roku 1628 císařem sesazeni a jejich země připadla Valdštejnovi.

⁵⁷ Greiffenhagen. (Goodrick)

⁵⁸ Custrin. (Goodrick)

⁵⁹ Garz. (Goodrick)

⁶⁰ Landsberg nad Vartou. (Goodrick)

⁶¹ Gustav dobyl Frankfurt nad Odrou 13. dubna 1631 ztečí; císařská posádka byla zčásti pobita, zčásti zajata, mezi zajatými byl Walter Butler.

jej. Leželo v něm 3000 císařských, král však měl na 20 000 mužů. Všechna šlechta a kavalíři z Meklenburska, Holštýnska a Pomořan mu přiváděli pomoc, a protože udržoval dobrou kázeň, získal si přízeň země tak, že ho všude, kam přišel, uctívali jako boha, který sestoupil z nebe. Neležel před městem ani osm dní a začal je ztíkat. Když byly prolomeny hradby, vnikli jeho lidé hned při prvním útoku dovnitř třemi průlomy. Císařští ustoupili do šance na mostě. Ve městě padl plukovník Sparre⁶² a mnoho dalších statečných vojáků, nepočítaje ty, kdo byli zajati, jako plukovník Butler⁶³ a jiní. Ze všech těch 3000 mužů tak vyvázlo asi 200. Král tam zůstal tři nebo čtyři dny, zanechal ve městě posádku a táhl s vojskem k Nové marce a k Berlínu, hlavnímu městu markraběte braniborského.

Potom přitáhl z pruské země⁶⁴ Gustav Horn⁶⁵ se 6000 čerstvými vojáky. Pod svým velením měl pluk starého sira Jamese Ramsaye⁶⁶, Skota, pluk mladého Valdštejna⁶⁷ a mnoho dalších, které neumím jmenovat; byli to samí staří, stateční a ostřílení vojáci.

Mezitím saský vévoda a markrabě braniborský postavili dvě velká vojska. Nepřáteli císaře se dosud neprohlásili, posílali však švédskému králi tajné dopisy, že až postoupí dál, budou připraveni mu pomoci. Saský vévoda však s dalšími knížaty jednal v Lipsku. Když se o tom dozvěděl císař, pojal podezření, že se bouří, a poslal generála Tillyho, který ležel u Magdeburku⁶⁸, aby se přiblížil k saské zemi, ležel vévodovi těsně v zádech a napadl ho, shledá-li, že se bouří. Když to vévoda viděl, začal sám: napadl dva pluky Tillyho jízdy, pobil je a mnoho mužů zajal. Nato Tilly vpadl do jeho⁶⁹ země, cestou plenil a páčil, zmocnil se města Merseburgu a vyplenil je. Odtud táhl k Lipsku, oblehl je a za jedinou noc dobyl město i hrad. Našli tam velké bohatství a zlato, město vyplenili a zajali přední kupce i mnoho obchodních jednatelů jiných národů, mezi nimi mnoho Angličanů. Když vévoda viděl, že Tilly pronikl tak hluboko do jeho země, poslal ke švédskému králi rychlého posla, aby si pospíšil. Král tak učinil a se saským vojskem se setkal den poté, co Tilly dobyl Lipsko a Eilenburg⁷⁰; svá vojska pak spojili. Příštího rána se král a vévoda se svými vojsky blížili k městu. Když se o tom Tilly dozvěděl, vytáhl jim vstříc, našel tam pěknou pláň osm či deset anglických mil širokou a rozestavil na ní své vojsko.⁷¹ Po pravici měl malý pahorek, na němž stála šibenice, po levici les, v němž nastražil zálohu; ta mu však byla málo platná. Král a vévoda se blížili se svými silami, král vpravo a vévoda vlevo, a viděli, jak silné je císařské vojsko: jeho čelo bylo dvě anglické míle dlouhé, řady stály dvanáct mužů do hloubky a vzadu mělo dvě zálohy, to jest dva čerstvé sbory. Král si usmyslel, že se ukáže stejně skvěle, a rozvinul své vojsko v čele do stejné délky jako Tilly, avšak jen tři muže do hloubky a se dvěma zálohami. Tilly se podívil tak širokému čelu nepřátelského vojska; nemyslel, že by tam švédský král mohl dorazit tak brzy, neboť měl

⁶² Sparre. Nebyl zabit, nýbrž zajat. (Goodrick)

⁶³ Walter hrabě Butler z Roscrea (kolem 1600, Ballinakill u Roscrea, hrabství Tipperary – 25. 12. 1634, Schorndorf), irský plukovník dragounů v císařské armádě, z vedlejší větve Butlerů z Ormondu. Bojoval u Frankfurtu nad Odrou (1631), u Lützenu (1632) a později u Nördlingenu (1634). Byl hlavním organizátorem chebské vraždy: večer 25. února 1634 dal s Gordonem a Lesliem na hostině signál k útoku, jeho irští dragouni zabili Valdštejnovy důstojníky a Valdštejna probodl jeho podřízený, kapitán Walter Devereux. Za to byl povýšen na říšského hraběte a dostal české statky. Zemřel po svátostech v dobytém Schorndorfu ve Württembersku; ostatky odkázal irským františkánům v Praze.

⁶⁴ Preussen (Prusko). (Goodrick)

⁶⁵ Gustaf Horn, hrabě z Björneborgu (22. 10. 1592, Örbyhus – 10. 5. 1657, Skara), švédský polní maršál ze švédsko-finského rodu, žák Mořice Oranžského. Za Gustava II. Adolfa velel ve Švédsko-polské válce a v Německu, u Breitenfeldu (1631) levému křídlu. Po králově smrti řídil s Oxenstiernou a Banérem švédské vojenské věci v říši. U Nördlingenu (6. září 1634) byl poražen a zajat; do roku 1642 byl držen ve vazbě a vyměněn za Jana z Werthu. Později velel proti Dánsku v Torstensonově válce (1643–1645); roku 1653 se stal říšským maršálkem. Zemřel ve Skaře.

⁶⁶ Později velitel v Hanau. (Goodrick)

⁶⁷ Ve švédských službách byli, jak se zdá, dva Valdštejnové; srov. seznam pluků u Droysena, Gustaf Adolf 2, s. 464, pozn. (Goodrick)

⁶⁸ Magdeburk dobyli 20. května 1631 Tilly a Pappenheim po dlouhém obléhání. Požár a masakr zničily většinu města; dobové odhady počtu mrtvých jdou do desetitisíců, spolehlivé číslo neexistuje. Protestantská propaganda z toho udělala „magdeburskou svatbu“, symbol celé války.

⁶⁹ Harte I, s. 374–375. Poyntzova chronologie je beznadějně zmatená. (Goodrick)

⁷⁰ Eilenburg. (Goodrick)

⁷¹ Jde o bitvu u Breitenfeldu severně od Lipska, svedenou 17. září 1631 (7. září podle starého kalendáře). Gustav II. Adolf a saský kurfiřt Jan Jiří I. v ní porazili Tillyho, do té doby neporaženého velitele Katolické ligy. Otevřelo se tím západní Německo a Tilly ustoupil do Bavorska; ligistické ztráty se odhadují na asi 7 000 mužů, švédsko-saské na asi 2 000.

v úmyslu držet královo a saské vojsko od sebe, teď se však už nedalo nic dělat. Mezitím saský vévoda, můj pán – neboť jsem na toto pole přijel s ním –, sám osobně oděný ve zbroji od hlavy k patě, začal ze svých děl pálit na Tillyho a oni stejně pálili na nás. Trvalo to dvě nebo tři hodiny a padlo při tom mnoho mužů. Vévoda, můj pán, měl však lepší dělostřelce a měl v tom nad druhou stranou navrch. Císařští proto vyrazili s jízdou, neboť měli za marné ztrácet čas střelbou, a děla opustili. Jízda obou stran se srazila a dlouho se strašlivě bojovalo. Vévoda, můj pán, viděl, kolik mužů kolem něho padá, a zděsil se, neboť nebyl zvyklý být osobně při tak horké hře. Protože byl sám od sebe velmi bázlivý, začal včas ustupovat, předal velení svému generálu Arnimovi⁷² a spěšně odjel šest mil odtud do Eilenburgu⁷³, kde měl zámek. Jeho vojsko velmi zmalomyslnělo, když vidělo, že od něho takřka utíká. Hned po jeho odjezdu totiž Tilly, ačkoli už dvě hodiny statečně bojoval se švédským králem, poslal nejlepší část své pěchoty, aby prudce udeřila na saské oddíly. Byli to mladí kavalíři a šviháci, kteří nikdy neviděli bitvu. Když viděli, jak sami padají, jak hustě létají kulky a že jejich vévoda je pryč, odhodili zbraně a utekli, většinou tím směrem, kudy odjel vévoda. Císařští je pronásledovali ze všech sil. Tilly sám se všemožně snažil dát zatroubit k návratu, ale nedokázal to: jeho lidé tolik lačnili po kořisti, že se při obírání mrtvých Sasů dostali do nepořádku. Když švédský král ten nepořádek uviděl, vyrazil jim do týla s tím vojskem, které měl (neboť i on utrpěl velké ztráty), pobil a rozprášil všechny, kdo se pustili do pobíjení Sasů, a císařské pak pobíjel na vzdálenost deseti či dvanácti anglických mil. Další příčinou Tillyho porážky bylo bohatství jeho vojáků, zvláště jezdců. Měli při sobě mnoho zlata, které den předtím pobrali v Lipsku. Když viděli, že to bude krvavý den, protože švédský král přitáhl nečekaně, nechtělo se jim tak brzy přijít o bohatství i o život, a mnoho jízdních rot od Tillyho odešlo právě ve chvíli, kdy měly jít do boje. Platí totiž zásada: bohatý voják nikdy nebojuje dobře. Když bitva skončila, pole bylo ztraceno a noc značně pokročila, ustoupil Tilly se silami, které mu zbyly, totiž s 6000 muži, do Mansfeldu. Tam se zastavil, aby si oni i on sám odpočinuli, neboť stařec byl těžce pohmožděn: zbroj měl proraženou a jednu či dvě střely v těle. Odtud táhl do Halberstadtu⁷⁴, aby shromáždil své rozprášené síly. Ztráty byly, jak se soudilo, na obou stranách stejné; jinak by byl švédský král Tillyho pronásledoval, a co všechno by byl mohl vykonat, třeba až po samu Vídeň! Nikdo by se mu nepostavil, a protože by přicházel s vítězným vojskem, všechno by se mu poddalo. Buď byl tedy slabý, nebo ho všemohoucí Bůh zaslepil, takže stejně jako Hannibal nedokázal takového vítězství využít.⁷⁵ Zdržel se jen den či dva, aby si on i jeho vojáci odpočinuli, pobrali kořist a prohlédli si pole, kde se bitva svedla, a pak odtáhl do durynské země⁷⁶. Než však odešel, přijel na bojiště saský vévoda, můj pán, s lehčím srdcem, než s jakým z něho na začátku bitvy odjížděl. S velkou radostí tam králi blahopřál k tak dobrému začátku a k úspěchu, neboť král svou udatností všechno obrátil. Radili se tam, kudy se dát a zda mají Tillyho pronásledovat oběma vojsky. Saskému vévodovi se to však, jak se zdá, nelíbilo. Báł se, že by tak švédský král příliš zmohutněl⁷⁷, sklidil všechnu slávu a potom se stal pánem i nad ním a jeho zemí. Nakonec se tedy dohodli, že za Tillym půjde Sas a král že se dá opačným směrem, k Vestfálsku, Bavorsku a Falci. Tak si mínili rozdělit svět mezi sebe, a na svou dobu se jim to dařilo docela dobře. Potom se rozešli. Vévoda odjel do své země a do svého města Drážďan, na bojišti však zanechal svého generála Arnima, aby počkal na oddíly, které při první porážce utekly, znovu je shromáždil a sebral kořist z bojiště. Ta byla veliká, neboť císařští ztratili všechna děla, střelivo, 2000 praporů a všechna zavazadla, jichž bylo nesmírně mnoho. Než vévoda odjel, a ještě na odjezdu, dal vyhlásit, že všichni, kdo utekli od svých praporů, mají být oběšeni, ačkoli by si to po právu nejvíc zasloužil on, neboť utekl první. Když tam našel mne, řekl: „Malý Angličane“ (tak mi totiž říkal), „tys

⁷² Hans Georg von Arnim-Boitzenburg (1583, Boitzenburg – 28. 4. 1641, Drážďany), braniborský šlechtic, luterán, císařský a později saský polní maršál. Sloužil Švédsku v Polsku, od roku 1626 Valdštejnovi (1628 polní maršál); po restitučním ediktu a tažení proti Pomořansku císařskou službu roku 1629 opustil. Od roku 1631 velel saskému vojsku: byl u Breitenfeldu, v listopadu 1631 vtrhl do Čech a obsadil Prahu. V letech 1632–1634 jednal s Valdštejnem o míru; podílel se i na Pražském míru (1635). Zemřel v Drážďanech.

⁷³ Opět Eilenburg. (Goodrick)

⁷⁴ Tilly uprchl do Halle, Pappenheim do Mansfeldu. Villermont, Tilly 2, s. 182; Harte, I, s. 421. (Goodrick)

⁷⁵ Hannibal po vítězství u Kann (216 př. n. l.) netáhl na Řím; podle Livie mu tehdy velitel jízdy Maharbal řekl, že umí vítězit, ale neumí vítězství využít.

⁷⁶ Thüringen. (Goodrick)

⁷⁷ Na okraji rukopisu je připsáno: „Nerad by viděl, aby se král stal císařem.“

utekl také. Zasloužíš oběsit, protože jsi také utekl od svého praporu.“ Řekl jsem však Jeho Milosti, že můj prapor utekl mně, a tehdy, povídám, byl čas, abych utíkal i já. Ten, kdo jej nesl, totiž utekl jako ostatní a prapor zahodil; já šel za ním, zvedl jsem jej, a tady je. A odevzdal jsem jej Jeho Milosti. Nato mě nesmírně pochválil, ale nedal mi nic. Později však, když znovu vytáhl z Drážďan do pole, udělal mě kapitánem jízdní roty. Jeho generál Arnim shromáždil, co mohl, z oddílů, které utekly z bojiště, a táhl nejprve k městu Lipsku, které Tilly dobyl den před bitvou. Zakopal se tam a po třech dnech získal město i hrad dohodou. Velitel, plukovník Wangeler⁷⁸, směl odejít s vlajícími prapory a měl být doprovázen na hranice Čech, zavazadla však musel nechat na místě; kdo chtěl, mohl vstoupit do saských služeb. Svá děla císařští ztratili už v bitvě.

Ted' půjdu za Švédem a saského vévodu s jeho generálem nechám na jindy, kdy se to bude do mého vyprávění lépe hodit; zde by to bylo příliš dlouhé. Po svém vítězství táhl král nejprve k městu zvanému Würzburg, jehož pánem byl katolický biskup.⁷⁹ Pověst o příchodu švédského krále a o jeho vítězstvích se rychle rozběhla všude. Biskup nedůvěřoval svému hradu, ač byl velmi pevný, a sám odjel do Kolína nad Rýnem. Na hradě a ve městě zanechal 2000 mušketýrů s velitelem, který byl jen nezkušený voják, zato biskupův oblíbenec. Král tam táhl dnem i nocí franskou zemí, takže byl na místě dřív, než si kdo dovedl představit. Stráž sice cosi zpozorovala, myslela však, že jsou to jen tuláci, kteří přišli plenit kraj. Král se však večer přiblížil s celým vojskem zpoza kopce, oblehl město z jedné strany a zmocnil se mostu. Když císařští viděli, že je tu celé královo vojsko, opustili město a stáhli se na hrad. Král pak zuřivě vtrhl do města a vyplenil je i s kláštery a opatstvími. Dály se při tom velké výtržnosti a s duchovními se zacházelo velmi⁸⁰ krutě: usekávali jim údy a zneuctívali jejich jeptišky. Přes to všechno ještě neměli hrad. Ten jim sedmi či osmi děly bořil domy nad hlavou a Švédovi velmi vadilo, že nemůže převést přes most další síly, neboť hrad ovládal⁸¹ město i most. Král však dal v noci na mostě postavit dva „stíny“⁸², aby jeho vojáci mohli přecházet bezpečněji. Druhé noci se se svými krajany Finy⁸³ přiblížil na polovinu dostřelu muškety k nejzazším zákopům hradu, které ležely pod palbou děl a v nichž bylo 500 mušketýrů. Na toto opevnění se král sám velmi zuřivě vrhl, s mečem v ruce a s rukávem vyhrnutým až po loket, a povzbuzoval své vojáky. Nakonec je dobyl a pobil všechny, kdo v něm byli, avšak s velkými ztrátami. Když to velitel hradu viděl, poslal z hradu další posily do druhého opevnění, kde už předtím bylo tisíc mušketýrů, takže hrad zůstal obsazen jen velmi slabě; přikázal jim také, aby se stáhli na hrad, budou-li v zákopu přemoženi. Král, který dobyl první opevnění, zaútočil stejně udatně na druhé a povzbuzoval své vojáky, že dobudou-li toto opevnění, brzy dobudou i hrad, kde je zlata dost. V té naději bojovali jako d'áblové, posila přicházela za posilou a král byl osobně mezi nimi. Císařští viděli, že jsou přemáháni, a stáhli se na hrad. Král jim byl tak v patách, že Švédové vnikli do hradu spolu s nimi, jeden přes druhého, a pobíjeli muže, ženy i děti. Sám velitel, plukovník Keller⁸⁴, byl zajat. Král ho chtěl dát oběsit za to, že se ujal takového úřadu, ač se ve válečných věcech nevyznal lépe, a ztratil hrad, který byl nedobytný. On však padl na kolena a řekl, že daruje-li mu král život, ukáže mu tajné sklepení, o němž neví nikdo než on a v němž leží deset milionů ve zlatě. Král se jich zmocnil a co nejrychleji je poslal do Švédska; nikdo jiný z nich nedostal nic. Prostí vojáci našli ve městě, nepočítaje oněch deset milionů, tak nesmírné bohatství, že si stříbra nikdo nevážil: po stříbrném nádobí a pozlacených mísách se šlapalo. Jen po bohatých šatech a ozdobách se ještě někdo ohlédl. Příčina toho bohatství byla tato: v neklidných dobách tam katolická šlechta a panstvo té země posílaly svůj majetek, neboť toto biskupství bylo jediné katolické, kdežto ostatní byla buď luteránská, nebo kalvínská; hrad se navíc pokládal za nedobytný a nikdy předtím dobyt nebyl. Biskupové toho města také po mnoho věků každý rok ukládali na hradě část svých důchodů, a to

⁷⁸ Jméno je pro jednu správně. Někdy se uvádí jako „Wrangel“. (Goodrick)

⁷⁹ Würzburgským biskupem byl Franz von Hatzfeld (13. 9. 1596, Crottorf – 30. 7. 1642, Würzburg), kníže-biskup würzburgský od roku 1631 a bamberský od roku 1633; za švédského obsazení sídlil mimo diecéze, po Nördlingenu se vrátil. Není totožný s císařským polním maršálem Melchiorem von Hatzfeldtem. Pevnost Marienberg nad městem dobyli Švédové 18. října 1631.

⁸⁰ Viz Úvod. (Goodrick)

⁸¹ To je nesmysl: král vstoupil od severovýchodu; hrad leží na západ od města. (Goodrick)

⁸² Slovo se zdá nevysvětlitelné, zjevně je však míněn nějaký druh krytu. Bylo navrženo „Châteaux“ jako málo známý vojenský termín té doby, takové užití však není doloženo. (Goodrick)

⁸³ Finsko tehdy patřilo ke švédskému království a Finové tvořili ve vojsku Gustava Adolfa zvláštní pluky, zejména lehké jízdy.

⁸⁴ Keller. (Goodrick)

bylo příčinou⁸⁵ takového rozmnožení. K tomu tam byl zlatý řetěz nesmírné ceny, k němuž každý biskup každý rok přidal jeden článek, takže narostl do neobyčejné délky. To všechno padlo do rukou tomuto králi. Pro to bohatství se o ten hrad tolik usilovalo; nechyběli totiž lidé, kteří krále k tak velké kořisti pobízeli. Ti, kdo byli opačného vyznání, měli navíc na řečeného biskupa spadeno, jak pro jeho bohatství, tak proto, že ho nesmírně nenáviděli. Byl totiž neobyčejně přísný na každého jinověrce, který se octl v jeho moci, a pronásledoval je až na smrt. Prý si toho všiml i císař Ferdinand a za přílišnou přísnost v té věci ho poněkud pokáral.

Sotva byly město a hrad dobyty, přišlo asi 200 šlechticů a pánů z okolí a padli před králem na kolena. Král k nim vyšel z hradu celý zkrvavený, se zkrvaveným mečem v ruce a s obnaženou paží, pokynul jim, aby vstali, a zavolal jednoho ze svých velitelů, aby jim řekl toto: nepřišel do jejich země, aby je zničil, nýbrž aby jim vrátil jejich statky a zachoval jejich náboženství proti tyranskému císaři a pyšnému domu rakouskému. Teď začal u lakomého a krutého biskupa, který je, jak mu mnozí řekli, krutě pronásledoval. Bůh mu jakoby zázrakem vydal biskupův nedobytný hrad, biskup sám však uprchl. Doufá proto, že se k němu přidají a pomohou mu v tom, co tak šťastně začal, tím, že postaví vojsko. Bude jim otcem a prolíje za ně a kvůli nim svou nejdražší krev. Když to šlechta a páni uslyšeli, hned zvolali, ať mu Bůh žehná, a že nasadí životy i statky, aby mu ze všech sil pomohli. Dal jim tedy patenty⁸⁶ k verbování pluků, většinou však na jejich vlastní náklad; od něho dostali jen oprávnění ubytovat pluky u katolických sedláků a v biskupových městech, a pluky si tam vymáhaly své opravdu důkladně. Když to bylo vykonáno, táhl král dnem i nocí, aby všechny vyděsil, k městu Schweinfurtu, hlavnímu městu ve Francích. Páni toho města však o jeho příchodu uslyšeli a vyšli mu dvě míle před město vstříc s klíči v rukou. Padli na kolena a prosili, aby je vzal pod svou ochranu. Vyzval je, aby vstali, a táhl s nimi do města. Měšťané posypali ulice rákosím, ulice i domy ozdobili čalouny a přijali ho jako někoho, kdo sestoupil z nebe. Král tam zůstal jednu noc, pak zrušil ležení a táhl k Rothenburgu nad Tauberou, kde leželo tisíc mušketýrů a 500 jezdců. Než tam došel, vyrazila z města jízda a čtyři nebo pět hodin, dokud mohla, se potýkala s královým předvojem; město se mezitím opevňovalo. Král se však přiblížil na dostřel děla, rozbil ležení a zakopal se. Vojáci z města podnikali každou hodinu statečné výpady, jízdní i pěší, působili švédskému vojsku velké škody a vyháněli Švédy ze zákopů. Ti se tím však nedali zastrašit, postupovali blíž a blíž, postavili baterii na dostřel muškety od města a umístili na ni dvanáct děl. Když byl prorazen průlom, vyrazilo 3000 mušketýrů k útoku, ale obránci je jako stateční vojáci odrazili, a to i napodruhé a napotřetí. Pobili Švédům 3000 mužů, sami však také utrpěli velké ztráty a docházelo jim střelivo, což je velmi zmalomyslnělo. Jejich velitel dal troubit k vyjednávání a začal jednat o podmínkách kapitulace. Během jednání, které trvalo tři dny, však obránci průlom opravili, takže byl pevnější než dřív, a když král na jejich požadavky nepřistoupil, byli zase stejnými nepřáteli jako předtím. Krále to velmi rozhněvalo; dal prorážet nový průlom a přísahal smrt jim všem, mužům, ženám i dětem. Když však nový průlom prostřelil, rozmyslel si to: bude lepší vyhovět jim a nechat je odejít než dávat v sázku tolik mužů, jako už dal a ještě by musel dát, nehledě na ztrátu času, který potřeboval pro větší podniky. Nakonec tedy svolil, že odejdou s vlajíci prapory, se vším všudy atd., jak si sami přáli. Tak bylo město vydáno. Kdo z vojáků chtěl sloužit Švédovi, mohl; ostatní měli být doprovzeni na hranice Bavorska, kde leželo císařské vojsko. Odtud král odtáhl směrem k Bavorsku. Z Rothenburgu nad Tauberou přitáhl k Windsheimu⁸⁷, kde bylo několik císařských kompanií. První noc, kdy město oblehl, byl odražen a ztratil mnoho mužů. Příštího rána dal velitel troubit k vyjednávání a přešel ke švédskému králi i s pěti kompaniemi vojáků. Král ho vzal do přísahy a dal mu patent, aby naverboval dalších pět kompanií, stal se plukovníkem a ubytoval se v katolických zemích, kde měl vybírat kontribuci tak, jak ji sám vymůže. Odtud král táhl k Dinkelsbühl⁸⁸. Páni toho města, když uslyšeli o jeho příchodu, poslali mu naproti přední muže města s projevem poddanosti a s klíči a prosili Jeho Veličenstvo, aby k nim bylo milosrdné. Král zůstal přes noc ve městě a jeho vojsko venku. Páni města poslali jeho vojsku zásoby: chléb, víno a maso.

⁸⁵ Zdá se, že několik slov je vynecháno: pravděpodobně „příčinou takového rozmnožení“. (Goodrick)

⁸⁶ Patent zde znamená verbovací patent, tedy písemné pověření k naverbování pluku nebo kompanie.

⁸⁷ Windsheim. Monro je nazývá Vintzin. (Goodrick)

⁸⁸ Dinkelsbühl. (Goodrick)

Přijel vévoda württemberský se svou šlechtou a pány, poddal se králi a nabídl mu své služby i to, že postaví deset tisíc mužů proti císaři, což král přijal. Mladý vévoda württemberský pak Jeho Veličenstvo doprovázel až do Nördlingenu⁸⁹. Páni Nördlingenu, velkého svobodného města, mu stejným způsobem poslali vstříc klíče, pozvali Jeho Veličenstvo, aby se u nich ubytovalo, a zásobili také jeho vojsko. Král se však dozvěděl, že Tilly, kterého předtím porazil, zase sebral nějaké nové síly, i když se s ním nemohl měřit, a že leží se svým vojskem nedaleko, u Donauwörthu, asi čtrnáct anglických mil odtud. Příštího rána proto velmi časně vyrazil a rychle táhl proti němu. Když však přišel k Donauwörthu, Tilly už ustoupil za řeku Dunaj. Švéd zjistil, že je pryč, a rozbil tábor před městem Donauwörthem. Ležel tam jednu noc a zaútočil na město velkou silou, byl však odražen. Příštího rána velmi časně vyrazil, město opustil a táhl dolů podél Dunaje. Nedaleko řeky zvané Rain⁹⁰ dal mezi ní a Dunajem postavit most a přešel se svými silami na druhou stranu. Když Tilly viděl, že král přichází, ustoupil za řeku Lech⁹¹, která byla velmi hluboká, rozbil tábor mezi dvěma řekami a mosty, po nichž přešel, strhl, protože královo vojsko tolik zmohutnělo a zesílilo. Všechna knížata, vévodové, šlechta a páni i velká svobodná města posílali králi pomoc i zásoby, děla a střelivo, kdežto Tillyho vojsko se stále zmenšovalo a posíl dostávalo málo, takže byl rád, že může ustoupit. Král přitáhl z té strany, kde leží město Rain, rozbil tábor po pravé ruce města těsně u řeky Lechu, na jejímž druhém břehu ležel Tilly, a zakopal se tam. Přes vodu se však dlouho nemohl dostat. Tilly ležel podél břehu se šancí vedle šance a obě strany na sebe pálily z děl a působily si velké škody. Král zamýšlel odvést řeku jinudy, protože nebyla příliš široká, aby mohl přejít s jízdou, ale nebylo to možné. Nakonec však přišel ke králi jeden prostý sedlák a řekl mu, že dá-li mu dobrou odměnu, ukáže mu brod, kudy může s jízdou přejít. Král to slyšel s velkou radostí a slíbil sedlákově tisíc korun, převede-li ho; nepřeveď-li, dá ho oběsit. Hned rozkázal přichystat a přivést všechny nákladní koně, kteří byli ve vojsku, a svému generálovi nařídil posadit na ně sedm tisíc mušketýrů. Sám vzal celou svou jízdu, sestavil oddíl tisíce jezdců a pěti set dragounů a osobně s předvojem v noci přešel brod. Tilly o žádném schůdném brodu nevěděl, a nebyl proto připraven k odporu; strážé však bděly dobře, a když král s předvojem přecházel, strhl se poplach. Jakmile král přešel brod, zastavil se a se svými dragouny zaměstnával Tillyho lidi, dokud nepřešel zbytek jízdy. Pak dal mušketýrům sesednout a nákladní koně poslal zpět pro další vojáky. Tak rozestavil svou jízdu i pěchotu podél břehu. Když Tilly uslyšel, že král osobně přešel řeku s většinou své jízdy a pěchoty, vytáhl proti němu v domněni, že ho hned při příchodu zažene zpět. Strhl se ostrý boj a Tilly v něm padl.⁹² Generálmajor Aldringen⁹³, který byl hned vedle něho, viděl, že Tilly padl, dal jeho tělo v tichosti odnést a nařídil své jízdě i pěchotě, aby se s králem potýkaly, jak jen to bude možné. Král však nechtěl postupovat dál (byl rád, že se tak dobře dostal přes řeku), dokud nezíská místo, kudy předtím přešel Tilly a kde za sebou strhl most; zamýšlel tam postavit jiný. Aldringen však rozkázal, aby celé vojsko se zavazadly potichu vyrazilo a táhlo s Tillyho tělem k Řeznu. Všem trubačům přitom nařídil troubit celou noc tak vesele, jako by chtěli králi příštího rána svěst bitvu, a odeslal i děla. Jen on sám se silným zadním vojem zaměstnával nepříteli. V zádech měl velký les a ustupoval pomaloučku; šlo to tím lépe, že bylo velmi mlhavé ráno.

Příštího rána Švédové slyšeli, že je všude ticho. Přiblížili se k Tillyho zákopům, neodvažovali se však do nich směle pustit, aby je tam nepolapili podkopy a nevyhodili do povětří. Když se to dozvěděl král, ve velkém hněvu rozkázal do zákopů vniknout. Učinili tak, a když shledali, že jsou všichni pryč, poslali o tom králi zprávu. Ten se rozzlobil, že byl takto ošizen o takovou kořist, a rozkázal tisíci jezdců, Finům, aby co nejrychleji vyrazili za zadním vojem Tillyho armády. Generálmajor Aldringen byl však prozíravý voják. Měl sto vojáků se sekerami, a když táhl lesem, kudy vedla úzká cesta, dal za sebou kácet stromy; ležely tak křížem, že tudy neprošel jezdec ani pěší bez nesmírné námahy. Po celou tu dobu mu trubky

⁸⁹ Nördlingen. (Goodrick)

⁹⁰ Rain. (Goodrick)

⁹¹ Lech. (Goodrick)

⁹² Tilly v bitvě u Rainu na Lechu 15. dubna 1632 nepadl. Byl těžce raněn a zemřel 30. dubna v Ingolstadtu.

⁹³ Johann říšský hrabě von Aldringen, v dobových pramenech též Altringer (10. 12. 1588, Lucembursko – 22. 7. 1634, Landshut), lucemburský šlechtic, od roku 1618 v císařské službě, později císařský polní maršál. Po chebské vraždě Valdštejna dostal jako odměnu teplické panství po Vilému Kinském. Padl 22. července 1634 při švédském útoku na Landshut.

a kotle hrály a bubnovaly velmi vesele. Švédové se domnívali, že císařské vojsko je v lese, a Aldringen zatím se svým zadním vojem táhl co nejrychleji za armádou. Ta ušla deset nebo dvanáct mil, než se Švédové dozvěděli, co se s ní stalo. Finové, kteří ji pronásledovali, ji nedokázali dohonit; pochytili jen několik opozdilců, kteří jim řekli všechno, co věděli, i to, že Tilly padl a je mrtev. Po této zprávě, asi za sedm nebo osm dní, odtáhl král s celým vojskem k městu Donauwörthu, které ho krátce předtím odrazilo. Teď je oblehl znovu a ležel tam celý měsíc; nakonec je získal kapitulací a vojáci odešli se ctí.

Zima už dávno minula. Král si po celou zimu neodpočinul, za mrazu ani sněhu, a s podivuhodnou rychlostí dobýval jedno město za druhým, buď sám osobně, nebo prostřednictvím svých velitelů, daleko i blízko v Dolní a Horní Falci až po Mohuč atd. Nakonec přitáhl do Bavorska, kde se mu poddalo všechno kromě Ingolstadtu, města pevného polohou i opevněním, ležícího na řece Dunaji. Tilly je zanechal dobře obsazené dvěma tisíci mušketýry; k tomu tu byli měšťané, všichni stejně vycvičení ve zbrani jako sami vojáci. Velitelem byl hrabě Cratz⁹⁴, který tam velel už dlouho a měl vlastní panství zvané Cratz, jež mu král vzal spolu s jinými zeměmi.⁹⁵ Král se často pokoušel dobýt to město silou, ale nešlo to; pokaždé odtáhl s velkými ztrátami. Výpady z toho města však působily jeho kompaniím, ubytovaným v Bavorsku, tolik škod, že se necítil bezpečný, dokud nebude mít i je. Zkusil tedy, zda by se velitel nedal získat úplatky. Po svém trubači, který jezdil sem a tam kvůli výměně zajatců, mu poslal dopis nacpaný tolika krásnými sliby – že mu vrátí jeho vlastní panství Cratz a ochrání je před pleněním, a mnoha jinými –, že se velitel dal chytit. Tajně si pak vyměnili mnoho dopisů o tom, jak a kdy se to má provést. Dohodli se, že král v určitou noční hodinu přitáhne s vojskem k Ingolstadtu a odtud pošle v noci tři tisíce mužů. Do města je měl uvést velitelův trubač, kterého stráž dobře znala, pod záminkou, že přišli z Řezna, aby posílili posádku města proti královým útokům.

V určenou hodinu tedy přišli a stráž v prvním opevnění je vpustila, protože s nimi přišli velitelovi trubači. Stráž na hradbě a ve druhém opevnění však za té dost tiché a jasné noci zaslechla hluk koní, a když vzhledla, spatřila v dálce celé královo vojsko. Vykřikl „Zrada!“, a když chtěli odpálit děla a muškety, shledali, že všechen jejich prach je mokrý. Tu poznali najisto, že se proti městu chystá zrada. Když měšťané na hradbách uslyšeli o zradě, odpálili svá děla, neboť měli dost prachu ve vlastní úschově. Bez jakéhokoli velitelova rozkazu stříleli velmi statečně do králova vojska a nadělali v něm mnoho škody, stejně jako mezi oněmi třemi tisíci vojáky na ústupu. Krále velmi rozzlobilo, že jeho úklad neměl účinek, v jaký doufal, a v tom hněvu podnikl na město dva nebo tři útoky velmi velkou silou. Ztratil při nich mnoho mužů a byl pod ním zastřelen jeho vlastní kůň.⁹⁶ Nato se s vojskem zvedl a odtáhl. Doufal však, že město časem tak či onak získá: až obránci uvidí, že dobyl celý zbytek země, dlouho prý nevydrží. Velitel města si však už předtím, když zradu chystal, zavolal měšťany a řekl jim, že vnější zákopy jsou velmi rozsáhlé a není dost mužů, aby je obsadili. Prosil je, aby řečené zákopy každou noc doplnili a drželi v nich stráž proti jakémukoli náhlému královu útoku, dokud nedostane z Řezna tři tisíce mužů, kteří ten nedostatek napraví; poslal prý pro ně a čeká je každou noc. Mají je nechat vejít v klidu a bez hluku, aby toho nepřítel nějak nevyužil. Přijdou s nimi jeho trubači, které znají, a potom je ze stráže propustí. Měšťané se poradili a odpověděli, že kdyby to udělali, navykl by si to na nich žádat stále; ať se tedy spokojí s tím, že to neudělají. Velitel měl zřejmě v úmyslu, kdyby je dostal ven do zákopů, zadržet je tam a postřílet; a protože vojáky měl pod svým velením, byl by si s městem mohl dělat, co by chtěl.

Když velitel viděl, že jeho úklady selhaly, že měšťané i vojáci začínají proti němu reptat a bouřit se a že jeho zradu odhalili, zapřísahal se, že zrádci jsou oni a že o tom ještě uslyší: pojede prý sám k císaři a bude si stěžovat. Nato vzal malý člun, naložil své nejlepší cennosti a klenoty a plul po řece dolů do Řezna. Tam vyličil veliteli, jak s ním měšťané v Ingolstadtu naložili, a že si proto pojede stěžovat

⁹⁴ Viz Úvod. (Goodrick)

⁹⁵ Johann Philipp Cratz von Scharffenstein (1591, Engers – 6. 7. 1635, Vídeň), císařský důstojník, který přešel ke Švédům a stal se polním maršálem. Ingolstadt se pokusil vydat až po smrti Gustava Adolfa, a to Bernardu Sasko-Výmarskému; po prozrazení uprchl ke Švédům. U Nördlingenu (1634) velel pravému křídlu, byl zajat a odvezen do Vídně, odsouzen pro velezradu a 6. července 1635 sťat na vídeňské radnici. Anglické prameny uvádějí 26. července; německá biografie drží 6. července.

⁹⁶ Švédové oblehli Ingolstadt na přelomu dubna a května 1632 a města nedobyli. Král tu skutečně přišel o koně, kterého pod ním zabila dělová koule.

k samému císaři; ať mu tedy velitel Řezna laskavě dá poštovní koně, kteří ho dovezou do Vídně. Sotva však byl z města venku, jel ke švédskému králi, který ležel nedaleko odtud. Když k němu přišel, pokořil se před ním a pověděl mu, proč se to spiknutí nezdařilo a s jakým nebezpečím unikl, a vylíčil mu také celý stav města. Král ho přijal velmi dobře, udělal ho generálmajorem a velitelem létajícího sboru a vzal ho s sebou. Táhl pak k Augsburgu. Většina pánů a urozených toho města (je to svobodné město) mu vyšla vstříc, padli mu k nohám a odevzdali mu klíče od města. Ulice vyzdobili tak, že je posypali bylinami a rákosím, domy ozdobili palmami a pohostili ho tak královsky jako dosud žádného knížete. Příštího dne král vytrhl a táhl do Mnichova, sídla bavorského vévody⁹⁷; velitelem Augsburgu udělal plukovníka Cratze. Svého oblíbence Oxenstiernu⁹⁸ jmenoval kancléřem celého Německa a z Augsburgu udělal kancelář neboli pokladnu, kam měly plynout kontribuce a daně, které král uložil všem provinciím a vévodstvím Německa pod záminkou vydržování války; vojáci z nich však dostali jen málo.

Mezitím mu vyšli vstříc přední měšťané Mnichova, padli mu k nohám a poddali se. Prosili ho, aby se nad nimi smíloval, neboť jsou jen ubozí poddaní a musejí se podvolit tomu, kdo je pánem země; jeho že budou poslouchat. Prosili také Jeho Veličenstvo, aby směli zachovávat své náboženství, a král jim to povolil. Vtáhl do města a ubytoval se v paláci bavorského vévody. Ten byl tak nádherný a líbil se mu tak náramně, že tam zůstal dva nebo tři měsíce. Našel tam mnoho bohatství a klenotů, jež mu prozradil hrabě Cratz, a v podivných sklepeních i mnoho dávných starožitností; to všechno poslal do Švédska. Zamýšlel tam zanechat svou královnu a udělat z toho místa sídlo své říše. Odtud se chtěl vydat do Rakous a měl v úmyslu jít odtamtud až do Říma.

Mezitím však císař poslal do Prahy k Valdštejnovi, který tam žil od té doby, co byl před pěti lety zbaven velení nad vojskem.⁹⁹ Žádal ho, aby se stal generálem jeho vojska proti Švédovi. Valdštejn však odpověděl, že z posledního velení byl propuštěn s velkou potupou pro císaře i pro sebe, a to na naléhání těch, kdo nepřáli Jeho císařskému Veličenstvu nic dobrého a sledovali jen své zrádné cíle. Sám to prý Jeho Veličenstvu předpověděl a teď, příliš pozdě, se až příliš potvrzuje, že měl pravdu; prosí proto, aby ho císař omluvil. Když však na něho často naléhali, nakonec velení přijal s těmito podmínkami: císař ho učiní neomezeným generálem, to jest generalissimem, takže nikdo, ani císařova válečná rada, nebude mít moc odporovat mu v tom, kterou bitvu svede a které město oblehne, jak sám uzná za vhodné. Všechna tato pravomoc v něm později vzbudila takovou pýchu, že se mu stala záhubou, jak bude řečeno dále.

Když Valdštejn přijal od císaře toto pověření, poslal pro císařské síly, které měl v Itálii a které ležely u Mantovy atd., i pro všechny císařské síly jinde, kromě deseti tisíc mužů, kteří pod velením Španěla dona Baltasara¹⁰⁰ bojovali ve Slezsku proti saskému vévodovi. Když shromáždil toto vojsko, silné asi padesát tisíc mužů, určil jako hlavní shromaždiště velký vrch u Prahy, kde český král¹⁰¹ prohrál

⁹⁷ Maxmilián I. Bavorský (17. 4. 1573, Mnichov – 27. 9. 1651, Ingolstadt), bavorský vévoda a od roku 1623 kurfiřt, syn Viléma V. Roku 1609 založil Katolickou ligu a postavil Tillyho armádu. Po Bílé hoře (1620) dostal Horní Falc a roku 1623 falckou kurfiřtskou hodnost. Na říšském sněmu v Řezně (1630) prosadil Valdštejnovu sesazení. Švédové mu roku 1632 obsadili Mnichov; po Nördlingenu (1634) a Pražském míru (1635) zůstal na císařské straně, roku 1647 načas uzavřel ulmské příměří. Vestfálský mír mu kurfiřtství i Horní Falc potvrdil.

⁹⁸ Axel Oxenstierna (16. 6. 1583, Fånö, Uppland – 28. 8. 1654, Stockholm), švédský říšský kancléř od roku 1612, ze staré šlechty, spoluvůrce správních reformy a stálé armády. V Německu řídil diplomacii švédské intervence: smlouva v Bärwalde (1631), po Lützen u heilbronská liga (1633) a francouzská smlouva v Compiègne (1635). Pražský mír (1635) odmítl a válku vedl dál s Banérem a Torstensonem až k vestfálskému míru, který Švédsku potvrdil Pomořansko a válečné náhrady.

⁹⁹ Valdštejn byl z vrchního velení propuštěn roku 1630, tedy necelé dva roky předtím. Znovu je převzal v prosinci 1631, zprvu na tři měsíce, a natrvalo v dubnu 1632.

¹⁰⁰ Baltasar de Marradas (28. 11. 1560, Valencie – 12. 8. 1638, Praha), španělský šlechtic a císařský generál jízdy, rytíř johanitského (maltézského) řádu. V císařských službách od dob Rudolfa II., velel jízdě v Uhrách a po Bílé hoře zůstal v Čechách: 1621–1626 byl vojenským velitelem Čech, později polním maršálem; statky získal konfiskacemi (mj. Hlubokou). Po Valdštejnově návratu roku 1632 byl odsunut a roku 1634 patřil k důstojníkům, kteří Valdštejna nepodpořili. Zemřel v Praze přirozenou smrtí. (Goodrick určuje: Marradas.)

¹⁰¹ Fridrich V. Falcký (26. 8. 1596, Deinschwang u Ambergu – 29. 11. 1632, Mohuč), falcký kurfiřt a „zimní král“. Od roku 1610 kurfiřt, 1613 manžel Alžběty Stuartovny, 1619 vůdce Protestantské unie. 4. listopadu 1619 přijal českou korunu; po Bílé hoře uprchl a roku 1623 přišel o kurfiřtství ve prospěch Maxmiliána Bavorského. Zemřel v Mohuči na mor.

bitvu.¹⁰² Odtud táhl Čechami. První město v saských rukou, k němuž přišel, byl Loket¹⁰³, malé, ale velmi pevné město ležící na skále. Poslal tam plukovníka Beckara s několika pluky a řekl mu, že nedobude-li město do osmi dnů, přijde o hlavu; pak nechal plukovníka, ať si poradí sám. Po tak ostrém rozkazu přitáhl plukovník k městu a v noci je napadl, jeho záměr však selhal. Dobyl jen jednu šanci u městské brány, zakopal se však pod palbou děl na dvě délky píky od brány. Šlo to pro skálu velmi těžko a obránci města mu působili velké škody ohnivými střelami a granáty. Plukovník viděl, že je mu tam příliš horko, protože se kvůli skále nemůže dost hluboko zakopat, a dal troubit k vyjednávání. Vzkázal, že jeho generál Valdštejn leží s celým vojskem na úpatí kopce a poslal ho, aby žádal vydání města. Vydá-li je velitel, dostane podmínky, jaké si bude přát; jinak, přijde-li Valdštejn s celým vojskem, neušetří muže, ženu ani dítě a velitele samého dá oběsit na bráně. Velitel se zřejmě dlouho nerozmýšlel, nebo znal Valdštejnovu krutost; hned město za těchto podmínek vydal a on i jeho muži byli bezpečně dopraveni do Saska.

Valdštejn mezitím táhl se svým vojskem k Falknovu¹⁰⁴, kde leželo pět saských kompanií. V noci město oblehl a v tom náporu je dobyl, všechny pobil mečem, muže, ženy i děti, a město vypálil. Hrad mu vzdoroval do příštího dne; nakonec dal troubit k vyjednávání, neboť se posádka obávala, že by s ní naložil stejně, a dohodl se o kapitulaci. Vojáci měli vstoupit do císařských služeb, důstojníci však byli s velitelem dopraveni do Saska. Odtud táhl Valdštejn k městu Chebu, kde ležel saský pluk; jeho plukovník se jmenoval Doorestetle¹⁰⁵. Valdštejn se zakopal na kopci u města, kde o jeho příchodu neměli tušení, a hned na město zaútočil, byl však odražen. Dal tedy z kopce pálit z děl zápalnými granáty, až město začalo hořet. Velitel na druhé straně střílel jako drak a působil protivníkovi velké škody. Měšťané se však náhle chopili zbraní, bylo jich skoro 5000, přišli k veliteli města, zajali ho a pobili saské vojáky, kteří ve městě leželi. Páni města hned vyslali výpadovou brankou dva přední muže k Valdštejnovi a ti s ním sjednali dohodu jak pro Sasy, tak pro sebe. Valdštejn ji ochotně přijal a vojáci byli dopraveni do Saska. Zůstal tam dva nebo tři dny, měšťané ho pohostili vpravdě královsky, a pak odtáhl a zanechal ve městě posádku. Přišel tam za ním plukovník Beckar, který v tak krátké době dobyl město Loket. A toto je město, kde byl Valdštejn později tak hanebně zabit, on i jeho společníci, jak si zasloužili.¹⁰⁶ Odtud Valdštejn táhl k Norimberku¹⁰⁷, velkému svobodnému městu, a rozbil ležení nedaleko města v úmyslu je dobýt, bylo však na něho příliš silné. Pevně se tam tedy zakopal a hodlal vyčkat, kam se švédský král obrátí: zda do Itálie nebo do Rakous, jak se proslýchalo, nebo zda přijde tudy, aby se spojil se saským vévodou a táhl pak k Čechám. Valdštejn, který tam ležel v zákopech, mu však cestu tímto směrem uzavřel, ledaže by král prošel přes něho.

Král, nadutý svými velkými vítězstvími, si však myslel, že se mu nic a nikdo neodváží postavit do cesty. Když uslyšel o Valdštejnově příchodu, zaradoval se, v duchu ho už měl spolknutého a nedal si poradit, aby počkal, až si stáhne své síly, které rozeslal na mnoho míst dobývat města, takže celou tu zimu nezhálely. Chtěl vyrazit hned s těmi silami, které měl ubytovány v Bavorsku a okolí, a těch nebylo víc než dvacet tisíc; měl sice vojsko o sto tisících mužích, v té chvíli je však neměl po ruce. Vyrazil tedy k Norimberku. Tam uslyšel, jaké vojsko Valdštejn shromáždil a která města cestou dobyl, jako Cheb atd., a pustil z hlavy Itálii i Rakousy. Když přišel k Norimberku, už s poněkud většími silami, než s jakými vyrazil, rozbil tábor na druhé straně města a hodlal tomu novému generálovi hned svést bitvu. Na místě však shledal, že Valdštejn je pevně zakopán a nechce vyjít do boje. Leželi tam tedy proti sobě po tři měsíce a každý den se sváděly šarvátky. Když tam dvě tak velká vojska ležela tak dlouho,

¹⁰² Bílá hora, kde bylo 8. listopadu 1620 poraženo vojsko českého krále Fridericha Falckého. Tilly a Buquoy tam porazili stavovské vojsko u Prahy; česká koruna se vrátila Ferdinandovi II. a následovaly konfiskace a obnovené zřízení zemské (1627).

¹⁰³ Elbogen. (Goodrick)

¹⁰⁴ Falknov nad Ohří, dnešní Sokolov.

¹⁰⁵ Starschedel (?) *Theatrum Europaeum*, 2, s. 652. (Goodrick)

¹⁰⁶ Valdštejn byl zavražděn v Chebu 25. února 1634; Poyntz o tom vypráví dále.

¹⁰⁷ Alte Veste a Norimberk, červenec až září 1632. Gustav se opevnil u Norimberka, Valdštejn ho sešel u Alte Veste a odřízl od zásob. Švédský útok 3. září odrazil. Hlad a nemoci rozložily oba tábory; Gustav odtáhl, aniž dobyl pole. Byl to první velký švédský neúspěch od Breitenfeldu.

nastal nakonec ve švédském vojsku velký hlad, ačkoli král měl všechno, co mu město Norimberk mohlo poskytnout, neboť skoro celou tu dobu ležel ve městě. Švédská jízda se nakonec dostala do takové nouze, že musela jezdit deset nebo dvanáct mil pro otep sena; a tehdy ji často pochytili Chorvati¹⁰⁸, mnozí se domů nevrátili a na každém kroku padali vojáci do zajetí. Valdštejn totiž uzavřel dvě cesty, takže mohli jezdit za kořistí jen jedním směrem, k Sasku. Král se zlobil, když viděl, že je jeho vojsko sevřeno a čeká je nejspíš dlouhý hlad. Jedné noci si král rozpálil krev pitím. (Dříve ho vždy měli za velmi zdrženlivého v pití i vůči ženám; když však dlouho ležel v tom městě, stal se v obojím velmi nezdrženlivým.) V tom rozpálení přísahal, že hned udeří a vyžene toho nového pyšného generála z jeho zákopů a, abych užil jeho slov, vytáhne lišku z doupěte. Získal také pro svůj záměr některé Valdštejnovy kapitány. Podnikl velmi statečný a prudký útok,¹⁰⁹ byl však nucen ustoupit, a to s velkými ztrátami na obou stranách. Když pak shledal, že jeho vojsko ležením slábne, že zásob je čím dál méně a že proti Valdštejnovi v jeho zákopech nic nepořídí, vytrhl a táhl k Sasku, zčásti proto, aby se setkal s novými silami, které k němu měly přijít od jiných knížat. Když Valdštejn viděl, že král odešel, vytrhl také a táhl do Fojtska, země patřící saskému vévodovi. Dobyl tam mnoho měst, jmenovitě Oelsnitz¹¹⁰, Plauen¹¹¹, Hof¹¹², Zwickau¹¹³, Chemnitz¹¹⁴, Freiberg a Altenburg, samá významná města, a potom táhl k Weissenfelsu¹¹⁵, kde noc předtím ležel švédský král. Ten tam čekal na setkání s vévodou Vilémem Lüneburským¹¹⁶, který přiváděl vojsko o patnácti tisících mužích, aby se spojil s králem; přišel, ale až poté, co byl král zabit.

Příštího rána Valdštejn vytrhl a táhl pryč. Mezi Weissenfelsem a Lützenem zjistil, že král se svým vojskem je nablízku, začal se rozhlížet a pořádat své vojsko. Král, jak se zdá, uslyšel, že Valdštejn je blízko, a spěchal se svým vojskem co nejrychleji. Když se to Valdštejn dozvěděl a shledal, že je na poli, které se mu, jak soudil, hodí k bitvě s králem, rozbil tábor. Hned však poslal rychlého posla za Pappenheimem¹¹⁷, který od něho nedlouho předtím odtáhl do Saska k městu Halle¹¹⁸, aby je dobyl, bude-li moci, nebo aby aspoň přivezl zásoby na pomoc Valdštejnovu vojsku; nikdo tehdy nemyslel, že se král a Valdštejn střetnou. Když Pappenheim tu zprávu dostal, vracel se co nejrychleji, vojska se však srazila dřív, než dorazil. Místo, kde Valdštejn rozestavil své vojsko, leželo u pahorku, na němž stály tři větrné mlýny; dal je strhnout a umístil tam svá děla. Před čelem jeho tábora se táhl dlouhý suchý příkop, který naplnil mušketýry. Když král přitáhl, položil se s vojskem před svého protivníka tak, že tento dlouhý příkop obě vojska odděloval.

Obě vojska začala postupovat a při první srážce měli císařští proti Švédům výhodu větru¹¹⁹, což jim velmi prospívalo. Královi lidé se s nimi však statečně utkali a obraceli se sem a tam, až získali výhodu větru nad císařskými, a pak se výhoda přenesla na královu stranu. Valdštejn to viděl z výšiny, kde stál, a poslal Piccolominiho¹²⁰, aby se tu nevýhodu snažil napravit. Ten přijel se svými dvěma tisíci kyrysníky,

¹⁰⁸ Chorvati sloužili v císařském vojsku jako lehká jízda.

¹⁰⁹ Útok na Valdštejnovu opevněnou ležení u Alte Veste poblíž Norimberka, 3. září 1632 (24. srpna podle starého kalendáře).

¹¹⁰ Oelsnitz. (Goodrick)

¹¹¹ Plauen. (Goodrick)

¹¹² Hof. (Goodrick)

¹¹³ Zwickau. (Goodrick)

¹¹⁴ Chemnitz. (Goodrick)

¹¹⁵ Weissenfels. (Goodrick)

¹¹⁶ Jiří, nikoli Vilém. (Goodrick)

¹¹⁷ Gottfried Heinrich hrabě zu Pappenheim (29. 5. 1594, Treuchtlingen – 17. 11. 1632, Lipsko), říšský polní maršál a velitel kyrysníků Katolické ligy a císařské armády. Původně luterán, po studiích konvertoval ke katolictví a sloužil ve Španělsku, v Polsku a v Lize; proslul těžkou jízdou, „Pappenheimovými“. U Bílé hory (1620) velel jízdě na ligistickém křídle, v mantovské válce dobyl Mantovu (1630) a pod Tilyem vedl zteč Magdeburku (20. května 1631). K Lützenu přitáhl na Valdštejnův rozkaz, v bitvě byl smrtelně raněn a druhého dne zemřel v Lipsku. Viz též Úvod (poznámka k jeho posledním slovům).

¹¹⁸ Halle. (Goodrick)

¹¹⁹ Viz Úvod. (Goodrick)

¹²⁰ Ottavio Piccolomini, říšský kníže a 1. vévoda z Amalfi (11. 11. 1599, Florencie – 11. 8. 1656, Vídeň; zemřel po pádu z koně), italský šlechtic, španělský a pak císařský generál a polní maršál, z sienské větve Piccolominiů. Roku 1627 se vrátil k císařské armádě jako plukovník a velitel Valdštejnovy tělesné stráže. U Lützenu (1632) držel ustupující císařské šiky. Byl jedním z hlavních aktérů Valdštejnova pádu: na straně dvora se podílel s Gallasem na spiknutí, které vyústilo v chebskou vraždu 25. února 1634; v Chebu nebyl, ale pokyny a krytí dal Butlerovi, Gordonovi a Lesliemu. Odměnou byla maršálská hůl, 100 000 zlatých a panství Náchod. U Nördlingenu (1634) velel jízdě. Později byl opakovaně vrchním velitelem, vyslancem

což jsou jezdci obrnění od hlavy k patě, a hned při prvním nárazu prorazil úžasný průlom v králových Finech, což jsou lehčí jezdci. Když však narazil na brigádu králových pěchoty a chtěl prorazit i ji, přivítala kyrysníky pěchota takovou salvou, že byli nuceni ustoupit. Finové se svými lehkými koňmi se přitom stočili do jejich týla, takže při tom ústupu nastal takový zmatek, že se jezdci obou stran hnali jeden přes druhého přes suchý příkop. Mušketýři, kteří tam byli položeni, aby sužovali nepřítele, tak nemohli nepříтели škodit, ledaže by stříleli do vlastních. Valdštejn však tu chybu napravil novými silami a nepřítel ustoupil. Příkop se ale v té srážce rychle zaplnil a srovnal se zemí koňmi a muži, kteří v něm leželi mrtví.

Právě při této srážce dorazil Pappenheim, který se svými oddíly pochodoval celou noc bez chvilky odpočinku. První, na koho narazil, byl král v čele jízdní roty; za tu ukvapenost byl král velmi kárán. Ani jeden z nich neměl zbroj, jen kožený kabát jako ostatní vojáci. Jak jeden druhého poznal, není jisté, ale poznali se; snad podle svých podobizen. Pappenheim totiž velmi odvážně pobídl koně vpřed s voláním „Vive Ferdinando!“. Král hned se stejnou odvahou odpověděl „Vive Gustavo!“, a tak se srazili poprvé, podruhé i potřetí a při tom střetu padl ne jeden statečný muž. Král i Pappenheim byli při první a druhé srážce těžce raněni, a když viděli vlastní krev, rozpálili se jako španělští koně ještě víc než na začátku. Při třetí srážce však oba utrhli smrtelné rány a král spadl z koně. Pappenheima odnesli a žil ještě asi tři čtvrtě hodiny. Řekl: „Teď rád zemřu, když mám tu čest, že jsem zabil tohoto velkého krále a generála, který usiloval stát se císařem.“¹²¹

Ačkoli tito dva velcí velitelé padli, vítězství se neklonilo na žádnou stranu. Když královo tělo spadlo z koně na zem, usilovaly obě strany, jedna tělo mrtvého krále zachránit, druhá se ho zmocnit. Strhl se krvavý boj a na obou stranách padlo mnoho mužů. Švédové však tělo získali a odnesli, neboť se schylovalo k noci a obě vojska dala troubit k ústupu; obě strany měly dost. Královo tělo se nepodařilo najít ani poznat až do příštího dne, a nebýt prstýnku, který měl na prstě, nebyli by ho poznali vůbec. Tvář a hlavu měl totiž úplně rozdupané kopyty koní při boji o jeho tělo, když spadl, takže ho podle nich nebylo vůbec možné poznat; a nešlo to ani podle šatů, tolik se podobaly šatům ostatních jeho velitelů. Když noc značně pokročila, ustoupila obě vojska asi o půl anglické míle a odpočívala, neboť muži i koně, kolik jich zůstalo naživu, byli nesmírně unaveni. Sotva jsme ulehli na zem k odpočinku a tvrdě usnuli, přišel od generála rozkaz všem plukovníkům a majorům, aby písemně ohlásili, jak silný který pluk je. Z hlášení důstojníků zřejmě shledal, že každý pluk je velmi slabý. Sotva jsme se my i naši koně trochu prospali, a jídla bylo pro nás i pro ně stejně málo, dal generál potají zrušit ležení bez zvuku trubky i bubnu. Byl také rád, stejně jako ostatní velitelé, že může nechat na místě většinu zavazadel a také všechna děla; herky od zavazadel a od děl se totiž utrhyly a rozutekly, generál spěchal a nedalo se nic dělat. Myslím však, že se ve skutečnosti bál náhlého příchodu Lüneburského s čerstvými silami. Ve vsí spěšnosti, aniž jsme té noci skoro co snědli, jsme táhli osm mil zpět do Altenburgu s tím, co zbylo z našeho rozbitého vojska. Bylo toho, myslím, pět až šest tisíc mužů z padesáti tisíc, kteří byli přivedeni do pole. Soudilo se, že by byl Valdštejn toho dne měl navrch, kdyby mu někteří jeho kapitáni nebyli v boji nevěrní: když se střetli se spiklenci z druhé strany, stříleli z pistolí do vzduchu. Na to starý lišák, jak se zdá, nezapomněl, když měl tyto kapitány v Praze ve svých spárech. Pokud si vzpomínám, bylo jich asi 36; byli mezi nimi plukovník Huskirk¹²², mladý hrabě plukovník Tirskey, plukovník Nyman a další, které neumím jmenovat. Tam jim na popravišti srazil hlavy,¹²³ a to velmi proti vůli císaře, který poslal do Prahy výslovný vzkaz, aby je ušetřil aspoň do té doby, než bude jeho vojsko silnější. Nebylo to však nic platné; říkalo se, že to udělal proto, aby nahnal hrůzu ostatním. Ale ještě kousek zpět ke Švédům. Ti nevěděli, zda mají být spíš smutní ze ztráty svého statečného krále, nebo se radovat, že Valdštejn byl vyhnán z pole a vytratil se se ztrátou všeho, co měl, zavazadel i děl, což byla ztráta velmi velká,

a nositelem Řádu zlatého rouna; roku 1638 byl povýšen na říšského hraběte, roku 1639 mu španělský král Filip IV. udělil titul vévody z Amalfi a v říjnu 1650 se stal říšským knížetem. Zemřel ve Vídni bez mužských dědiců.

¹²¹ Bitva u Lützen, 16. listopadu 1632 (6. listopadu podle starého kalendáře). Pappenheim byl v bitvě smrtelně raněn a zemřel následujícího dne v Lipsku; s králem se osobně neutkal.

¹²² Je těžké říci, kdo je těmito jmény míněn: Huskirk může být Hofkirch. Ostatní jsou nejisté. „Mladý hrabě plukovník Tirskey“ může označovat některého mladšího člena rodu Trčků. Valdštejn ve svém hněvu nešetřil nikoho. Khevenhüllerův seznam (XII, 495) však žádá taková jména neobsahuje. (Goodrick)

¹²³ V únoru 1633 dal Valdštejn v Praze popraviti řadu důstojníků a vojáků za zbabělost v bitvě u Lützen.

a k tomu přišel o Pappenheima. Jemu se prý král měl podle rady některých svých věštců¹²⁴ vyhýbat, a když uslyšel o jeho odchodu, spěchal prý do bitvy tím víc. Ať už se toho dne bál smrti, nebo ne, uspořádal zřejmě všechny své důstojníky tak, aby jeden mohl nahradit druhého, kdyby padl nebo ho potkalo neštěstí. Stejně se postaral i o sebe: pro případ, že by sám padl, určil Gustava Horna, aby ihned zaujal jeho místo a aby ve vojsku nenastal zmatek, až bude hlava s'ata. Když se Valdštejn vytratil, jak jsem řekl, zůstali Švédové na bojišti a zmocnili se všech Valdštejnových děl a zavazadel.

Hned den po bitvě nebo někdy tehdy přitáhl vévoda lüneburský se svými šestnácti tisíci muži. Když zjistil, co se stalo, a že král padl, a to, jak se domníval, pro jeho pomalý příchod, velmi se na sebe hněval, rval si vlasy a začal zoufat nad zdarem boje proti císaři. Ztratili přece švédského krále, v němž byla všechna jejich naděje a který měl od svého prvního příchodu do Německa, kam je přišel osvobodit, až do této chvíle tolik úspěchů. Když shledal, že se Valdštejn vytratil, hned se rozhodl pronásledovat ho, jak nejrychleji bude moci. Poslal za ním své lehké jezdce a sám šel za nimi se zbytkem vojska. Valdštejn však nepřetržitými pochody dnem i nocí unikl z jeho dosahu a dostal se do Prahy, kde přezimoval a své vojsko rozložil po Čechách.

Když vévoda lüneburský viděl, že Valdštejna nedohoní, táhl (ačkoli už byla hluboká zima) do Fojtska, které Valdštejn, jak už bylo řečeno, obsadil. Když však přišel k Zwickau, zima ho donutila vojsko rozpustit.

Než budu pokračovat ve vyprávění o Valdštejnovi, o tom, co dělal po smrti švédského krále, a také o Valdštejnově vlastní smrti, musím říci něco o saském vévodovi, svém někdejším pánu. Je to takto. Až budou někteří číst, co dále napíšu o saském vévodovi, svém někdejším pánu, řeknou možná, že by pro mne bylo lépe mlčet o tom, co jsem zde napsal, než rozhlašovat jeho chyby. Vždyť podle vlastního přiznání jsem první poctu ve válečných věcech po svém útěku z tureckého zajetí dostal z jeho rukou: vzal mě pod přísahou do své gardy a potom mě udělal kapitánem jízdní roty. Nemohu to než přiznat; byl bych mu sloužil dál a sloužil jsem mu velmi věrně, dokud jsem byl u něho. Když jsem však shledal, že je císaři nevěrný, mé srdce už při něm nikdy nebylo. V bitvě, v níž byl poražen Tilly, jsem sice měl ruce od krve jako ostatní vojáci, přiznávám však, že jsem to, co jsem dělal, dělal proti svému svědomí. Rád bych byl od něho odešel, ale nemohl jsem se z toho se ctí dostat. Věřím tedy, že Bůh viděl do mého srdce a zachoval mě v té velké bitvě (v níž tolik lidí zahynulo) při životě, abych mohl za svou vinu činit pokání; vévoda přece namluvil císaři, že vojsko, které postavil, je určeno pro něho proti švédskému králi. A co se týče pocty, kterou mi prokázal: pro mne byla velká, pro něho však nic neznamenal, neboť byl velmi štědrý v tom, co ho nic nestálo. Nedal mi však plat, z něhož bych tu hodnost uživil, takže jsem měl jen to, co jsem vydřel buď na sedlácích, nebo na vojácích, které jsem měl pod sebou. Nejvíce mě však mrzelo toto: ve Fojtsku, pod jeho vládou a v jeho službě, mě zabil hrabě Butler, jeden z císařských plukovníků, Ir, týž muž, který později zabil Valdštejna. Poslal jsem vévodovi vzkaz, v jakém jsem stavu, a prosil jsem, aby za mne laskavě zaplatil výkupné, jinak že musím ve vězení zemřít hladu, nebo sloužit císaři (což je v těchto německých válkách na obou stranách zvykem). Na svůj dopis jsem však od něho nikdy nedostal žádnou odpověď, ústní ani písemnou. Pro mne to dopadlo velmi dobře: mohl jsem sloužit podle svého svědomí a dostal jsem se pod čestného plukovníka, který mě svým vlivem povýšil a upřímně mě měl rád, jak ukázaly jeho skutky. A nyní k mému vyprávění, od něhož jsem na svou omluvu tak dlouho odbočil.

Pravé vylíčení vrtkavosti saského vévody Jiřího, který podle příležitosti přecházel nejprve od císaře Ferdinanda k českému králi, potom od něho zpět k císaři, pak od císaře ke švédskému králi a od Švéda k císaři; a jak trpěl a byl trestán skoro ode všech

V Čechách se dobře ví a říká, že Jiří, nynější saský vévoda,¹²⁵ se sice před císařem Ferdinandem pěkně přetvařoval, byl však spiklencem spolu s oněmi prvními českými pány, kteří přivedli do země zesnulého českého krále. Když však byl ten korunován králem, začal ho nenávidět. Viděl totiž, že

¹²⁴ Srov. Harte, II, s. 268, pozn. (Goodrick)

¹²⁵ Jan Jiří I., saský kurfiřt (vládl 1611–1656). Zesnulým českým králem je Fridrich Falcký, který zemřel roku 1632.

příliš roste a že se s takovými podporovateli nejspíš stane císařem, kdežto on sám tu hodnost odmítl, když mu byla nabídnuta, a císaře samého to všeobecné povstání velmi oslabilo. K tomu, kdyby se ten král stal císařem a byl kalvinista, byl by mu, luteránovi, sousedem příliš blízkým a mocným; začal se tedy bát o sebe i o svou zemi. A nadto ten, kdo stál ctí i statky tak hluboko pod ním, měl teď stanout v obojím stejně vysoko nad ním. Tyto myšlenky ho strašlivě trápily dnem i nocí, až se nakonec po poradě se svou radou rozhodl přidat se k císaři a stát na jeho straně. Tento starý císař, pravil, je mu přece v náboženství mnohem bližší než kterýkoli kalvinista; kalvinisté, pravil, nenávidí obě naše náboženství, kdežto císařovo náboženství a mé se liší jen v maličkostech. Císaře také poznal jako čestného muže, byli spolu velmi důvěrní, znali se dlouho, rozuměli si v téže řeči a mohli si sdělovat své myšlenky bez tlumočníka, kdežto k tomuto novému králi by musel přijít tak, že by za něho musel mluvit někdo jiný.¹²⁶ Když se na těchto úvahách ustálil, rychle se s císařem smířil a císař byl rád, že svému protivníkovi, nově korunovanému králi, odňal takovou oporu. Císař si mu však, jak se zdá, postěžoval, jak chudý má měšec, když mu toto všeobecné povstání poddaných tolik zkrátilo důchody. Sas mu řekl, ať je dobré mysli, že o peníze nouzi mít nebude. Tak byla za šest milionů země Fojtsko¹²⁷ dána vévodovi do zástavy.¹²⁸ A vskutku při císaři pevně stál; kdyby od něho byl tehdy odpadl, bylo by to podle všeho s císařem dopadlo velmi zle. Pomáhal mu totiž muži i penězi a sám osobně dobyl pro císaře mnoho měst ve Slezsku a na Moravě. Když však byl český král nakonec poražen a vyhnán ze svého nového království, kde nepobyl ani celý rok, a císař Ferdinand velmi zesílil, začal se vévoda bát jeho velikosti a litovat, že mu pomohl vystoupit tak vysoko. Císař totiž držel v poli Valdštejna se čtyřiceti či šedesáti tisíci muži rozloženými tu i onde, a ti všechny drželi v takové bázni, že se nikdo neodvážil hnout. Valdštejn sám byl ve svém úřadě velmi tvrdý a přísný, a když si německá knížata na jeho přísnost u císaře stěžovala, císař Valdštejna trochu pokáral a radil mu, aby byl ve svém postavení mírnější. Valdštejn však, jak se zdá, shledával přísnost nutnou. Řekl císaři: „Povolíme-li jim otěže, budou hned ochotni shodit Vaše Veličenstvo ze stolce, jak jste to docela nedávno ke své škodě poznal.“ Držel tedy pevnou ruku jako dřív a také své vojáky držel v kázni, takže se neodvažovali utiskovat poddané, jak to dělali dosud. To leželo knížatům těžce v žaludku a byla nespokojena, že nic nepořádila.

Nedlouho potom zamýšlel císař z horlivosti pro Boží církve udělat v německých zemích to, co udělal v Rakousích a ve svých ostatních dědičných zemích, totiž dosáhnout toho, aby všechna církevní půda nebo její větší část byla vrácena řeholním domům, jak tomu bývalo před válkami.¹²⁹ Poměry se však změnily: války z ní udělaly dědictví většiny lidí a jedině, z čeho mnozí laici žili, a ti by se raději vzdali života než svého živobytí. Zašlo to tak daleko, že se to většiny německých knížat hluboce dotýkalo. Ano, Sasko i Bavorsko a většina ostatních ten návrh rázně odmítli: když tu půdu v těchto válkách získali mečem, mečem si ji také podrží. To vzbudilo všeobecnou zášť vůči císaři a nechyběly ani jiné věci, které přilévaly olej do ohně. Rádi by se byli vzbouřili, ale neodvažovali se, protože je Valdštejnovo vojsko drželo v bázni. Zdá se tedy, že se tajně radili, jak se zbavit Valdštejna a jeho vojska, navenek však velkou nespokojenost nedávali najevo. Nakonec podali císaři společnou petici, k níž připojil ruku i Bavor a většina protestantských knížat, aby Valdštejna a jeho vojsko odstranil; vytýkali mu krutost. Císař, pohnut prosbou tolika tak velkých osob, svolil, aby Valdštejn složil zbraně. Ten to učinil s nevolí a předpověděl císaři, co bude následovat; na jeho místo byl dosazen Tilly. Když knížata dosáhla svého, byla hned hotova povstat, nemohla se však shodnout, kdo má stát v čele tohoto povstání. Nakonec se dohodla, že to zkusí se švédským králem. Ten po mnoha prosbách přišel a všichni se k němu uchýlili, zvláště saský vévoda, jak jsem už zešíroka vylíčil. Vylíčil jsem i to, jaké statečné činy vykonali švédský král a Sas po Tillyho smrti: jeden ve Vestfálsku a Bavorsku, kde na té straně smetl všechno před sebou, druhý, totiž saský vévoda, na opačném konci světa, až skoro po Vídeň. Ale ještě slovo na okraj. V bitvě proti Tillymu mu švédský král nedůvěřoval a přiměl ho, aby bitvu zahájil osobně jako první; bál se, že

¹²⁶ Poyntz zde se svým obvyklým zmatením pojmů zjevně nemyslí na falckraběte, nýbrž na švédského krále. V obou případech je to nesmyslná námitka. (Goodrick)

¹²⁷ „Voightland“ je omyl místo Lužice. (Goodrick)

¹²⁸ Obě Lužice dostal saský kurfiřt do zástavy za pomoc proti českým stavům; pražským mírem roku 1635 mu připadly natrvalo.

¹²⁹ Restituční edikt z 6. března 1629, jímž císař nařídil vrátit katolické církvi statky zabrané protestanty po roce 1552.

kdyby boj začal sám, vévoda by utekl a nechal ho na holičkách, což také, jak už bylo řečeno, málem udělal. Ale zpět k našemu příběhu.

Vévoda se svým generálem Arnimem dělal po Tillyho porážce divy. Neztrácel čas a rázně jí využil, a dlouho se jim nikdo neodvážil postavit do cesty. Nejprve získal zpět všechna města, která Valdštejn dobyl v Sasku a ve Fojtsku, potom zabral celé Čechy, jako Cheb, Lintz¹³⁰, Plzeň atd., až po Prahu. Páni toho města, když uslyšeli o jeho příchodu, mu vyšli vstříc, poddali se a žádali, aby město nebylo vyplněno. Jako výkupné za to byli ochotni dávat mu týdně ... tisíc¹³¹ korun ve zlatě a stříbře, dokud tam zůstane; polovinu měli platit židé a druhou polovinu měšťané. K tomu mu plynul důchod z okolní země. Tak se mu tam zalíbilo, že tam zůstal celou zimu.¹³² Ačkoli byla zima, poslal odtud svého generála Arnima do Slezska a na Moravu a ten dobyl většinu měst, před která přitáhl. Při odchodu si vévoda odvezl tunu zlata a stříbra¹³³; vysál z celé země všechny peníze, aby mu zaplatila smluvené výpalné. Na jaře vojsko zvedl, část nechal svému generálu Arnimovi a druhou část odvedl s sebou do Saska. Byl by zůstal v Praze déle, tak dobře se tam měl, dostal však ze Saska dopisy, že císař do té země poslal dva létající sbory, které ji v jeho nepřítomnosti proběhly, odnesly a odehaly nesmírnou kořist a všude, kam přišly, pálily. Ta zpráva ho rozzuřila a přiměla ho spěchat s částí vojska na pomoc své zemi.

Španěl don Baltazar¹³⁴ a další císařský velitel, který měl jen jedno oko¹³⁵, uslyšeli, že vévoda přichází se svým vojskem. Poblali všechnu kořist, jakou mohli, ovce, voly, krávy, koně, ba i vepře, vyhnali to všechno ze země a odtáhli. Když vévoda přišel, byli už pryč; shledal však, že většina jeho země je vypálena, a zuřil.¹³⁶ Zůstal dlouho doma, a když viděl, že má od nepřátel pokoj a že odešli, poslal své vojáky zpět do Slezska ke svému generálu Arnimovi, aby nezaháleli doma a nevyjídali jeho vlastní, tak zpustošenou zemi; měli se tam spojit s některými švédskými silami k jakémusi velkému podniku. Jakmile však don Baltazar a jeho druh uslyšeli, že své síly poslal tak daleko, přitáhli znovu s asi 6000 lehkých jezdců a s lehkými kusy, ale bez děl, a nadělali víc škody než předtím. Dobyli totiž Lipsko, vydrancovali je a vypálili, hrad však dobýt nedokázali. Jiná velmi významná města jim zaplatila velké sumy, aby jim nespálili předměstí a mlýny. Ba dojeli až k samým Drážďanům, kde byl vévoda sám, a spálili několik domů těsně u městské brány. Vévoda běhal po hradbách sem a tam, křičel a nařikal, když to viděl. Pražští měšťané, to si můžete myslet, byli nemálo rádi, že se zbavili tak nákladného hosta. Když však pomysleli, jak je vysál a vyždímal z nich peníze, poslali za ním mnoho hořkých kleteb. Příslloví však praví: čím víc lišku proklínají, tím lépe se jí daří. Zmoudřeli těmito drahými zkušenostmi a uvažovali, jak takovým dalším ranám předejít. Vévoda, který tam našel tak sladké pohoštění, by totiž přišel znovu, anebo po jeho příkladu kdokoli jiný; a kdyby přišli s nějakou silou, nemohli by jim odolat, protože jejich město bylo otevřené a vydané každému vpádu. Někteří z předních měšťanů se vydali k císaři postěžovat si na svou bídu. Císař s nimi cítil stejně jako oni sami, neboť jejich ztráta byla i jeho ztrátou, a poradil se o tom se svou radou. Nato byli vysláni inženýři, aby zjistili, zda lze město upravit tak, aby odolalo vojsku. Stalo se to rychle a město bylo v krátké době přivedeno k neuvěřitelné dokonalosti a síle. Velitelem se stal starý Colloredo¹³⁷ s 16 000 vojáky. Saský vévoda uslyšel, co Pražané chystají, a snažil se to dílo překazit. Zdržely ho však jiné věci a nemohl přijít s dostatečnými silami tak brzy, jak by chtěl, takže

¹³⁰ ? Litoměřice (Leitmeritz); nebo pouhý omyl. (Goodrick)

¹³¹ V rukopise je číslovka vynechána.

¹³² Saské vojsko pod Arnimem obsadilo Prahu 15. listopadu 1631 a drželo ji do května 1632, kdy ji dobyl zpět Valdštejn.

¹³³ Tuna zlata (anglicky „tun of gold“) je zastaralá početní jednotka, 100 000 zlatých (florinů, guilders); anglický kalk podle německého a nizozemského Tonne Goldes, nikoli sud. Podle téže zvyklosti se „tuna stříbra“ počítala jako 100 000 stříbrných.

¹³⁴ Marradas. (Goodrick)

¹³⁵ Holk. (Goodrick)

¹³⁶ Heinrich Holk (18. 4. 1599, Kronborg – 9. 9. 1633, Troschenreuth u Adorfu), dánský šlechtic, po dánské porážce v císařské službě, ve Valdštejnově armádě velitel jízdy a po Lützenu polní maršál. V létě 1633 velel samostatnému sboru v Sasku a Voigtlandu, Sasko pustošil při vpádech v letech 1632 a 1633 a jeho pověst žháře je dobová. Zemřel na mor v Troschenreuthu, nikoli v boji.

¹³⁷ Rudolf hrabě von Colloredo-Wallsee (2. 11. 1585, České Budějovice – 24. 1. 1657, Praha), císařský polní maršál z italsko-českého rodu, plukovník a generál pod Tillym i Valdštejnem; po Valdštejnově pádu zůstal císaři věrný. V letech 1639–1648 velel v Čechách a hájil Prahu proti Švédům (Malou Stranu a Hradčany udržel). O Colloredovi mladším viz poznámku v závěru vyprávění.

dílo bylo dokončeno. Ke konci léta se však spojil s Banérem¹³⁸, generálem švédských sil, které byly v té části země. Dohromady měli vojsko o šedesáti tisících mužích a směle přitáhli k Praze, aby město ztekli. Povzbuzovali své vojáky a slibovali jim plenění. Vojáci se na ně tak těšili, když jim vévoda vyprávěl, jak se mu tam vedlo, že odhodili svrchní šaty, aby byli lehčí, až poběží ztíkat hradby. Na vrcholu žebříků je však přivítalo nesmírné množství dlouhých těžkých želez upevněných na kmenech, která na ně obránci náhle spouštěli; smetla všechno před sebou až na zem a důmyslným zařízením z železných řetězů na obou koncích byla zase rychle vytažena vzhůru pro nový útok. K tomu přišly salvy z mušket a děl, takže Sas a Banér byli nuceni ustoupit. Coloredo podnikl výpad z opevnění a pobil mnoho statečných chlapíků. Sas a Banér však zaútočili podruhé i potřetí. Trvalo to v neobyčejném zápalu od svítání do noci a stále byli odráženi; přesto se zařekli, že neodejdou, dokud město nedobudou. Když byl tento útok na vrcholu a v největším zápalu, přišel prý k vévodovi a Banérovi posel s velmi těžkou zprávou: vojsko spojených knížat pod velením vévody sasko-výmarského a hraběte Horna úplně porazili uherský král a kardinál ve velké bitvě u Nördlingenu¹³⁹ nedaleko Bavorska, myslím, že je to ve Vestfálsku.¹⁴⁰ Oba generály to tak zmalomyslně, že s oběma vojsky ihned zrušili obléhání Prahy, bez zvuku bubnu i trubky. Když se o tom dozvěděl velitel města, podnikl výpad s 8000 či 9000 muži a napadl saský a švédský zadní voj. Ten měl před sebou velmi úzký průchod mezi Slaným¹⁴¹ a Prahou pod kopcem a císařští tam Švédy a Sasy velmi pobili. Potom se vrátili do Prahy a dál je pronásledovat se neodvažovali, neboť Sas a Banér se po průchodu tou soutěskou se svými vojsky zastavili. Při svém prvním odchodu z Prahy, totiž tehdy, když odtud odvázel tolik peněz, se vévoda s měšťany slavnostně rozloučil. S úšklebkem jim dal sbohem a děkoval za královské pohoštění, jakého se nikomu nemohlo dostat lepšího: měl prý, co se dává muzikantům, jídlo, pití a peníze, pro sebe i pro své lidi v hojnosti. „A přece,“ pravil, „myslím, že vítán jsem nebyl.“ Ted', když se takto zastavil, řekl Banérovi: „Moji staří pražští hostitelé se od té doby, co jsem tu byl naposled, ve své laskavosti náramně změnili. Tehdy mě skvěle hostili jídlem, pitím a penězi, a teď se obrátili v pravý opak. Zdá se,“ pravil, „že se na ně nedá spolehnout.“

Měšťané byli naopak rádi, když viděli, že svou práci a náklady vynaložili tak dobře a účelně, a doufali, že je jejich obtížný host nebude trápit tak často, když se mu dostalo tak chladného přijetí. Jeho někdejší sladká krmě teď měla kyselou omáčku, neboť oba generálové ztratili dohromady 7000 či 8000 mužů.

Oba generálové pak velmi rychle odtáhli do vévodství lužického¹⁴², které sousedí se Saskem, aby tam nechali vojska odpočinout. Byli velmi rozmrzelí, že se všechny jejich plány obrátily naruby. Oni dva, totiž Sas a Banér, měli už v duchu všechno spolknuto: když byli na této straně tak silní, se šedesáti tisíci muži, pevně počítali, že dobudou Prahu, a pak by netrvalo dlouho a byli by v Rakousích a s tak mocným vojskem by se zmocnili Vídně a všeho ostatního. A tehdy¹⁴³ věděli, jak mocné vojsko mají knížata Unie kolem Vestfálska pod vedením Horna a vévody sasko-výmarského.

Sas sám však odjel domů do Drážďan v Sasku. Dorazil tam velmi zasmušilý při pomyšlení, že porážka jeho spojenců u Nördlingenu bude i jeho porážkou a že příště si to císař vyřídí s ním. Svolal svou radu a šlechtu, seznámil je s tím, co ho potkalo, totiž s odražením u Prahy a teď s porážkou spřátelených knížat,

¹³⁸ Johan Banér (23. 6. 1596, zámek Djursholm – 10. 5. 1641, Halberstadt), švédský polní maršál a po Lützenu hlavní velitel švédských sil v Německu. Bojoval v Rusku, Livonsku a v Německu (Breitenfeld, Lützen). Po Nördlingenu (1634) stáhl zbytky armády do Pomořan a udržel švédskou základnu; v říjnu 1636 porazil císařské a saské u Wittstocku a znovu otevřel válku ve středním Německu. Roku 1639 vpadl do Čech a 1640 oblehl Prahu, ale nedobyl ji; za české tažení, při němž byly Čechy těžce zpustošeny, mu švédské biografie dávají přízvisko „krutý žhář“ (*den grymme mordbrännaren*). V zimě 1640/41 podnikl s Francouzi hraběte de Guébriant překvapivý zimní výpad na Řezno, kde zasedal říšský sněm; zmařilo ho tání ledu na Dunaji. Ustoupil do Halberstadtu a tam zemřel (10. 5. 1641), nikoli v boji; příčina smrti se udává různě (plicní nemoc, cirhóza, malárie). Velení převzal Lennart Torstenson. Jeho otec Gustaf Banér byl roku 1600 popraven při linköpingské krvavé lázni jako stoupenec Zikmunda III.

¹³⁹ Nördlingen. (Goodrick)

¹⁴⁰ Bitva u Nördlingenu, 6. září 1634 (27. srpna podle starého kalendáře). Protestantské vojsko vedli Bernard Sasko-Výmarský a Gustav Horn, císařské a španělské vojsko uherský král Ferdinand, pozdější císař Ferdinand III., a španělský kardinál-infant Ferdinand. Nördlingen leží ve Švábsku, nikoli ve Vestfálsku.

¹⁴¹ Schlan. (Goodrick)

¹⁴² Lausitz: Lužice. (Goodrick)

¹⁴³ V rukopise „how“; snad má být „now“ (nyní). (Goodrick)

v jejichž zdar skládal všechnu naději, a ptal se, co má dělat. Uvažoval takto: císař přemohl všechna knížata a skoro i Švédy a v Německu už nejsou trochu silní než Francouzi. Když mu chybí pomoc knížat a Švédů, císař nakonec Francouze přemůže a vyžene. „A kdyby zvítězil Francouz,“ pravil, „bude to pro mne stejně zlé nebo horší, neboť i on¹⁴⁴ je papeženec a je to pyšné plémě.“ Nakonec se rozhodl poddat se císaři. Hned k němu vyslal posla s nabídkou, že se podrobí, dostane-li některé rozumné podmínky, o něž požádá. Předně aby císař odpustil jemu, všem spojeným knížatům a všem svobodným městům, která se mu poddají. Dále aby jemu samému a jeho dědicům bylo potvrzeno vévodství lužické, které už měl od první české války v zástavě za šest milionů ve zlatě. Chtěl také pro sebe a své dědice město Cheb a pro svého syna doživotně magdeburské biskupství. A konečně aby luteránské náboženství mělo pokoj a do jejich země nebyli po 40 let dosazováni žádní jezuité ani kněží, tak jak tomu bylo dříve.

Posla přijali s velkou okázalostí. Uvážili, jak se věci mají: že Francouzi v Německu velmi zesílili, že Švédové, ačkoli jejich král padl, se pevně drží v Pomořanech a jinde a že tento saský vévoda je sám o sobě velmi silný a je příliš blízkým sousedem Čech. Nakonec byl vévodův posel poslán zpět s tím, že císař jeho nabídky vlídně přijímá a svoluje ke všemu, co žádal.¹⁴⁵ Jen měl vévoda přivést všechny ostatní k poddání a na sněm do Řezna, kde se mělo jednat o klidu a prospěchu Německa, které nebylo v žádném věku tak zmučeno a zničeno.

Hned po tomto míru Sas poněkud náhle stáhl své vojsko od švédského generála Banéra. Před Banérem ten mír tajili, jak jen mohli, vévodův generál Arnim však byl srdcem dobrý Švéd a dal Banérovi vědět, že jeho pán tajně uzavírá mír s císařem. Když Banér viděl, že ho Sas opustil a že sám saskému vojsku neodolá, ustoupil přes Sasko a cestou zemi plenil. Sas se nad tím rozzlobil a rozzuřil, pustil se za Banérem a dal vyhlásit, že každý, kdo chce, smí zabít kteréhokoli Švéda, na něhož narazí. Saský generál Arnim viděl, jak horké to mezi jeho pánem a Švédem nejspíš bude, a protože byl bohatý, složil svůj úřad a odešel domů. Zde vidíte, jak vévoda v krátké době přešel od císaře ke Švédovi a teď zase náhle od Švéda k císaři, a rány dostal ode všech. Sas teď neměl generála. Na radu svého generála Arnima poslal ke svému příbuznému vévodovi holštýnskému, aby mu poslal plukovníka Baudissina¹⁴⁶, dobrého vojáka, který se však stáhl z války do přímořského města Lübecku a zahálel tam; ten měl přijít a stát se jeho generálem. I on byl srdcem Švéd a má se za to, že dostal od Arnima nějaké pokyny. Nechal totiž Banéra skoro celou tu zimu běhat po celém Sasku, než mohl nebo chtěl vyvést své vojáky z posádek, aby zemi svého nového pána, Sasko, zachránil před pálením a plněním. Banér však získal nad generálem saského vévody takovou převahu, že mu nedovolil stáhnout vojáky dohromady. Zimovali totiž na různých místech a on je chytil tu i onde a nenechal je spojit se, takže jich pobil a zajal 16 000. Začal také dobývat města v Sasku, jmenovitě Zerbst, Desavu, Halle, Merseburg a Neuenburg¹⁴⁷. Dvě posledně jmenovaná města mu dala dva miliony ve zlatě, aby je ušetřil pálení a plnění; když je dostal, obě vyplenil a zajal pány a šlechtice, kteří ve městech byli a uchýlili se tam do bezpečí, i s 2000 koní, které s sebou přivedli. Zůstal tam dlouho, žil jako malý král a svážel si kořist z celého okolí. Když saský vévoda viděl, že na Banéra nestačí, poslal ve vší spěšnosti k císaři pro pomoc. Ten mu poslal ze Slezska 6000 mužů s hrabětem Marazinem¹⁴⁸, dále 12 000 mužů s hrabětem Hatzfeldem, kteří, jak jsem už řekl¹⁴⁹, leželi v zemi lankraběte hesenského, a dalších 5000 s hrabětem Wullifieldem¹⁵⁰. Tato tři vojska se sešla u Halle a spojila se se silami saského vévody, které byly jen slabé, na velké pláni. Vévoda tam přijel, prohlédl si nás¹⁵¹, byl rád, že nás vidí, a slíbil nám, že vyženeme-li nepřitele ze země, dá nám dvoutměsíční žold. Nepřítel směle vytáhl do boje s námi daleko od svého ležení, jak jsme si jen

¹⁴⁴ Zřejmě francouzský král. (Goodrick)

¹⁴⁵ Pražský mír mezi císařem a saským kurfiřtem byl uzavřen 30. května 1635. Kurfiřt jím získal natrvalo obě Lužice a jeho syn August doživotně magdeburské arcibiskupství; Cheb nedostal. Sasko opustilo Švédy a většina říšských stavů k míru přistoupila; konfiskace duchovních statků se zafixovaly k roku 1627. Švédové a Francie mír odmítli, válka tedy neskončila, jen vypadla říšská protestantská koalice.

¹⁴⁶ Baudissin, někdy nazývaný Baudiss. (Goodrick)

¹⁴⁷ Zerbst, Dessau, Halle, Neuenburg. (Goodrick)

¹⁴⁸ Marazin nebo Marazini, Harte, sv. I, s. 260. Rudolph Freiherr von Marazin či Marzin, velitel Chorvatů. (Goodrick)

¹⁴⁹ Dosud o tom nic řečeno nebylo, viz však s. 122. (Goodrick)

¹⁵⁰ Uhlefeld (?). (Goodrick)

¹⁵¹ Poyntz zřejmě byl s císařskými v Hesensku. (Goodrick)

mohli přát, a měli jsme ho v hrsti, neboť nás bylo dvakrát tolik. Když nepřítel viděl, že se sám chytil do pasti, chtěl ustoupit; netušil, že vévodovi přišlo tolik mužů. My jsme ho však nechtěli pustit zpět a byli jsme připraveni na něho udeřit. Nepřítel viděl, do jaké tísně se dostal, užil lsti a všechny nás napálil: dal troubit k vyjednávání. Saský vévoda jako vrchní velitel v poli to přijal a vzkázal našim velitelům, aby zadrželi. Ti se nad tím velmi rozzlobili a vzkázali vévodovi zpět, že neumí využít vítězství: Bůh mu přece vydal nepřítele do rukou a dostal by zpět všechnu kořist, kterou nepřítel pobral v jeho zemi; takovou příležitost proti němu už nikdy mít nebude, a v tomto vojsku je přece síla Švédů. Je to prý jen úskok a válečná lest, jíž se chce nepřítel dostat z tísně, v které je. Vévoda nám však vzkázal, že není dobré svěřovat bitvě to, co často dopadne obráceně právě tehdy, když se to zdá nejjistější. Při tom vyjednávání tak nepřítel získal příměří na 24 hodin. Sotva nastala noc, postavil most přes řeku Labe, těsně u níž ležel jeho tábor, do rána převezl svá děla, na druhém břehu je postavil, pátil na nás a držel nás od těla, dokud nepřešlo celé jeho vojsko. Když vévoda viděl, jak byl ošálen, zuřil hněvem a šel výš proti proudu postavit most, aby mohl za ním. Nepřítel však jeho záměr prohlédl, šel po druhém břehu za ním, a co vévoda se vším svým uměním v noci postavil, to mu ve dne rozstřílel na kusy. Nakonec museli jít pět nebo šest mil oklikou, aby se dostali přes řeku, a když přešli, byl nepřítel už pryč a znovu řeku překročil. Většina císařských velitelů viděla, kolik času ztrácejí, rozloučila se s vévodou a odešla, kam je císař určil. Hrabě Hatzfeld měl se svým vojskem táhnout ke Gallasovi¹⁵², který ležel v Burgundsku, a já tam šel s ním.

Některým císařským silám bylo nařízeno zůstat u vévody. Od té doby však slyšíme, že Banér se svými švédskými silami způsobil vévodovi a císařským mnoho pohrom a mnohokrát je porazil.

Nadlouho jsem odbočil od svého vyprávění, protože jsem chtěl podat pohromadě všechno, co jsem měl říci o saském vévodovi; a to jsem udělal, jak nejlépe jsem uměl, ačkoli mezi mnoha věcmi zde zmíněnými uplynulo půl roku i skoro rok. Jinak bych, myslím, nedokázal čtenáři tak plně předvést, jak všelijak se vévoda měnil podle toho, co se mu právě hodilo. Proto jsem musel přestat sledovat Valdštejna od bitvy, kterou svedl se švédským králem, jehož zabil Pappenheim, až do Valdštejnovy vlastní smrti. Vzpomeňte si laskavě, že jsem své vyprávění o Valdštejnovi náhle přerušil po smrti švédského krále, abych sledoval saského vévodu. To jsem udělal a teď se k němu vracím: jak se Valdštejn dostal do Prahy atd. a jak přísně naložil se svými provinilými veliteli (jejich jména jsem, myslím, už uvedl), jak prezimoval v Praze a rozložil tam své vojáky. Když ležel v Praze tak dlouho, měl čas vymýšlet zlo, a tehdy ho zřejmě v jeho citižádostivých myšlenkách pronásledoval ďábel: teď nebo nikdy je v jeho moci udělat se císařem. Švédský král, který o to usilovně stál, mu byl odklizen z cesty a on sám měl všechny císařské síly pod svými veliteli a důstojníky, z nichž mnohé si ohnul podle svého. Aby na to místo vystoupil snáze, zbývalo jen vtáhnout do tohoto spiknutí spojená knížata, protivníky nynějšího císaře. Kdyby se s ním spojila, kdo by mu mohl bránit? Jen ubohý bezbranný císař, jemuž odňal všechnu sílu a nechal mu pouhý císařský titul; i o ten by ho brzy připravil tím, že by vzal život jemu i jeho potomkům, oč usilovně stál, kdyby Bůh nebyl na císařově straně. Zdá se tedy, že té zimy se mezi spojenými knížaty a jím o té věci mnoho vyjednávalo a že jim své úmysly odhalil s velkými štědrými sliby: Sas se měl stát českým králem, Braniborský uherským králem, všichni měli dostat pocty a úřady a on sám se měl stát císařem. Ty nabídky je všechny zlákaly a zamlouvaly se jim. Nebyli si však jisti, zda to myslí doopravdy, neboť ho znali jako velkého pleticháře; mohla to být past, do níž je chce chytit, a až by je měl v nějaké pevnosti pod záminkou jednání, dal by jim srazit hlavy. On se, jak se zdá, ze všech sil snažil toto podezření jim vyvrátit. Aby tomu dali lepší nátěr a nevzbudili sebemenší podezření, vytáhly obě strany, když přišlo jaro, do pole se všemi silami, které měly. Generál saského

¹⁵² Matthias hrabě Gallas, hrabě z Campa a vévoda z Lucery (italsky Mattia Gallasso; 17. 10. 1588, Trident – 25. 4. 1647, Vídeň), italský profesionální voják a císařský polní maršál. Sloužil Katolické lize a ve válce o mantovské dědictví, pak jako jeden z Valdštejnových generálů; po bitvě u Alte Veste (1632) byl povýšen na polního maršála a Valdštejn ho navrhl za generálporučíka, tedy svého zástupce. Patřil k Valdštejnovým nejbližším, ale přešel ke dvoru a podílel se na jeho sesazení; po chebské vraždě dostal frýdlantské panství a statky Adama Erdmanna Trčky. V letech 1634–1647 byl třikrát faktickým vrchním velitelem císařské armády, nikdy však generalissem s Valdštejnovou pravomocí. Vrcholem byla jeho úloha u Nördlingenu (6. září 1634). Pozdější tažení provázely ztráty a špatné zásobování, vojáci mu říkali „ničitel armád“ (Heerverderber). Je pohřben v jezuitském kostele v Trentu.

vévody a Duvalt^{153,154} za Braniborského se švédským generálem, kteří přezimovali ve Slezsku, začali stahovat své síly do pole a poněkud se stáčeli k Čechám. Když o tom Valdštejn uslyšel, stáhl všechny své síly a určil hlavní shromaždiště v Budyni v Čechách.¹⁵⁵ Odtud táhl s vojskem o 60 000 mužích ke Svídnici¹⁵⁶ ve Slezsku.¹⁵⁷ Když tam dorazil, shledal, že saské a švédské vojsko je na dvě anglické míle od něho; rozbil tam tábor a velmi pevně se zakopal. Přitáhl tam i protivník, rozbil tábor na druhé straně města a také se velmi pevně zakopal. Obě vojska tam ležela velmi dlouho. Mezi jezdci došlo k mnoha šarvátkám, jedni druhé vyzývali a každý se snažil zmocnit se průchodů, aby druhé straně zabránil jezdit pro potraviny. Mnoho mužů pochytili Chorvati a nakonec ve vojsku nastal krutý hlad. Leželi tak po čtyři měsíce, navzájem se vyzývali a my denně čekali, kdy se budeme bít. Pak Valdštejn vytáhl ze svých zákopů a nepřítel také. Naši Chorvati zahájili boj s nepřátelskou jízdou a všichni na naší straně čekali, kdy se srazíme v bitvě, když vtom dal Sas náhle troubit k vyjednávání. Tak byla udatnost vojáků rázem zchlazena a zastavena, neboť celým vojskem hned proběhl rozkaz, že pod trestem smrti nesmí nikdo z císařských Sasů a Švédů ani v nejmenším ublížit, dokud potrvá jednání o míru; a to trvalo čtrnáct dní. Jejich generálové a naši se každý den scházeli a zasedali v radě; veřejně jednali o všeobecném míru a tajně, jak se zdá, o zradě. Mnozí proto cosi tušili, nevěděli však co, tak chytře se všechno vedlo. Vojáci totiž reptali a kleli, že byli tak dlouho zavřeni¹⁵⁸ a sevřeni a nic nedělali; to vyjednávání pak mělo dát nátlak tomu, co následovalo, a aby věc vypadala ještě lépe, měl k němu dát troubit nejprve nepřítel, aby to nevyšlo od Valdštejna. Naši vojáci i velitelé hořeli touhou bít se. Po dobu tohoto jednání, tedy čtrnáct dní, panovala mezi generály velká důvěrnost, mnoho se hodovalo a připíjelo jeden druhému na zdraví. Při tom hodování se však stalo něco, co jim málem zkazilo všechnu zábavu. Dánský král měl v nepřátelském vojsku syna, který velel pluku dragounů.¹⁵⁹ Zdál se to být smělý mladý princ, náchylný k hádkám, zvláště když se napil. Piccolomini to dobře viděl a všiml si toho. „Tenhle chlapík se musí včas srazit,“ řekl Gallasovi. „Co bude dělat, až se stane králem?“ Naskytla se mezi nimi drobná záminka k hádce. „Váš otec,“ řekl Piccolomini, „je podle své přísahy věrnosti povinen posílat pomoc císaři, mému pánu, v jehož moci bylo vyhnat ho z království; a on sem posílá svého syna, aby proti němu bojoval.“ Pravda byla, že Piccolomini z řečených důvodů odmítl připít na zdraví jeho otce. Mladý princ se nad tím velmi rozzlobil a řekl Piccolominimu několik tvrdých slov. Té noci, když se mladý princ po těch připitcích vrátil do svého stanu, potkal ho dlouhý chlap v šaškovském šatu s mušketou na rameni, zastavil ho a zvolal: „Ty se budeš hádat s mým pánem Piccolominim?“ Vystřelil na něho a princ padl mrtev. Šašek utekl a rychle ho odklidili. Nastal velký rozruch a všude po něm pátrali. Knížata Unie zuřila a měla se na pozoru, jako by chtěla jít do bitvy; trvalo dlouho, než se je podařilo přimět, aby znovu jednala nebo vyšla ze zákopů. Sám Valdštejn se tvářil rozzuřeně a zřejmě si myslel, že je celý jeho plán zmařen. Nakonec se to však s velkou námahou zase slepilo; vinu svalili na pomateného blázna. A protože se tam o míru nemohli úplně dohodnout a pro hlad tam nemohli déle zůstat, bylo z opatrnosti ujednáno, že se tito velcí generálové a jejich vojska sejdou jindy, a to v Chebu u Čech, kde se všechno uzavře. Až dosud vedl Valdštejn svou věc tak skrytě, že ačkoli někteří cosi tušili, nedokázali říci co. Den schůzky těchto velkých knížat nebo jejich generálů, totiž Sasa, Švéda a Braniborského, byl určen a ve svůj čas, jak bude ukázáno, přišli k Chebu. Když Valdštejn přivedl tato knížata tam, kde je chtěl mít, zbývalo mu už jen získat pro sebe některé jednotlivé velitele, nebo je polapit do svých spárů. Byli to Gallas, Piccolomini, Španěl don

¹⁵³ Mínen Taupadel. Viz Úvod. (Goodrick)

¹⁵⁴ Goodrickovo ztotožnění s Taupadelem je nejspíš mylné. Podle dobových zpráv jde o švédského velitele Jakoba Duwalla (též Duval, Duwalt; škotského původu, MacDougall; narozen kolem 1589, zemřel 9. května 1634), který byl 11. října 1633 zajat spolu s Thurnem u Stínavy nad Odrou a v polovině listopadu 1633 z Valdštejnova vojska uprchl. Zemřel 9. května 1634 v Opavě na mor; není totožný s Taupadelem, který operoval v říši u Bernarda.

¹⁵⁵ Německý Budín, dnes Budyně nad Ohří (okres Litoměřice); nejde o Budín (Budu) v Uhrách. Existuje i malá Budyně u Bavorova, jež se též psala Budín, ale „Budín v Čechách“ je v raně novověkých textech téměř vždy Budyně nad Ohří.

¹⁵⁶ Schweidnitz. (Goodrick)

¹⁵⁷ Valdštejn ležel roku 1633 u Svídnice proti saskému a švédskému vojsku a opakovaně vyjednával s Arnimem; příměří tu byla uzavřena v červnu a v srpnu 1633.

¹⁵⁸ V rukopise „cubbed“; snad „cribbed“ (stísnění). (Goodrick)

¹⁵⁹ Princ Ulrik, syn dánského krále Kristiána IV., sloužil v saském vojsku. Za příměří u Svídnice byl v srpnu 1633 zastřelen výstřelem z císařské strany.

Baltazar a generál bavorského vévody plukovník ...¹⁶⁰. Gallase a Piccolominiho měl u sebe a bedlivě je hlídal, aby mu neunikli. Když se tábory ve Slezsku rozešly, zanechal tam Valdštejn asi 12 000 mužů ze svého vojska pod velením dona Baltazara, aby tu zemi střežili. Švéd a Sas tam rovněž zanechali část svých sil, aby střežily to, co v té zemi měli, ačkoli toto poslední jednání o míru bylo jakýmsi příměřím. Velel jim starý hrabě Thurn¹⁶¹ a major Duvalt. Saští a švédští velitelé nadělali přes všechno to příměří ve Slezsku mnoho zla, a to tolik, jako by příměří vůbec nebylo.¹⁶² Don Baltazar a jeho spoluvelitel Schaffgotsch¹⁶³ viděli a slyšeli, jaké zlo páchají, a jednou či dvakrát o tom saským a švédským velitelům vzkázali s žádostí, aby zjednali nápravu. Ti k tomu však měli tak daleko, že Thurn sám a Duvalt byli v poli a pálili a zabírali vesnice. Don Baltazar viděl, že si nedají říci, číhal na příležitost a v jedné soutěsce zastihl starého Thurna a Duvalta s jejich silami v nevýhodě. Bez jediné rány je oba zajal i se všemi děly a zavazadly. Oba velitele a další důstojníky přivedl jako zajatce do Prahy k Valdštejnovi a čekal od svého generála velkou chválu a díky.¹⁶⁴ To málem způsobilo roztržku a Valdštejna to velmi znepokojilo. Sas a Švéd totiž hned poslali k Valdštejnovi rychlého posla se vzkazem, že to nevypadá na poctivé jednání a že zajímá-li v době příměří jejich velitele, myslí to jinak, než říká. Vzkázal jim, že se to nestalo na jeho rozkaz a že uvidí, jak ty dva za jejich ukvapenost potrestá. Schaffgotsche¹⁶⁵ tedy vsadil do vězení a říkalo se, že mu dal stít hlavu za to, že to udělal bez rozkazu. S donem Baltazarem měl jiné záměry, a proto ho nechtěl trestat tak přísně; jen ho trochu pokáral. „Ukázalo to však,“ pravil, „že je dobrý voják a dbá o to, co mu bylo svěřeno, jen byl bez rozkazu trochu příliš ukvapený.“ Velmi si ho pak hleděl a řekl, že by mu císař měl poděkovat. Starý hrabě Thurn a Duvalt směli chodit volně po ulici, a tak se pomalu a nenápadně vytratil zpět ke svým vojskům a potají dostali zpět, co jim bylo vzato.

Valdštejn mezitím v Praze zavázal přísahou všechnu šlechtu a velitele. Svolal válečnou radu a šlechtu, velitele a všechny, které mohl získat, zavázal přísahou sobě.¹⁶⁶ Většina těch významnějších, jak se zdá, jeho záměr znala, ostatní však ne. Jeho nejdůvěrnějšími rádci byli hrabě Trčka, hrabě Ilow¹⁶⁷, hrabě Kinský, hrabě Niemann a další; byli to muži podle jeho srdce.¹⁶⁸ Gallas a Piccolomini k jeho tajné radě nepatřili, ačkoli je dobrými slovy i skutky vábil s sebou. Zda však tehdy věděli něco jistého, nebo jen cosi tušili a šli s ním ze strachu, není jisté. Jeho mistrovským kouskem však mělo být získat Španěla dona Baltazara, a o to se pokusil velmi lstivě, jak uslyšíte. Při jedné příležitosti zavedl s donem Baltazarem řeč na pocty, které nynější císař za této války udělil různým osobám, a jmenoval mnohé, kdo si pocty, již se jim dostalo, nezasloužili. Nakonec řekl, že je tu jeden, kdo si poctu zaslouží víc než ti nejlepší, „a ten,“ pravil, „ať už ze skromnosti, z pokory, nebo z pýchy, se o žádnou nikdy neuchází.“ Baltazar byl

¹⁶⁰ Aldringen. (Goodrick)

¹⁶¹ Jindřich Matyáš hrabě Thurn (16. 2. 1567, Lipnice – 26. 1. 1640, Pernava, dnes Pärnu), česko-rakouský šlechtic, vůdce stavovského povstání a později švédský generál. Sloužil Rudolfovi II. v Uhrách a roku 1609 patřil k defenzorům Majestáta. Roku 1618 stál v čele pražské defenestrace, pak velel stavovskému vojsku a roku 1619 táhl k Vídni. Po Bílé hoře emigroval a sloužil Bethlenovi, Dánsku a od roku 1627 Švédsku; roku 1633 velel ve Slezsku a zajal ho Valdštejn, který ho propustil bez výkupného. Zemřel v Pernavě a je pohřben v tamním domě; jeho český majetek propadl konfiskaci.

¹⁶² Chemnitz, citovaný u Förstera, Wallenstein, s. 215, odhaduje ztráty na mužích způsobené tímto „příměřím“ na 12 000. (Goodrick)

¹⁶³ Hans Ulrich von Schaffgotsch (28. 8. 1595, hrad Greiffenstein – 23. 7. 1635, Řezno), slezský protestant, velkostatkář a císařský generál; za Valdštejna velel císařským silám ve Slezsku. Podepsal první plzeňský revers (12. ledna 1634). Po Valdštejnově pádu byl zatčen, vězněn a roku 1635 odsouzen válečným soudem v Řezně k smrti pro údajné spiknutí proti císaři. Rozsudek potvrdil císař 5. července a Schaffgotsch byl 23. července 1635 sťat na řezenském Haidplatzu; své viny se nepřiznal ani při mučení. Statky mu byly zkonfiskovány. Tvar „Showtcoats“ v Goodrickově Úvodu je zkomolenina jeho jména.

¹⁶⁴ Ve skutečnosti Thurna a jeho spoluvelitele zajal 11. října 1633 u Stúnavy (Steinau) nad Odrou sám Valdštejn a Thurna záhy propustil.

¹⁶⁵ Schaffgotsch byl skutečně popraven (Theatrum Europ., III, 184 a 507), ovšem až dlouho poté, jako Valdštejnův stoupenec. (Goodrick)

¹⁶⁶ Písemný slib věnosti, takzvaný plzeňský revers, podepsali Valdštejnovi důstojníci 12. ledna 1634 v Plzni, nikoli v Praze.

¹⁶⁷ Illo: jméno se píše různě. Původní podobou je pravděpodobně Illo; byl to Pomořan nebo rodák z Marky. Ve španělských dokumentech té doby se objevuje jako Lilo. Ranke, Wallenstein, Příl. III. 4, s. 371. (Goodrick)

¹⁶⁸ Adam Erdman Trčka z Lípy, polní maršál Christian von Ilow, Vilém Kinský a rytmistr Niemann, Valdštejnův tajemník; všichni čtyři byli v Chebu zavražděni téhož večera jako Valdštejn.

zvědav, kdo by to měl být, a Valdštejn řekl, že on sám, don Baltazar. Ten odpověděl, že je spokojen: stačí mu, že koná dobře, neboť to je jeho povinnost vůči jeho pánu císaři. „Mám vás tak rád,“ řekl Valdštejn, „že chci, abyste toho využil, dokud jsem v úřadě, a přesvědčíte se o tom. Mohu pro vás udělat jen to, aby vám císař udělil nějakou poctu, a to, myslím, na mou žádost udělá. Bude-li vám libo vzít s sebou můj dopis a zajet ke dvoru,“ pravil, „vaše námaha bude dobře odměněna.“ Don Baltazar to skromně odmítl, jeho laskavou nabídku však nakonec přijmout musel. Příštího dne měl dostat Valdštejnův dopis a přišel si pro něj. „A abyste věděl, co vezete,“ řekl Valdštejn a dal jej přečíst svému tajemníkovi. Dopis žádal Jeho Veličenstvo, aby dona Baltazara za jeho mnohé služby učinilo vévodou, a podivuhodně chválil jeho udatnost, ctnost atd. Valdštejn jej před ním podepsal a před nimi zapečetil. Provedl to však tak obratně, že donu Baltazarovi vsunul do ruky jiný dopis jiného obsahu. Stálo v něm, že don Baltazar na něho naléhal, aby se za něho přimluvil u Jeho Veličenstva a to mu za věrnou službu udělilo hodnost vévody; to je vše, o čem žádal. Přiznává Jeho Veličenstvu, že si to don Baltazar dobře zaslouží, tentokrát však Jeho Veličenstvo prosí, aby s tím posečkalo, dokud tyto strastiplné války neskončí. „Ze zkušenosti totiž vím,“ psal Valdštejn, „že jakmile takoví lidé dostanou tuto hodnost, začnou dělat generálovi potíže, nedají se řídit a jsou hotovi vzbouřit se proti němu, takže je nemůže držet v bázni jako dřív.“ Ať ho tedy Jeho Veličenstvo ráčí nějakou dobrou odpovědí odkázat na jindy. Valdštejn pak odevzdal dopis donovi a z úcty k císaři jej políbil; druhý jej stejným způsobem přijal. Valdštejn si přál slyšet o jeho úspěchu, až se bez spěchu vrátí. Don odjel se svým doporučením v pevné víře, že bude hned vévodou. Císař byl dost ochoten prokázat mu tu poctu, a ještě větší, neboť ho měl velmi rád a věděl, že don Baltazar má stejně rád jeho, že je dobrý voják, který mu sloužil statečně a věrně, a k tomu dobrý a ctnostný muž. Přesto se řídit a musel řídit svým generálem, zvláště za tehdejšího stavu věcí. Přivítal však dona Baltazara velmi vlídně a věrně mu slíbil, že posečká-li jen chvíli, najde pro něho hodnost i to, z čeho by ji uživil; a císař to tak opravdu myslel. Don Baltazar po těchto vlídných slovech od samého císaře odjel velmi spokojen. Když přišel k Valdštejnovi, ten mu nejdříve řekl: „Nepochybuji, že vám mohu blahopřát k nové hodnosti od císaře.“ Don odpověděl, že ne: císař je prý velmi zaneprázdněn, udělá to však jindy a zahrne ho pak poctami i důchody. Nato Valdštejn prudce dupl, rval si vlasy a s velkou kletbou zvolal: „Kdo by sloužil tak prostoduchému císaři, který neví, komu udělit pocty, a nevěří svému generálovi, jenž je v poli ustavičně očitým svědkem zásluh i provinění vojáků! A zvláště vám, který jste mu sloužil tak čestně a věrně, nevyhoví v tak malé žádosti! Potupa, kterou vám tím způsobil, je o to větší, že si jí všímá celý tábor, a všimne si jí tím víc, až uvidí a uslyší, že se vracíte bez zasloužené odměny. Napříště vámi budou pohrdat jako mužem malých zásluh a vlastní vojáci vás sotva budou poslouchat. A já sám jsem tím hluboce zlostěn. Jak mnou nezačnou pohrdat ostatní, kteří jsou pode mnou, až uvidí, že mám u císaře tak malou váhu, že nedokážu vymoci poctu těm, kdo si ji tak dobře zaslouží! Kolik hrbat a vévodů nadělal z lidí, kteří v sobě nemají ctnost, udatnost ani urozenou krev a přišli k tomu jen lichocením!“ Když těmito a podobnými slovy, jak shledal, dona Baltazara rozpálil a ten, jak se domníval, svou potupu pocítil, řekl: „No tak, done Baltazare, dejte na mou radu, řiďte se mnou a buďte mi věrný. Udělám vás něčím větším než vévodou a jemu dáme pocítit křivdu, kterou páchá na zasloužilých mužích.“ A tak mu vyjevil své tajné spiknutí. Španěl v duchu užasl nad tím, co tak náhle uslyšel. Viděl však, že je v jeho spárech a v jakém je nebezpečí, neukáže-li se zrádci poněkud povolný, a tvářil se, že s ním v jeho hanebném záměru půjde. Zda ho Valdštejn zavázal přísahou k mlčení, neví; myslel si však, že si je jím jist. A protože se chystal do Plzně, která mu ležela na cestě do Chebu, vyzval ho, aby tam jel s ním. Don Baltazar však našel mnoho výmluv, proč nemůže jet hned; všechny výmluvy stranou, bude prý u něho zaručeně do dvou tří dnů, jakmile všechno zařídí, aby za ním jeho vojáci mohli přijít v dobré výstroji.

Valdštejn tedy odtáhl k Plzni¹⁶⁹ s pěkným vojskem a velkým množstvím děl, jako by šel do bitvy; Plzeň je od Prahy deset mil. Jakmile byl pryč, neměl don Baltazar nejmenší chuť dát se chytit do pastí a přijít o hlavu, jak se podle něho stane mnoha jiným, kdo šli s Valdštejnem, až je bude mít v tak pevném místě, jako je Plzeň. Nakonec se rozmyslel a poslal ke dvoru rychlého posla, aby císaře zpravil o tom, co se mezi Valdštejnem a jím odehrálo. Nevěřili mu však; mysleli, že mluví ze zášti, protože se doslechl

¹⁶⁹ V Plzni si Valdštejn 12. ledna 1634 nechal od důstojníků podepsat závazek, že při něm setrvají (plzeňský revers). Císař to vzal jako vzpuru: 24. ledna vydal tajný patent a 18. února veřejnou obžalobu z velezrady. Revers je právním jádrem chebské věci, ne pouhou přísahou věrnosti.

o Valdštejnově dopisu císaři, který ho připravil o vévodský titul.

Mezitím se přihodila věc velkého významu, a byla to zřejmě vůle Boží; s jistotou potvrdila zprávu dona Baltazara a odhalila zradu. Valdštejn nenechal nevyzkoušený žádný úskok, veřejný ani tajný, aby dosáhl svého. Mezi veliteli, které rozeslal na kvartýry po zemi, byl plukovník Schaffenberg¹⁷⁰, který měl pluk tisíce kyrysníků. Toho ubytoval na vídeňských předměstích a rozkázal mu, aby se co nejopatrněji a bez vzbuzení podezření pokusil získat ubytování v samém městě. Plukovník to zkusil, nedosáhl však toho a dostal od císaře nevlídnou odpověď: „Nemám snad dost širokou zemi, kde by se dali ubytovat vojáci, abych je musel ubytovávat ve městě, kde držím dvůr?“ To v císaři vzbudilo jisté podezření, bylo však jen lehké. Když plukovník viděl, že svolení nedostane, jak doufal, zvolil podle pokynů, které měl, jiný lstivý postup. V různou dobu a různými branami, po jednom a po dvou, přivedl do města čtyři nebo pět set mužů a na vlastní náklad je ubytoval na odlehlých místech města, v soukromých hostincích a domech. Zamýšlel, až uvidí vhodnou příležitost, náhle povraždit císaře, jeho syny, jejich ženy a děti a celý dvůr, a bude-li třeba, i všechny měšťany. Plukovník sám se také dostal do města, bydlel tam, byl velmi veselý a každý den chodil po městě a utrácel peníze se společnostmi po krčmách. Jednoho dne, když byl v krčmě opilý, ho rozzlobilo jedno z jeho pážat. V tom rozpálení zbil chlapce nad všechnu míru a skopl ho ze schodů. Hluk byl tak velký, že přilákal hostinského k patě schodiště, aby se podíval, co se děje. Potkal tam páže, jak jde dolů po schodech, pláče a proklíná svého pána. „Při Bohu,“ řeklo páže, „tohle bude nejdražší výprask, jaký kdy můj pán v životě někomu dal; mohu totiž prozradit něco, co ho přivede na šibenici.“ Hostinský to slyšel, slitoval se nad chlapcem, dal mu, myslím, omýt hlavu, protože byla zkrvavená, odvedl ho do jiné místnosti, ošetřoval ho a litoval, dokud z něho nedostal všechno, co chlapec věděl. Hostinský, dobrý a rozumný muž, usoudil, že se to nesmí přejít; už dřív se cosi tušilo, nikdo však nemohl přijít na to, co to je. Pospíšil si ke španělskému vyslanci, který bydlel nedaleko a v jehož domě se hostinský navíc těšil jisté důvěře. Hned byl k němu vpuštěn a pověděl mu, co jeden ubohý chlapec prozradil a při jaké příležitosti. Vyslanec mu nařídil, aby šel domů, dobře se o chlapce staral a chránil ho před jeho pánem, a sám zatím šel a zpravil císaře. Císař ihned poslal část své gardy; ta obklíčila krčmu, s pomocí hostinského vnikla dovnitř a zajala plukovníka i ty, kdo byli s ním. Městské brány byly zavřeny, měšťané se hned chopili zbraní a celé město bylo prohledáno. Našli všechno tak, jak chlapec prozradil, a všechny vojáky i s koňmi všude pochytili. Ti, kdo do města nevešli a leželi na předměstích, zvláště důstojníci, se rozutekli na všechny strany, když uslyšeli, co se uvnitř děje. Prostí vojáci dostali milost, dostali jiné velitele a byli posláni do tábora. Plukovník se bez dlouhého zdráhání ke zradě přiznal. Nato se po ulicích hned v procesí zpívalo *Te Deum* za tak zázračné vyvážnutí císaře a jeho potomků.

Valdštejn mezitím dorazil do Plzně a poslal pro Aldringena, generála bavorského¹⁷¹ vojska, aby k němu přijel, jak slíbil; zdálo se mu však, že to trvá dlouho. „Divím se, že nejede,“ řekl Gallas. „Dej Bůh, aby bylo všechno v pořádku. Nejraději bych se jel podívat, co ho tak dlouho zdržuje, a přivezl ho, aby se od nás neodvrátil; pak bychom byli ztraceni.“ Valdštejn svolil a Gallas odjel. Neujel ani míli či dvě, když potkal Aldringena. Gallase to potěšilo, obrátil ho a oba spěšně odjeli do Vídně. Piccolomini po celou tu dobu seděl jako na trní a přemýšlel, jak se dostat pryč. Záviděl Gallasovi, že unikl, přesto však doufal v dobrý konec: dal si každých pět mil přichystat koně pro případ, že by měl to štěstí a unikl. A dopadlo to pro něho dobře. Valdštejn byl ve své komnatě s mnoha veliteli a mluvil o tom, že se z Plzně přesune do Chebu, čeká prý jen na Aldringena a dona Baltazara. „Jednoho hned přiveze Gallas,“ řekl Piccolomini, „a ráčí-li Vaše Výsost, já dojezu pro druhého, a ručím za to, že v mžiku.“ „Ne,“ řekl Valdštejn, „to, myslím, nebude příliš třeba, přijede sám.“ Piccolomini už neodpověděl, rozloučil se s ním a odešel, aniž mu odporoval, a se svými dvěma pážaty nasedl na koně. Stráž ho chtěla zadržet, on však odpověděl: „Jdu právě od Jeho Výsosti,“ a tak ho nechali projet. Byl nemálo šťasten a jel ostře, dokud nedorazil ke dvoru. Tam se setkal s Gallasem, který už spěchal prohlásit Valdštejna za zrádce. Políbil císaři ruce atd., císař oběma děkoval za věrnost v té krajní tísní a za to, že našel někoho, kdo při něm stojí, a oba pak spěšně vyrazili zpět. Cestou všude prohlašovali Valdštejna a všechny, kdo stáli při něm, za zrádce a za nimi táhly síly, které se jim podařilo sebrat. Valdštejn tehdy, ale už pozdě, litoval, že byl

¹⁷⁰ Schaffenberg nebo Schaffenburg. (Goodrick)

¹⁷¹ V rukopise „Bavier“ místo „Bavaria“; francouzsky Bavière. (Goodrick)

tak pošetilý a nechal ty dva tak bláhově uniknout. Začal říkat, že toto město je příliš slabé, než aby v něm zůstal; pojede co nejrychleji do Chebu, kde brzy najde síly dost, neboť tam se má spojit švédské vojsko, saské vojsko a jeho vlastní síly. I když jsou jeho plány prozrazeny, má prý dost sil, aby svého záměru dosáhl. Ve vší spěšnosti tedy odjel do Chebu.¹⁷² Na náměstí za sebou nechal šedesát děl a také posádku a sám jel pod ochranou pěti pluků, totiž pluku hraběte Trčky, hraběte Ilowa, Butlerova, Niemannova a Kinského. Butler by byl rád zmizel, ale nemohl. Než se však Valdštejn dostal na dvě míle k Chebu, byl mu Piccolomini v patách a udeřil na zadní voj těch pěti pluků. Strhla se ostrá srážka, která trvala tři nebo čtyři hodiny, a na obou stranách padlo 2000 mužů. Pluky měly mezi sebou tolik dragounů a ti Piccolominiho jízdu tak sužovali, že byl rád, že může ustoupit. Gallas s většinou vojska, které stáhl, přitáhl k Plzni, ukázal patent o své nové pravomoci od císaře, velitel ho uposlechl a vydal mu klíče.

Butler se na sebe zlobil, že nedokázal uniknout jako Gallas a Piccolomini, a k tomu že se musel cestou bránit a bojovat proti těm, které měl rád a kteří byli jeho přáteli. Celou cestu však přemýšlel, jak provést nějaký kousek, nějaký smělý čin, o němž by se mluvilo, a zdařilo se mu to podle přání, jak následuje. Valdštejn byl rád, že se dostal do tohoto města, a hned poslal k vévodovi saskému¹⁷³ a k vévodovi výmarskému¹⁷⁴ s žádostí, aby se svými silami přitáhli k městu, jak nejbliž mohou; a ti to učinili. Pak se začalo jednat o tom, kde bude ubytován. Navrhovali pro něho hrad, velitel se však vymluvil, že je plný jeho krámů a haraburdí, že tam bydlí on a jeho domácnost a že je tam takový nepořádek, že se to pro Jeho Výsost nehodí. Bylo tedy určeno, že Jeho Výsost bude bydlet na náměstí, kde byly pěkné byty. Sami plukovníci, jako Trčka, Butler atd., byli ubytováni ve městě se svými kapitány atd., všechny jejich kompanie však venku za městem. Nikdo ze spojených knížat se neodvážil svěřit se městským hradbám. Hrabě Butler se však nemohl dočkat, až se svěří se svým plánem, který spřádal celou cestu do města. Ve vší spěšnosti tedy šel na hrad k veliteli, který se jmenoval Gordon¹⁷⁵ a byl jeho starý známý, Skot, kdežto on sám byl Ir. Vzal s sebou kapitána Edmonda Burka, kapitána Waltera Devereuxe¹⁷⁶ a kapitána Denise a u velitele našel jen jeho majora Leslieho¹⁷⁷. Nebyli spolu dlouho, když si ho Butler vzal stranou a pověděl mu všechny podrobnosti: co se stalo před jejich příchodem do města, jak Gallas a Piccolomini vyklouzli ze sítě, byli u dvora a odhalili celou Valdštejnovu zradu a jak se oba spěšně vrátili se zvláštním pověřením prohlásit Valdštejna a všechny jeho stoupence za zrádce. To už také učinili, totiž¹⁷⁸ po celé cestě, kudy jeli. K tomu jim byl Piccolomini tak v patách, že než se dostali do města, došlo k ostré srážce, velmi krvavé pro obě strany. „A já,“ pravil, „jsem neměl to štěstí jako oni, abych unikl, a nijak jsem nemohl. Byl jsem nucen bojovat, abychom se cestou zachránili, ačkoli to bylo proti těm, které mám rád, totiž proti Piccolominimu, a v jeho osobě proti mému pánu císaři. Teď je tomu tak, že jsem jmenovitě prohlášen za zrádce, a má žena, děti a všechn majetek, který mám, jsou v Rakousích; vím, že to hned propadne zkáze a drancování. Přemýšlel jsem, jak se z této bídy vykoupit. Musí se to stát rychle a s vaší dobrou pomocí to půjde snadno; jinak zahyneme všichni, i vy sám. Neberte proto na lehkou váhu, co

¹⁷² Valdštejn opustil Plzeň 22. února 1634 a do Chebu dorazil 24. února.

¹⁷³ František Albrecht Sasko-Lauenburský. (Goodrick)

¹⁷⁴ Mínen je Bernard Sasko-Výmarský.

¹⁷⁵ John Gordon (před rokem 1600 – 1649, patrně v Gdaňsku), skotský císařský plukovník a velitel chebské pevnosti, třetí organizátor chebské vraždy vedle Butlera a Leslieho. Sloužil pod Valdštejnem a od něj byl jmenován plukovníkem a velitelem Chebu. V únoru 1634 se navenek postavil na jeho stranu, ve skutečnosti se dohodl s Butlerem a Lesliem. Večer 25. února pozval na hrad Ilowa, Trčku, Kinského a Niemannu, hrad uzavřel a vpustil Butlerovy dragouny. Valdštejn spal v bytě u purkmistra Pachelbla, kde ho probodl Walter Devereux. Za účast dostal odměnu 120 000 zlatých a od císaře roku 1635 statky Smidary a Skřivany.

¹⁷⁶ Walter Devereux (? v Irsku – 1639, Praha), kapitán Butlerova dragounského pluku, který v Chebu probodl Valdštejna: večer 25. února 1634, po vraždě Ilowa, Trčky, Kinského a Niemannu na hradě, vnikl s několika muži do bytu purkmistra Pachelbla a partyzánou probodl spícího generalissima. Příbuzenství se skotským rodem Devereux je sporné. Roku 1636 dostal po průtazích za odměnu ze zabavených trčkovských statků panství Krchleby u Čáslavi, v ceně okolo 22 000 zlatých, po Butlerově smrti převzal pluk. Zemřel roku 1639 v Praze na mor.

¹⁷⁷ Walter hrabě Leslie (1606 nebo 1607, Fetternear House, Aberdeenshire – 3. nebo 4. 3. 1667, Vídeň), skotský důstojník a diplomat v císařských službách. S Butlerem a Gordonem byl jedním ze tří organizátorů chebské vraždy: o odstranění Valdštejna a jeho důstojníků se dohodli 24. února 1634 a Leslie dal na hostině 25. února signál k útoku. Zprávu o činu vzal do Vídně; za účast získal statky (mj. Nové Město nad Metují) a hraběcí titul. Později byl císařským polním maršálem a vyslancem (Neapol, Konstantinopol). Zemřel ve Vídni.

¹⁷⁸ V rukopise „vs“; snad „viz.“ (totiž). (Goodrick)

vám povím. Uděláme-li to, a je to velmi snadné, ne však bez vaší pomoci, nejen se zachráníme, ale získáme si u potomstva věčné jméno a zajistíme sobě i svým potomkům takové bohatství, jaké jen svět může dát.“ Velitel hořel nedočkavostí, co uslyší, a slíbil, že pomůže, co bude v jeho silách. „Věc se má takto. Vidíte, že tento velký generál je stíhán jako zrádce, a dobře si to zaslouží. Byl by zkázou celého křesťanstva i císaře, svého pána, který ho pozvedl do takové výše, že ho jeho pyšná a ctižádostivá mysl dovedla až k tomu, aby se chtěl sám stát císařem. A položil tak pevné základy, že nevidím, jak mu v tom zabránit jinak než tímto způsobem. Přišel sem s nesmírným bohatstvím a podporuje ho síla všech knížat Unie, k níž se připojují všechny císařské síly pod jeho velením. Jeho záměr nemůže zmařit nic než to, že bude odklizen z cesty. Dáte-li na mne, stane se to bez jakéhokoli hluku. Uspořádáte-li jen velkou večeři a hostinu a pozvete jeho a jeho čtyři nebo pět hrabat, kteří jsou jeho srdcem, zabijeme je při hostině všechny a čin bude vykonán. Nedají-li se chytit takto, provedeme to s vaší mocí, neboť jste velitelem města, a s mými věrnými chlapíky¹⁷⁹, které k tomu použiji, v jejich vlastních bytech, kde spí, takže jistě neuniknou. Generálové knížat se dovnitř vlákat nedají; samého Valdštejna se bojí a přes všechno jeho ujišťování a krásné sliby drží svá vojska venku.“ Pak vytáhl z kapsy dopis, který náhodou zachytil. Valdštejn v něm psal saskému polnímu maršálovi, že čeká jen na to, až bude mít všechny císařské velitele pohromadě v Chebu, aby jim mohl dát srazit hlavy, neboť ví, že mu nikdy nebudou věrní. „A proto,“ pravil, „je nejlepší a nejjistější začít nejdřív u něho, když teď máme lišku v pasti a nemůže nám z rukou uniknout.“ Veliteli se jeho plán náramně líbil a byl k němu stejně odhodlán jako Butler; k tomu byly slíbeny velké odměny tomu, kdo přinese Valdštejnovu hlavu. Dohodli se tedy, že Gordon pozve všechny tyto plukovníky s jejich generálem Valdštejnem na večeři na hrad, do velitelova domu. Starý lišák se chytit nedal, ať už ze strachu před nebezpečím, které takové hostiny obvykle přinášejí, nebo proto, že byl unaven, jak říkal, a chtěl jít spát. A opravdu si myslím, že byl unaven a v duchu litoval, že to začal, když to bylo odhaleno dřív, než to úplně doznělo. Spát však šel. Šlechta pozvání přijala a slíbila přijít; chystala se velká večeře atd. Butler mezitím myslel na to, co by mohlo potkat jeho a jeho rodinu, když byl prohlášen za zrádce. Sehnal spolehlivého posla a zadní brankou ho ve vší spěšnosti vyslal s dopisem ke Gallasovi a Piccolominimu, kteří byli se svými silami v Plzni. Psal v něm, že znají jeho prosté srdce a jeho lásku k jeho pánu císaři a vědí také, jak nemožné pro něho bylo dostat se z Valdštejnových spárů, třebaže oni sami při tom měli takové štěstí; a přece ho s ostatními prohlásili za zrádce. Žádá je proto, aby jeho žena a děti kvůli té věci netrpěly, dokud od něho nedostanou zprávu, a ta nedá na sebe dlouho čekat; aby tu potupu odčinil, předloží jim zrádcovu hlavu. Tento dopis je velmi potěšil, neboť měli Butlera rádi a věděli také, že podujme-li se takové věci, vykoná ji.

A teď k našemu veliteli a Butlerovi, kteří šli pilně za svou věcí. Gordon nedůvěřoval vlastním vojákům, samým Němcům, a poradil Butlerovi, aby přivedl do města tolik svých Irů, kolik bude moci bez vzbuzení podezření, a ubytoval je tu i onde; jejich pacholci měli přivádět koně po jednom a po dvou, ale neosedlané, a sedla¹⁸⁰ přinést jindy. Butler nedůvěřoval nikomu než svým Irům, a ani těm ne všem, pokud šlo o to, co mají udělat. Když se schylovalo k večeru, přijela šlechta, jak slíbila, k večeři na hrad. Na mostě je přivítali Gordon a Butler, a když vystoupili z kočárů, uvedli je nahoru k večeři do nádherné síně, vyzdobené se vší možnou okázalostí. Do hradu s nimi nesměl nikdo než dvě pážata a jejich kočár a koně na hradní nádvoří. Butlerovi posluhovali dva irští kapitáni, Edmond Burke¹⁸¹ a Denis, Gordonovi jen jeho major Leslie. Potají bylo dovnitř přivedeno sto irských vojáků. Při příchodu podali šlechticům víno a různé pamlsky, než bude večeře hotova. Gordon a Butler s nimi pili a velmi vesele rozmlouvali, občas i o ostré a horké srážce, kterou měli s Piccolominim, atd. Hradní brány byly zavřeny a padací most zdvižen. Když tak měli všechno zajištěno, přinesli nahoru večeři, velmi skvělou, a ta proběhla ve velkém veselí. Butler si z nich tropil žerty ve své irštině, které nikdo z nich nerozuměl. Kázal Denisovi, aby šel na vršek hradu, obrátil dělo na příbytek toho zrádce a rozbil ho i s příbytkem na kusy, čímž myslel Valdštejna, a měl mnoho takových irských žertů. Když bylo po večeři, přinesli cukroví a ovoce. Mimochodem: síň měla dvoje dveře, jednu napravo a druhé nalevo, a u každých dostalo rozkaz čekat

¹⁷⁹ V rukopise „Rogers“; snad „Rogues“ (darebáci). (Goodrick)

¹⁸⁰ Snad sedla. Podle Carva (Itinerarium, 1. vyd., s. 107), který byl podle všeho v noc vraždy v Chebu, bylo spiklenců celkem třicet: dva Skotové, jeden Španěl a ostatní Irové. (Goodrick)

¹⁸¹ O Burkovi a jeho čestném jednání srov. Harte, II, s. 53. (Goodrick)

padesát mušketýrů; jakmile Butler zvolá „Vive Ferdinando“, měli mušketýři vejít a vypálit na hosty. Při té hostině kolovalo vesele mnoho přípitků. „Nuže,“ řekl Butler, „jeden přípitek pronesu já.“ Byl to velký pohár; obrátil se k hraběti Kinskému a řekl, že to bude na císařovo zdraví. Hrabě řekl, že na to připít odmítá a že se z Butlera vyklube ničema. Nato mu Butler chrstl pohár i s nápojem do tváře a stiletem, které měl po boku, Kinského hned bodl. Chytili se do křížku a rvali se skoro až na zemi, bodnutí ho však nezabilo. Butler pak udeřil rukou do stolu a hlasitě zvolal „Viva Ferdinando“. Vtom vstoupili oběma dveřmi mušketýři a všichni šlechtici byli ihned skoleni i s pážaty.¹⁸² Když to bylo vykonáno, zavolal Butler své Iry, aby šli co nejrychleji s ním, s tasenými meči a pistolemi v rukou, s partyzány a halapartnami, k Valdštejnovu příbytku, kde bydlel.

Zatímco nahoře probíhalo toto vraždění, dostal kapitán se stovkou dragounů na koních rozkaz projíždět všemi ulicemi sem a tam a držet měšťany v domech; shledal však, že je všude naprostý klid.

Když se Butler blížil k Valdštejnovu příbytku, zvolala stráž, která hlídala Valdštejnovy dveře: „Qui va là?“ Butler odpověděl: „Obchůzka.“ Stráž zavolala svého důstojníka, aby dal veliteli obchůzky heslo. Tu si Butler zavolal poručíka stráže před Valdštejnovými dveřmi, který patřil ke Gordonovu pluku, a když přišel, kázal mu složit zbraně. Poručík uposlechl, neboť věděl, že Butler je velitel, a tak byli odzbrojeni i všichni ostatní, kdo tam drželi stráž. Valdštejn však zaslechl dole pod oknem jakýsi hluk a rozkázal svým dvěma komorním pážatům, která s ním každou noc spala v jeho komnatě, aby se šla podívat, co je to dole za hluk. Butler mezitím rozkázal Walteru Devereuxovi, aby se šesti halapartníky a s partyzánou v ruce šel nahoru a Valdštejna zabil. Ten šel po schodech a nahoře potkal jednoho z Valdštejnových komorníků, který právě vyšel podívat se, co je to za hluk. Devereux po něm bodl a zabil ho. Druhý, který byl uvnitř, to uviděl a přirazil dveře. Valdštejn křikl, že tu bestii, která dělá s dveřmi takový hluk, dá oběsit. Devereux však, silný a statný muž, se proti dveřím rozběhl, nohou je vyrazil a probodl i druhé páže. Samého Valdštejna našel v košili, jak běží k oknu zavolat stráž. Když však Valdštejn uviděl Devereuxe s partyzánou a halapartníky za sebou, začal sahat po pistolích, které visely na stěně. Devereux při vstupu zvolal: „Sa, sa, sa, zrádče, musíš zemřít!“ a probodl ho partyzánou do levého boku; zasadil mu také dvě rány do těla a jednu do krku. Valdštejn padl na zem a neřekl ani slovo, jen hlasitě zasténal, jako by z něho vyšel ďábel. Hned ho vytáhli za paty ven, hlava mu celá zkrvavená tloukla o každý schod, hodili ho do kočáru a odvezli na hrad. Tam leželi ostatní nazí těsně vedle sebe, neboť vojáci, kteří je hlídali, je svlékli. Dostal mezi nimi čestné místo na pravém křídle; méně pro tak velkého generála udělat nemohli. Jeho byt a poklady byly zamčeny, dokud nebude známa císařova vůle.

Butler a Gordon byli nemálo pyšní, když viděli, že se jejich plán tak zdařil, a s tak malým hlukem, že nepřítel venku o ničem neslyšel až do příštího dne. Když se to dozvěděli, byla to pro ně velmi nemilá zpráva a Sasa velmi roztrpčila. Vévoda výmarský ji však slyšel rád: když je v císařském vojsku taková vzpoura, jeden plukovník proti druhému, mohl by je všechny tím snáze zničit. Shledali však, že Valdštejnovou smrtí je celý jejich plán zmařen a že tam nic nepořídí; ztratili tam jen všechn ten čas. Zvedli se tedy se svými vojsky a odtáhli, aby využili tohoto rozkolu. Táhl k Ratisboně, jinak Řeznu, a dobyli je silou zbraní.¹⁸³ Pobíjeli všechny, na koho narazili, jen jeptišky si ponechali pro svůj chtíč a mnichy k tomu, aby je týrali mrzačením atd.; jeptišky zneuctívali na jejich oltářích se vším posměchem, jaký lze vymyslet. Odtud vévoda vytrhl, zanechal ve městě silnou posádku a opevnil je mnohem lépe než dřív velkými opevněními, takže bylo pokládáno skoro za nedobytné. Dal se na pochod k Rakousům a přitáhl k městu Straubingu, které leží mezi Bavorskem a Rakousy. Oblehl je, dnem i nocí střílel z děl do města, prorazil průlom a vnikl dovnitř silou; pobíjel muže, ženy i děti a získal velký lup a kořist. Zanechal tam posádku a vytrhl odtud v úmyslu dát se k Pasovu¹⁸⁴. Tato města měla pro ně velký význam a druhé straně přitom uzavírala všechnu plavbu po řece Dunaji až do Vídně. Pasov byl samou branou do

¹⁸² Při hostině na chebském hradě byli večer 25. února 1634 zabiti Trčka, Kinský, Ilow a Niemann. Valdštejna zabil téže noci v domě na chebském náměstí kapitán Walter Devereux.

¹⁸³ Bernard Sasko-Výmarský dobyl Řezno už v listopadu 1633, tedy před Valdštejnovou smrtí, nikoli po ní.

¹⁸⁴ Řezno dobyl Bernard Sasko-Výmarský v listopadu 1633; Valdštejn je odmítl ihned brát zpět, což mu dvůr přičetl. Císařští a Bavoři je dobyli zpět 26. července 1634, už bez Valdštejna. Landshut Švédové (Bernard a Horn) vzali 22. července 1634; při ústupu byl zastřelen Aldringen. Pasov drželi císařští jako bázi na Dunaji.

Rakous. Bavorský generál Aldringen ho v těch místech sledoval, jak nejbliž mohl; uhodl, kudy půjde a co zamýšlí, a obsadil tamní průchody tak, že se vévoda výmarský náhle ocitl ve velké tísní. Musel rozbit ležení mezi Straubingem a Pasovem a držet města, která získal, protože byla tak významná.

Ještě kousek zpět k Valdštejnovi. Když mu prohledali kapsy, našli dopis, v němž vévoda Robert¹⁸⁵, saský polní maršál, Valdštejnovi sliboval, že k němu toho a toho dne přijede. Velitel a Butler mu tedy poslali naproti padesát dragounů. Nevěděl, co se s Valdštejnem stalo, a začal se ptát, jak se Valdštejnovi daří; myslel, že byli vysláni jen proto, aby ho bezpečně doprovodili. Řekli mu však, že Valdštejn je zrádce, stejně jako všichni, kdo s ním drželi, a že bez výmluv musí jít s nimi. Tak byl přiveden jako zajatec k veliteli. Ten ho přijal velmi dvorně a ukázal mu mrtvá těla velkého generála a jeho věrných rádců; ležela nahá, jen s prostěradly, která zakrývala jejich nahotu. Ten pohled ubohého vévodu rázem zdrtil, neboť myslel, že jim bude dělat společnost; všimli si toho však a strachu ho zbavili. Příštího dne naložili všechna ta těla na vozy a se silným doprovodem je spolu s čerstvě zajatým vévodou poslali ke Gallasovi a k armádě a odtud byla dopravena do Vídně. Tam jejich těla pověsili na šibenici jako hanebnou podívanou na muže nevděčného pánu, který ho pozvedl do takové výše.¹⁸⁶ Říkalo se, že jeho přátelé s velkou námahou dostali svolení jeho tělo pohřbít, ovšem s tím, že tam¹⁸⁷ má být zavěšen jeho erb obrácený vzhůru nohama a pod ním nápis, který by potomstvu hlásal jeho ohavný čin a velký nevděk. Mezitím byli Butler, Gordon, Devereux, Leslie, Denis, Burke a Geraldine povoláni k císaři; byli to samí Irové kromě dvou Skotů, Gordona a Leslieho. Šlechta je tam královsky hostila a častovala, zvláště Butlera a Gordona, kterým se dostalo cti políbit císařovně ruku za velké chvály jejich věrnosti. Každému pověsili na krk zlatý řetěz s císařovým obrazem a císařovna každému uvázala stuhu na znamení přízně. Odjížděli zahrnuti poctami i jméním.¹⁸⁸ Irové se tím u dvora dostali do takové vážnosti a tak zpychli, že se pod touto záminkou mnoho nízkých lidí toho národa, kteří se vetřeli ke dvoru, dopouštělo velkých výtržností, a přivíraly se nad tím oči.

Nesmírné bylo bohatství, které Valdštejn přivezl do Chebu: ve stříbře a zlatě ... milionů¹⁸⁹, k tomu prsteny, perly a drahé kameny, zlaté řetězy, stříbrné nádoby a nádobí a nesčetné stříbrné rožně a jiné kuchyňské náčiní ze stříbra. To všechno jim císař daroval; jen něco málo si ponechal pro sebe. Zbytek si po svém návratu rozdělili a já sám jsem byl očitým svědkem toho dělení. A tím Valdštejna opustím.

Bůh sice císaře proti všemu lidskému očekávání zbavil mnoha mocných nepřátel, jako zesnulého českého krále, švédského krále a naposled jeho vlastního služebníka (a nebezpečnějšího nepřítele není). Zůstala tu však sedlina po těchto velkých knížatech, totiž jejich generálové a jejich vojska, a ti byli tak silní, že ho strašlivě sužovali. Nedávno mu přímo před nosem vzali dvě nebo tři velká a velmi důležitá města na Dunaji, jako Řezno, Straubing, Pasov atd. Gallas a Piccolomini udělali, co jen šlo, aby uklidnili a znovu uvedli do pořádku císařské síly, které Valdštejnova vzpoura tolik rozvrátila. Císaře však Valdštejnova zrada poučila, že nemá poddanému prokazovat příliš velkou čest a dělat znovu někoho generalissimem. Usoudil, že nejlépe bude použít vlastního syna, uherského krále, který dospěl v muže a už ve válce byl, a svěřil mu tedy pravomoc generála.¹⁹⁰ Ten se slavnostně rozloučil s císařem a císařovnou, svým otcem a matkou, kteří mu požehnali, a s uherskou královnou, svou ženou; teklo při tom mnoho slz a po celém městě se konaly veřejné modlitby za jeho zdar a šťastný návrat. Táhl pak Čechami a částí Rakous, neboť po Dunaji nemohl nic dopravit: vévoda výmarský

¹⁸⁵ Omyl místo (František) Albrecht. (Goodrick)

¹⁸⁶ Těla zavražděných ve Vídni vystavena nebyla. Valdštejnovo tělo bylo uloženo v klášteře ve Stříbře a roku 1636 pohřbeno v kartouze ve Valdicích u Jičína; dnes leží v Mnichově Hradišti.

¹⁸⁷ V rukopise „there“ (tam); snad „they“ (oni). (Goodrick)

¹⁸⁸ Císař čin dodatečně schválil a vrahy odměnil konfiskovanými statky. Butler dostal Doksy (Hirschberg) s Berštejnem a Deštnou, zlatý řetěz, hodnost komořího a hraběcí titul; zemřel však už 25. prosince 1634 v Schorndorfu. Leslie, který první přivezl zprávu do Vídně, získal Trčkovu Nové Město nad Metují a zlatý řetěz a později se stal komořím, místopředsedou dvorské válečné rady a rytířem Řádu zlatého rouna; Gordon dostal Smidary a Skřivany. Největší díl Valdštejnova majetku (Frýdlant a Liberec) připadl Matyáši Gallasovi.

¹⁸⁹ V rukopise je číslovka vynechána.

¹⁹⁰ Ferdinand, král uherský a český, pozdější císař Ferdinand III., převzal vrchní velení na jaře 1634; po jeho boku vojsko vedl Gallas.

plavbu uzavřel. Po namáhavých pochodech konečně došel k Řeznu a shledal, že je podivuhodně pevné. Přitáhl tam i Bavor se 40 tisíci muži; záleželo mu teď na tom, aby už nežertoval, když tak draho zaplatil za svou neutralitu a za souhlas s přivedením Švéda.¹⁹¹ Král a vévoda tam rozložili svá vojska kolem města a pevně se zakopali. Vévoda výmarský něco takového čekal a dlouho se tam se svým vojskem zdržoval a opevňoval město vším, co umění a důmysl dokážou, aby bylo nedobytné. Císařské vojsko spolu s bavorským mělo prý skoro sto tisíc mužů. Vévoda výmarský se s nimi utkal, aby jim zabránil v zakopávání, a došlo k ostrým a krvavým bojům. Město podnikalo výpady z jedné strany a vévoda výmarský z druhé, takže císařským působili velké škody. Když však viděl, že na dvě tak velká vojska nestačí, a byl odražen, ustoupil. Povzbuzoval přitom město, aby vydrželo, že brzy přijde s větším vojskem. Jeho odchod měšťany zastránil, přesto však sebrali odvahu a přísahali si navzájem, že za svou věc raději zemřou, než aby se králi vzdali. Měli 20 000 švédských vojáků se střelivem a zásobami a měšťanů samých bylo 5000, dobře ozbrojených a dobrých vojáků. Bránili město velmi statečně, každý den podnikali výpady a působili protivníkovi mnoho škod. Uherský král se však každou noc přibližoval a dostal se na dostřel muškety k velké šanci, která ležela mezi mostem a císařským vojskem. Král rozkázal starému plukovníku Breunerovi¹⁹² s jeho 1000 mušketýry zaútočit na řečenou šanci, v níž leželo rovněž 500 mušketýrů. Prudce na ni zaútočil, byl však odražen poprvé, podruhé i potřetí. Plukovník sám byl těžce raněn a ztratil k tomu mnoho statečných chlapíků. Pak dostal rozkaz podpořit ho plukovník Inyon¹⁹³ se svým tisícem čerstvých mušketýrů. Město udělalo totéž a posílilo šanci čerstvými vojáky. Plukovník Inyon se však odrazit nedal, navzdory obráncům vnikl do části jejich opevnění a zasypal je. Nakonec plukovníka srazil ruční granát a byl z opevnění zase vytlačen. Neztratil však odvahu a zaútočil znovu, ačkoli byl už předtím těžce raněn; čím víc viděl své krve, tím byl zuřivější, a k tomu mu partyzána roztránila čelist. Přesto tento Inyon vnikl dovnitř a pobil všech 500 vojáků, kteří v šanci byli. Důstojníky, kteří ustupovali k mostu, pronásledoval až k samé jeho patě. Když však město vidělo tu tíseň, vyrazilo s čerstvými vojáky a u paty mostu se postavilo na odpor. Kdyby byl nepřišel mladý Colloredo s tisícem čerstvých mušketýrů, byli by šanci dobyli zpět, tak těžce na ně doléhali.

Když tedy král šanci získal, poslal do ní další vojáky, aby ji udrželi, a hned dal obrátit děla šance proti městu. Zahnal měšťany od paty mostu zpět do města a udržel i most. Po pravé ruce mostu ležel ostrov a na něm dvě šance obsazené 500 měšťany a 500 Švédy; ležely v řece mezi námi a městem. Král se po dobytí velké šance necítil bezpečný, dokud nebude mít i tyto další šance, a poslal proti nim 500 nebo 600 mušketýrů s jejich veliteli. Dal zhotovit mosty na člunech, po nichž mohli jít tři nebo čtyři muži vedle sebe. Přes padesát takových člunů, už pokrytých přibitými fošnami, připlulo v noci po Dunaji dolů přímo naproti šancím, kde naše síly čekaly na jejich příjezd. Když byly čluny upevněny, hned přešlo mnoho vojáků, ne však bez velkých ztrát. Jakmile byli na druhé straně, zaútočili velmi prudce na šance, byli však poprvé i podruhé odraženi. Posílali však posilu za posilou a nakonec šance dobyli a pobili všechny, kdo v nich byli. Město na nás ale pálilo tak mocně, že jsme v nich nemohli vydržet, ba ani vykrouknout, aniž nás to stálo život. Příští noci jsme museli ze šancí ustoupit a ukrýt se v několika starých domech, které na ostrově stály a které vojáci a měšťané pobořili; odtud jsme měšťanům bránili vrátit se do šancí. Velitel města však zřejmě tajně vzkázal vévodovi výmarskému, aby splnil svůj slib a přišel jim na pomoc; vylíčil mu, v jaké jsou tísní a že dlouho nevydrží. Král jim vzal šance i most a navíc prorazil do města tolik průlomů, že obránci, ačkoli útočníky často odrazili, už mnoho dalších útoků snést nemohli. Mnoho měšťanů a vojáků padlo, ostatní byli vyčerpáni a unaveni ustavičným bojem a bděním a střeliva jim neustálou střelbou velmi ubývalo. Vévoda výmarský a švédský generál Gustav Horn stáhli všechny své síly, spojili je v jeden sbor a ve vši spěšnosti táhli z Mnichova, který leží v Bavorsku, k nám před Řezno. Cestou přišli k městu Landshutu¹⁹⁴, ležícímu mezi Rakousy a Bavorskem, a protože slyšeli,

¹⁹¹ Je zaměněn s braniborským kurfiřtem. Viz Úvod. (Goodrick)

¹⁹² Breuner, Theatr. Eur., 3, s. 285 a. Jeho pluk byl znám jako Alt Breuner, Theatr. Eur., 3, s. 283 a. (Goodrick)

¹⁹³ Z Goodrickova rejstříku (heslo Inyon): ? Enghien. Jméno je jistě francouzské; Khevenhüller (XII, 1185), který tu příhodu líčí, říká, že dotyčný důstojník byl „der De la Fossische Obrist-Lieutenant“ (podplukovník de la Fossova pluku), jeho jméno však neuvádí. (Goodrick)

¹⁹⁴ Landshut. (Goodrick)

že je bohaté, chtěli se o ně mimochodem pokusit. Když o tom král a vévoda uslyšeli, nechtěli, aby jim padlo do rukou, a hned rozkázali všem dragounům obou vojsk, kterých bylo 20 tisíc, aby vyrazili a město zachránili, bude-li to možné. Švédové tam však byli dávno předtím, než mohly dorazit naše síly. Město i hrad těžce rozstříleli, dobyli jednu či dvě šance jednu po druhé a po dlouhém ostřelování vnikli do hradu a pobili všechny, kdo v něm byli. Aldringen, který vedl naše síly, bavorský generál a týž muž, který tak statečně vyvázl s Tillyho tělem, jak jsem vám už vyprávěl, vjel do města s tolika jezdci, s kolika mohl. Město však bylo malé, takže jezdci nemohli nic pořádit, a na náměstí bylo k boji místo jen pro 2000 jezdců. Celé naše vojsko nám tak nemohlo nijak pomoci a jen stálo opodál za městem. Vévoda výmarský, který dobyl hrad, se však se všemi svými silami na nás řítí z kopce dolů. Boj byl proto velmi krutý a krvavý. Aldringen v něm padl, plukovník Henderson¹⁹⁵, Skot, byl zajat a královské síly byly nuceny ustoupit, a to s velkými ztrátami. Tak nepřítel město získal a vyplnil. V opatstvích a klášterech našli mnoho bohatství, neboť každý se tam kvůli bezpečí snažil uložit svůj majetek. Mezi mnichy a jeptíškami řádili po starém způsobu, mržili kněze a zneuctívali jeptišky. Našli tam velké zásoby pro své vojsko a bohaté město je zaměstnalo pleněním na čtyři nebo pět dní. Ta lakota je tam zdržela tak dlouho, že město Řezno bylo vydáno králi dřív, než vévoda výmarský mohl se svým vojskem přijít.¹⁹⁶ Když se vévoda výmarský a jeho vojáci konečně nasytili pleněním, odtáhli. Měšťané však právě toho dne, kdy vyrazil, ze zoufalství nad tím, že nepřichází, uzavřeli s králem mír sami. Vojáci směli odejít se vším všudy, s vlajíci prapory, s kulkou v ústech a s hořícími doutnáky, a měli být doprovzeni až do Norimberka. Měšťané dostali milost a svobodu náboženství na čtyřicet let. Když se vévoda výmarský blížil a neslyšel ustavičnou střelbu děl, usoudil, že město bylo vydáno, jak tomu také bylo. Tu proklínal město, kde se tak dlouho zdržel kvůli troše kořisti. Když nakonec od několika zajatců, které pochytal, uslyšel, že je to jistá pravda, vytrhl a se svým vojskem ustoupil.

Když naše strana uslyšela, že je tak blízko, vyslala proti němu síly k boji, on však už byl pryč. Naše jízda mu přesto byla v patách a svedla s ním mnoho drobných šarvátek. Viděl, že se na něho vojsko rychle valí, a táhl pryč, jak nejrychleji mohl. Aby před nepřítelem ustupoval rychleji, utopil v řece Lechu¹⁹⁷ mnoho děl a mnoho vozů naložených prachem, kulkami a doutnáky, aby nepadly nepříteli do rukou. Pochytali jsme však mnoho zajatců a šli jsme za ním tak zhurta v domnění, že se obrátí a utká se s námi. Nezastavil se však, dokud nedošel k městu Nördlingenu, kde se postavil. Když král viděl, že se bit nechce, obrátil se k městu Donauwörthu, které Švéd dříve dobyl a zanechal v něm pluk o tisíci mušketýrech; jeho velitelem byl Skot jménem plukovník Troup¹⁹⁸. Plukovník Strozzi¹⁹⁹ však táhl kratší cestou, oblehl Donauwörth dřív, než král přišel, prostřelil průlom a dvakrát nebo třikrát žádal vydání města. Nakonec je dobyl silou ještě před královým příchodem a pobil všechny, kdo se bránili, muže, ženy i děti. Pak přišel král, a když shledal, že je město dobyt, pochválil generálovu rychlost a pílil a ponechal ho tam jako velitele, jak si zasloužil. Sám táhl dál za vévodou výmarským k Nördlingenu. Tam ho musíme na chvíli opustit a říci něco o bavorském vévodovi.

O bavorském vévodovi²⁰⁰ se obecně říká, a už jsem to vyprávěl, že byl jistě nespokojen stejně jako ostatní knížata Unie a měl prsty v tom, že byl povolán švédský král; slíbil prý, že mu při přistání pošle muže i peníze. Zřejmě toho však litoval, neboť mu při přistání neposlal nic a neposlal mu ani blahopřání jako jiní. Král na to prý nezapomněl, když byl na vrcholu moci. Když sestoupil až do Vestfálska, měl prý říci, že nechce-li bavorský vévoda k němu poslat ani přijít, ráčí on sám k němu poslat i přijít; a že není divu, že vévoda nedodržel slovo jemu, když předtím udělal totéž císaři Ferdinandovi i nedávno zesnulému českému králi a nebyl tedy věrný nikomu. Švédský král své slovo vůči němu dodržel, a to důkladně: než přišel sám, ubytoval v jeho zemi většinu svých vojáků. Vévoda předvídal,

¹⁹⁵ To nemůže být Henderson, který velel skotským zálohám u Lützenu, nýbrž císařský důstojník, který byl později pověřen jednáním s Bernardem Výmarským. Barthold, I, s. 218. Monro ho nazývá prostě John Henderson. Grant z něho dělá „sira Johna“ (Memoirs of Hepburn, s. 256). (Goodrick)

¹⁹⁶ Švédové dobyli Landshut 22. července 1634 a Aldringen tam padl; Řezno kapitulovalo 26. července 1634.

¹⁹⁷ Lech. (Goodrick)

¹⁹⁸ Troup: „William Troope, zabit ve Falcí“, Monro. (Goodrick)

¹⁹⁹ Strozzi. Stěží mohl být ponechán jako velitel města. Barthold, I, s. 175. Velel Chorvatům spolu s Isolanim. (Goodrick)

²⁰⁰ Maxmilián I. Bavorský, od roku 1623 kurfiřt.

že se na něho ta bouře žene, a moudře se jí vyhnul, jak jen mohl. Svou zemi sice odstěhovat nemohl a nemohl ji ani ukrýt před zuřivou vichřicí, která na ni musela dopadnout, sám se však s vévodkyní, s domácností a se všemi, kdo neměli chuť trpět, uchýlil co nejdál. Se zavazadly, která se dala odvézt, jako klenoty, penězi a jinými poklady, uprchl do hor a do Rakous a ostatní nechal dobyvateli. Tomu nedalo velkou práci zemi ovládnout; všechno se mu poddalo, jak jsem vám už ukázal. Jen Ingolstadt zanechal vévoda řádně obsazený a opatřený vším, co příroda a umění dokážou vymyslet, aby odolal sebevětší síle. A přece, abychom poznali, jak jsou tyto světské věci vydány proměnlivosti a křehkosti: i kdyby se spojil všechn lidský důvtip a důmysl, štěstěna si najde způsob, jak to zvrátit. Jak jste totiž slyšeli, slabost a malomyslnost jednoho ničemného velitele by byla všechny ty přípravy zmařila, kdyby tomu Bůh nezabránil. Jak však říkám, bavorský vévoda si přes všechno zpusťování své země, které král způsobil, odvezl nesmírný poklad. Byl totiž bohatý, takže kdyby se na něho štěstí zase jen trochu usmálo – neboť nullum violentum est durabile, nic násilného nemá dlouhého trvání –, mohl by se vzpamatovat a získat zpět svou zemi. Po první Tillyho porážce se sice už nikdy nedokázal měřit se švédským králem v otevřeném poli a jen před ním prchal, vždy však držel na nohou létající sbor. Kdyby tento sbor byl včas dostal posily od Valdštejna, jak mu císař často přikazoval, nebyl by švédský král postupoval tak nezadržitelně; starý Tilly by se s ním totiž byl rád znovu pustil do křížku, kdyby byl k tomu, co měl, dostal jen nějaké posily. Valdštejn ho však držel zkrátka, neboť se mu naskytla příležitost pomstít se za jakousi dřívější křivdu, a dovolil králi, aby se v jeho zemi vyřádl ohněm a mečem. Ale zpět k našemu vyprávění. Když byl odklizen Švéd a také vévodův protivník Valdštejn, spojil se vévoda, jak se zdá, pevně s císařem, jak mu velel jeho zájem. Oba dohromady měli totiž co dělat, neboť jejich protivníci byli velmi silní: zbytek švédského vojska spojený s německými knížaty a k tomu Francouzi, kteří se v Německu také pevně uchytili. Císaři i Bavorovi přímo před nosem dobyli Řezno a ...²⁰¹, samotný klíč k Německu a Rakousům a také k Bavorsku, ležící na Dunaji. Vévoda se bál, že bez opětovného získání těchto dvou měst už nikdy nedostane zpět nic dalšího ze své země, a hrozilo mu, že spíš ztratí Ingolstadt, než získá zpět to ostatní. Gustav Horn a vévoda Bernard Výmarský totiž drželi dvůr v Mnichově, ačkoli král byl mrtev, s takovou okázalostí, jako by král sám byl naživu a byl tam, a v téže podobě, v jaké jej král při svém posledním odjezdu zanechal, plný síly a vojska. Ale k věci. Když bylo město Řezno dobyt, třebaže s velkými ztrátami a krveprolitím, začal Bavor pomýšlet na to, jak získat zpět vlastní zemi. Šlo to tím dříve a snáze, že ti dva stateční generálové, Gustav Horn a vévoda výmarský (kteří, jak jsem řekl, drželi dvůr ve vévodově paláci v Mnichově), odtamtud stáhli všechny síly, které mohli, aby pomohli městu Řeznu, přišli však pozdě a navíc se neodvážili postavit královi a vévodovu vojsku, které je pronásledovalo až k Nördlingenu. Mohl tedy svou zemi a svůj drahý Mnichov získat zpět snadno, bez odporu nebo jen s malým, a tak to také udělal. Začal u Straubingu, který se držel dlouho, než uzavřel mír jako Řezno, a všechno ostatní následovalo snadno; někteří, ba většina, byli rádi, že jsou zase pod svým starým vévodou. Pozdravil pak Mnichov a odtud jel do Ingolstadtu, kde pochválil měšťany za věrnost. Potom spěchal za mladým králem (a zanechal několik menších oddílů, aby dobyly všechno, co v Bavorsku ještě zbývalo). Věděl totiž a slyšel od krále, že u Nördlingenu nejspíš dojde k ostrému střetu, a že unita vis est fortior²⁰²; táhl tedy s veškerou svou silou, aby se spojil s králem, aby se ten den jeho vinou nezvrtil a všechno, co dosud vykonali, nepřišlo nazmar. Když tam dorazil, našel krále při obléhání.

Pravé vyličení poslední velké bitvy u Nördlingenu mezi uherským králem a spojenými německými knížaty

Vévoda Bernard, jinak výmarský, a Gustav Horn před královým vojskem, smím-li to tak říci, skoro utekli a to je pronásledovalo až k tomuto městu Nördlingenu. Když vévoda viděl, že se královo vojsko blíží a že jeho síly samy nestačí, aby mu odolaly, zastavil se v Nördlingenu a řekl měšťanům, co je nejspíš čeká, totiž obléhání, neboť král a vévoda jsou nablízku. Zanechal jim několik oddílů, aby vydrželi déle, nechal své vojsko odpočinout a vyzval je, aby byli dobré mysli a vytrvali: jde prý jen

²⁰¹ Straubing. (Goodrick)

²⁰² Spojená síla je silnější.

rozmnožit své síly a zaručeně jim přijde na pomoc a bude s to utkat se s nepřítelem, ne-li ho přímo od obléhání zahnat. Odtáhl tedy do země württemberské, sebral tam další síly a nezdržel se dlouho. Vrátil se k Nördlingenu a našel nepřítele teprve čerstvě a nedokonale zakopaného, neboť tak náhlý Výmarův návrat nikdo nečekal. Vévoda výmarský se svým vojskem směle přitáhl a přešel kolem nás, jako by se s námi chtěl hned utkat. Jeho jízda se srazila s naší, a zatímco jsme byli takto zaměstnání na svém pravém křídle, poslal po svém levém křídle tři roty jízdy a za každým jezdcem seděl mušketýr. Dojeli až k mlýnu, který leží těsně u městských hradeb, a tam nechal mušketéry sesednout; město už bylo připraveno je přijmout a uvést dovnitř. My jsme takovou lest netušili, totiž že mají za sebou mušketéry; mysleli jsme, že se přijeli jen předvést. K tomu jsme měli dost práce s nepřítelem na levém křídle a nebyli bychom jim v tom stačili včas zabránit.

Když vévoda výmarský vykonal to, kvůli čemu přišel, totiž pomohl městu, a když se schylovalo k noci, náhle a v okamžiku ustoupil na velký kopec²⁰³, který ležel asi anglickou míli od našeho ležení. Na něm stál hrad a na úpatí kopce malé pevné městečko s hlubokým příkopem kolem; v tom městečku leželo 3000 mušketýrů. Celé jeho vojsko leželo na kopci a mělo dost zásob, protože všechna země za ním byla jejich, totiž země württemberská, Švábsko, Franky a Falc až k hranicím Švýcarska. Ležel tam osm nebo deset dní a my denně čekali bitvu. V té době přitáhl se svým vojskem ze Španělska kardinál-infant, který šel do Nizozemí, a položil se u Donauwörthu, asi tři německé míle²⁰⁴ odtud; to město nedávno dobyl uherský král. Když o tom král uslyšel, poslal k němu, aby mu blahopřál k příchodu a zároveň zjistil, zda by mu bylo libo zúčastnit se se svým vojskem bitvy, kterou denně čekal, a spojit se s ním. Kardinál to velmi ochotně udělal. Příštího dne jsme vyvedli své vojsko ze zákopů, jízdu i pěchotu se všemi děly, a na počest kardinálova příchodu jsme po celém vojsku vypálili tři salvy z děl a mušket.

Když to vévoda výmarský uslyšel a dozvěděl se příčinu, velmi se rozzlobil a přísahal, že toho pyšného Španěla pošle zpět do Španělska s morovou ranou. Příštího dne však se svým vojskem z kopce vytrhl a stočil se kolem blízkého lesa, jako by chtěl táhnout do země württemberské. Poslali jsme za ním zvědy a ti se vrátili se zprávou, že zcela jistě táhne zpět; oklamalo a zaslepilo je to, že nechal svůj zadní voj tak daleko za sebou. Když ta zpráva přišla do tábora, dovolili naši generálové větší části naší jízdy odjet na kvartýry a odpočinout si, neboť stála v bitevním šiku celou noc a den. Plukovník Butler (jehož jméno nemohu vyslovit bez úcty) však měl stráž půl anglické míle před vojskem a poslal mne a kapitána Burka na jednu skálu, abychom zjistili, bude-li to možné, kterým směrem se nepřítel dal. Vyjeli jsme my dva úplně sami na vrchol skály a spatřili jsme nepřátelský zadní voj, jak táhne doleva. Sjeli jsme ze skály do lesa na úpatí kopce a v lese jsme našli stopu, kudy před námi projela jízdní rota. Domnívali jsme se, že to byla rota nepřátelské jízdy, a jeli jsme za ní. Jeli jsme tak asi čtvrt hodiny a nikoho neviděli, když jsme uslyšeli bubny a trubky; nevěděli jsme, zda je to přítel, nebo nepřítel. Když jsme dojeli na konec lesa, spatřili jsme na velkém poli za lesem celé nepřátelské vojsko, jak stojí v bitevním šiku čelem k našemu vojsku. Když jsme to uviděli, a oba jsme měli dobré koně, spěšně jsme se vrátili ke svému pluku a oznámili svému plukovníkovi, co jsme viděli. Ten nás hned spěšně poslal ke králi, abychom mu to oznámili. Král tomu nechtěl věřit, ale sotva jsme to slovo vyřkli, přijel kurýr a oznámil králi, že nepřítel napadl naši stráž, které velel hrabě Butler. Náš generálmajor hrabě Marazin, který měl stráž za ním s 3000 jezdci, hraběte Butlera podpořil. Nepřítel však postupoval velkou silou, a protože náš generál nedostal zprávu dost včas, zatlačil nás nepřítel kousek zpět dřív, než jsme si mohli přivést²⁰⁵ na pomoc pěchotu. V té šarvátce padl baron de Turnet²⁰⁶ a plukovník de Binder, plukovník Nicola byl těžce raněn a plukovník Devereux byl postřelen do pravého stehna. Tam, kde se ta šarvátka odehrála, stál po naší levé ruce kopec, jehož se nepřítel chtěl zmocnit; měli jsme na něm španělského kapitána s 200 mušketéry. Když náš generál viděl, že nepřítel usiluje kopec ztéci, poslal mne s 200 dragouny tomu Španělovi na pomoc. Schylovalo se však k noci a nepřítel se přiblížil na polovinu dostřelu děla k vojsku. Náš generál usoudil, že jsme příliš slabí, abychom ten kopec udrželi, a poslal podplukovníka

²⁰³ Arnsberg. Malé pevné městečko je pravděpodobně Ederheim. (Goodrick)

²⁰⁴ Německá míle měřila zhruba 7,5 km.

²⁰⁵ Jazyk je zde poněkud zmatený. (Goodrick)

²⁰⁶ Tito důstojníci, jsou-li jejich jména uvedena správně, nejsou podle všeho jinde zmíněni, kromě „de Turneta“, jímž je „baron de la Tornetta“. Khevenhüller, XII, 1213. (Goodrick)

s 500 španělskými mušketýry, aby mě vystřídal; já se měl vrátit. Nemohl jsem však projít jinak než přes nepřátelskou stráž, která ležela mezi mnou a mým plukem. Rozhodl jsem se, že se svými dragouny projdu skrz ni. Byla tma a rozkázal jsem, aby nikdo nevystřelil, dokud nedostane povel. Pochodovali jsme těsně u sebe; oni se nás často ptali na heslo, já však neodpovídal, dokud jsme nebyli uprostřed nich, a pak jsme náhle vypálili všichni najednou. To mezi nimi způsobilo velký zmatek. Snad nás do té chvíle měli za přátele, a proto nestříleli; pak se ale dali do díla. Můj plukovník ležel nedaleko odtud, a když uslyšel, co se děje, přitáhl se svým plukem a dostal mě z toho, neboť tam ležel a čekal na můj příchod.

Když nepřítel uslyšel ten poplach, myslel, že jeho stráž napadli Španělé, kteří drželi kopec. Vystoupil ke kopci a zaútočil na něj, Španělé ho však odrazili. Švédové sebrali odvalu a pustili se do toho znovu. Ten útok trval tři hodiny; nakonec kopec²⁰⁷ dobyli a většinu Španělů pobili. Několika předním důstojníkům dali milost, příštího rána však ty Španěly přivedli před celé vojsko a proti válečnému právu je zastřelili. Když byl kopec dobyt, vytáhli na něj svá děla a příštího rána za svítání z nich začali pálit do našeho ležení, a o to jim hlavně šlo. Naše jízda a španělská jízda, která pochodovala celou noc, však už dorazily, zastavily se a začaly se řadit do bitevních oddílů. Nepřítel ale velmi rázně postoupil a dobyl jednu naši šanci, která ležela těsně pod kopcem, který nám právě vzal. Pálil na nás z děl z kopce i ze šance a španělskému vojsku to velmi škodilo. Španěl však vyrazil s celým svým vojskem, dobyl šanci i kopec zpět a zahnal nepřítele na ústup. Při tom ústupu jsme zajali plukovníka Hewa²⁰⁸, Skota, kapitána Christena, kapitána Fiscotse²⁰⁹ a kapitána Ramsaye, Skota; plukovník Musten²¹⁰ byl zastřelen a s ním mnoho dalších statečných mužů. Během toho horkého boje podniklo město výpad do našich zad a nadělalo nám mnoho zla, často jsme je však zahnali zpět.

Když vévoda výmarský viděl, že je na pravém křídle tak horko a že tam nejspíš prohraje, uchýlil se ke lsti. Myslel si, že kdyby se dostal ven a vpadl do zad králi, který byl plně zaujat tím, aby udržel boj na pravém křídle, uvedl by ho tak nečekaným příchodem do krajních nesnází. Vzal dvě silné jízdní rotu a táhl k průchodu, kde jsem měl rozkaz stát s 200 dragouny já; postavil mě tam Piccolomini, který bedlivě obhlédl a prozkoumal všechny nebezpečné průchody. Před sebou jsem měl živý plot a bažinu širokou asi na dostřel pistole a uprostřed úzký průchod pro čtyři muže vedle sebe. Tento úzký průchod vévoda výmarský objevil a přitáhl k němu. Nevěděl a netušil, že tam někdo je, přesto však pro jistotu poslal rotu 200 jezdců, aby zjistila, zda je průchod volný. Tu rotu jsem přivítal salvou padesáti mušketýrů, pak dalších padesáti, a tak se střídali po padesáti. Přišlo to na ně tak nečekaně, že mezi nimi nastal velký zmatek; muži i koně se váleli v bažině, až mi samému bylo líto se na to dívat. Výmar strašlivě klel, a čím víc se je v tom zápalu snažil podpořit čerstvými muži, tím víc upadali do nepořádku. Já a mé oddíly jsme stáli v bezpečí a v klidu a měli jsme na ně stále padesát čerstvých ran. Nakonec jsem ho slyšel, jak kleje a hlasitě volá, aby přivedli dalších 500 jezdců a 300 mušketýrů. Když jsem to uslyšel, hned jsem poslal kurýra k našemu generálu Gallasovi se vzkazem, že chce-li ten průchod udržet, musí poslat další síly. Když to uslyšel Jan z Werthu²¹¹, přijel sám a přivedl 500 Chorvatů a 300 mušketýrů. Když Chorvati dorazili, přešel jsem se svými dragouny na druhou stranu a zaměstnával jimi nepřítele, dokud se nepřepravili Chorvati s 300 mušketýry. Jakmile byli na druhé straně, utkal se Jan z Werthu s vévodou výmarským, byl však zatlačen zpět k bažině. Poslal ale dozadu pro pět pluků kyrysníků, nabyt odvahy a při druhé srážce ukořistil v šarvátce pět praporů. Vévodu Bernarda to tak dopálilo, že hlasitě volal, aby přivedli další 3000 mušketýrů a zbytek jeho jízdy, která měla mezi každými dvěma rotami polní dělo. Úžlabina, v níž se bojovalo, byla však malá a už tak v ní bylo víc koní a mužů, než kolik se tam dalo dobře

²⁰⁷ Haselberg (Wille, Hanau im dreissigjährigen Kriege, s. 132), nebo možná „Allbuch“. (Goodrick)

²⁰⁸ „Hew“ může být skutečné jméno, nebo to může být omyl místo „Hume“ či „Home“. Thomas Hume z Carrolside byl podplukovníkem jízdního pluku rýnského hraběte. (Goodrick)

²⁰⁹ „Fiscots“ je možná (některý Lindsay z) „Pitscottie“. (Goodrick)

²¹⁰ Plukovník „Musten“ je téměř jistě Mostyn, který se vyznamenal v bojích pod Gustavem Adolfem v Polsku. (Goodrick)

²¹¹ Jan hrabě von Werth (1591, Büttgen u Neussu – 12. 9. 1652, Benátky nad Jizerou), generál jízdy Katolické ligy a císařské armády, z dolnorýnského selského rodu, nikoli ze šlechty. Sloužil Španělsku, od roku 1630 Bavorsku; u Nördlingenu (1634) vedl rozhodující útok jízdy, proslul výpady do Lotrinska a Francie (1636–1638). V březnu 1638 byl u Rheinfeldenu zajat Bernardem Sasko-Výmarským a do roku 1642 držen ve Vincennes; vyměněn byl za Gustava Horna. Roku 1647 odmítl složit zbraně po bavorském příměří v Ulmu, převedl bavorskou jízdu k císaři a byl povýšen na hraběte. Zemřel na svém českém statku v Benátkách nad Jizerou.

seřadit, neboť ležela mezi dvěma velkými kopci. Jan z Werthu však získanou výhodu udržel a využíval ji, posílal čerstvou jízdu za jízdu, takže se strhl krvavý boj. Konečně dorazila jízda vévody výmarského, nebylo však místo, kde by ji bylo možné vévodovi na pomoc nasadit. Jakmile se vévodovy síly jednou dostaly do nepořádku, dorážel na něho Jan z Werthu tak tvrdě, že mu nedopřál nikde se zastavit. Když se pak tyto nové síly natlačily do týla ostatním, nastal mezi nimi takový všeobecný zmatek, že vévodova pěchota, která byla v úzlabině, byla všechna pobita, a ostatní, sami v nepořádku, ztratili odvahu a dali se na útěk. Jan z Werthu vévodu pronásledoval a pobíjel jeho lidi šest anglických mil. Zdá se tedy, že člověk může mít mužů příliš mnoho stejně jako příliš málo, nemá-li místo, kde by je seřadil, jak se stalo zde. A jak nepatrná věc, jako je taková bažina, dokáže rozhodnout o celém pořádku bitvy a přenést bitvu z rovné pláně do malé úzlabiny! Mělo se totiž za to, že na rovném poli by byli zvítězili oni. Všechno, co teď vévoda výmarský dělal, dělal v zápalu a zlosti, bez rozvahy, protože byl u takového průchodu odražen. Gustav Horn sice viděl, že vévoda výmarský byl na pravém křídle poražen a uprchl, což by stačilo, aby i statečný duch zmalomyslněl, přesto se ještě dvě hodiny potom bil jako drak. Španěly na druhé straně zase tolik povzbudilo, když viděli, že jsme zvítězili, že se bili jako tygři, a to tak dlouho a s čerstvými posilami, až byl Gustav Horn nakonec zajat²¹² a s ním generálmajor Cratz, který, jak jsem už řekl, utekl z Ingolstadtu; a mnoho statečných kavalírů bylo pobito. Zbytek vojska se dal na útěk a naše pěchota s naší jízdu je pronásledovala a pobíjela na vzdálenost dvaceti anglických mil.

Ukořistili jsme tam všechna jejich děla a další polní kusy, kterých bylo přes padesát, všechny jejich vozy se střelivem a vozy se zavazadly, přes čtyři tisíce, a všechny jejich prapory. K tomu jsme našli tolik dam a manželek velitelů, že je neumím spočítat, a všechny byly zajaty. Jan z Werthu se svou lehkou jízdu a Chorvaty pronásledoval a pobíjel lidi vévody výmarského zemí württemberskou, až dojel k městu zvanému Heilbronn²¹³, což bylo 50 anglických mil i víc; leží na řece Neckaru. Vévoda výmarský tam měl pět kompanií vojáků a zastavil se tam. Město bylo na Jana z Werthu příliš pevné, a tak se vrátil. Cestou přišel k městu zvanému Göppingen²¹⁴, kde ležel se svým plukem, patřícím vévodovi výmarskému, Angličan plukovník Grinoway²¹⁵. Když ten viděl, že bitva je ztracena, Výmar uprchl a on sám je bohatý, vydal město a s celým plukem vstoupil do služeb uherského krále.

Potom král táhl s celým vojskem zemí württemberskou ke Kirchheimu²¹⁶. Vévoda měl vojsko z deseti tisíc vlastních sedláků, ti však odhodili zbraně a utekli a nechali svého vévodu, ať si poradí sám. Ten uprchl do Štrasburku.²¹⁷ Jan z Werthu ho pronásledoval lesem zvaným Schwarzwald a na druhé straně lesa narazil na rýnského hraběte²¹⁸ s vojskem o 8000 mužích; jeden o druhém nevěděl.

Rýnského hraběte velmi ohromilo, když nejprve viděl útěk vévody württemberského a hned nato Jana z Werthu, jak se na něho tak náhle žene v dobrém pořádku. Postavil se a utkal se s ním, jeho jezdci však tím ztratili odvahu a ustoupili k řece Rýnu. Hrabě chtěl se svou jízdu Rýn přelapovat a utonul v něm s mnoha svými jezdci; táhl přitom se svým vojskem k bitvě u Nördlingenu.

Uherský král přišel ke Kirchheimu, kde ležely dvě kompanie vévody výmarského. Velitel vydal město stejně jako ten předchozí a král tam zanechal plukovníka Butlera s několika pluky jako velitele, aby dobyl zbytek země. Potom král táhl dál k řečenému městu Heilbronn, oblehl je a dobyl silou, ne však bez toho, že polovina města vyhořela. Zůstal tam dlouho a rozdělil své vojsko na tři části. Hrabě Riedberg²¹⁹ táhl do Frank a dobyl všechna tamní města a hrady.

²¹² Gustav Horn zůstal v zajetí až do roku 1642, kdy byl vyměněn za Jana z Werthu.

²¹³ Heilbronn. (Goodrick) Heilbronnskou ligu zde sjednal 23. dubna 1633 Axel Oxenstierna; svázal Švédy s evangelickými stavy francického, švábského a rýnského kraje, ředitelství si nechal švédský kancléř a stavy platily armádu. Nördlingen (1634) a Pražský mír (1635) ligu rozbily; nahradila ji přímá francouzská smlouva z Compiègne.

²¹⁴ Göppingen. (Goodrick)

²¹⁵ ? Greenway. (Goodrick)

²¹⁶ Zdá se, že jde o Kirchheim unter (Teck). (Goodrick)

²¹⁷ Vévoda Eberhard III. Württemberský uprchl po bitvě do Štrasburku a do své země se vrátil až roku 1638.

²¹⁸ Rýnský hrabě (Rheingraf) Ota Ludvík, generál ve švédských službách. Poyntz ho v dalším odstavci nechává utonout v Rýně; podle Goodricka (viz Úvod) však neutonul: řeku přelapoval, unikl a bojoval dál, i když už ne dlouho.

²¹⁹ Riedberg (Theatr. Europ., III, s. 639). (Goodrick)

Gallas táhl s druhým vojskem k Rýnu. Když se blížil k Heidelbergu, narazil na několik oddílů francouzského vojska, které se s ním utkaly. Francouzi dostali další posily a pomáhalo jim město i hrad, takže Gallas byl nucen ustoupit. Vévoda lotrinský, který vedl zadní voj vojska, musel pod silným tlakem Francouzů nechat na místě tři svá děla a odešel pak ke králi do Heilbronn. Tam se rozdělovaly zimní kvartýry. Vyšly tak blízko nepřátelských zimních kvartýrů, že si obě strany častými vpády nadělaly tolik škody, jako by vojska byla v poli. Kvartýry plukovníka Despanii připadly mezi Heilbronn a Heidelberg, který byl ve francouzských rukou. Jistý plukovník Taupadel²²⁰ z vojska vévody výmarského, který byl nedávno zajat a ztratil většinu svého pluku, byl vykoupen, dostal jinou jízdní rotu, vpadl do kvartýrů plukovníka Despanii, pobil většinu jeho mužů a jeho samého zajal. Takto strávili celou zimu.

Měl jsem vám však říci, že stejně jako na straně vévody výmarského zavládl velký žal nad jeho ztrátou – a ten byl, to uznáte, žalem dostatečným –, tak na druhé straně byla radost bezmezná. Všechno, čím se radost dá projevit, tam bylo: bubny, trubky, děla atd. za tak velké vítězství. Hned se zpívalo *Te Deum* po celém vojsku, které zůstalo na místě; ti, kdo se pustili do pronásledování, mysleli, myslím, víc na kořist než na modlení. Zvláště si navzájem blahopřáli mladý král a mladý kardinál k tomu, že jim Bůh dopřál tu čest sejít se skoro zázrakem při tak velkém vítězství. Bavor a Lotrinský měli na té radosti svůj podíl. Po bitvě se kardinál chystal na cestu, a když se s ním dobrá knížata velmi slavnostně rozloučila, odjel přes Kolín²²¹. Město ho tam, jak se soudí, pozvalo, a zdá se to i podle toho, jak ho přijalo. Páni města mu vyšli vstříc na míli před město a při vjezdu ho vívalo všechno duchovenstvo, zvláště ti kurfiřtští biskupové a další, kdo se tam uchýlili před švédským králem. Ti ho uvedli do hlavního chrámu všemi ulicemi, ozdobenými čalouny a posypanými; po celou cestu se zpívalo *Te Deum* a v chrámu vyslechl krásné kázání. Tu noc si tam odpočinul. Příštího dne co nejrychleji táhl dál. Před odjezdem však pronesl k měšťanům děkovnou řeč za jejich víc než královské pohoštění. Velmi ho prý také těší, že je vidí tak pevně v katolické víře, a jakou milost jim Bůh prokázal, že jejich město mělo to štěstí stát se městem útočiště, *Civitas Refugii*, pro svaté, kteří se k nim uchýlili o pomoc. Mezi všemi si však vyhlédl biskupa würzburgského, u něhož švédský král našel tolik peněz. Velmi mu vytýkal, že věděl, v jaké tísní o peníze je císař a s ním i říše, a přece tam nechal ležet ladem tolik peněz a zlata, takže to, co tam bylo uloženo pro dobro říše, padlo do rukou nepříteli a z Božího dopuštění tím říši ničí. Biskup řekl, že to tam uložili jeho předchůdci; on se držel jejich zvyku a přidával něco ze svých ročních důchodů jako oni, a opravdu se neodvažoval na to sáhnout, aby nevzbudil velké pohoršení.

Přes toto velké vítězství neztratilo město Nördlingen, od něhož jsme nadlouho odbočili, odvahy a dlouho králi vzdorovalo. Působilo mu velké ztráty jak častými výpady, když bojoval s Výmarem, tak i teď, když byl při mnoha útocích často odražen. Rozzlobilo ho to a nařídil sesednout svým kyrysníkům, což jsou jezdcí obrnění od hlavy k patě; ti však pochodili stejně. Byl jsem v té rotě i já. Strhl se tam spor mezi mnou a jedním mužem o žebřík, kdo z nás má jít nahoru první. Chtěl mít tu čest první on a chtěl jsem ji i já. Namítal, že je ve službě déle než já, a tak tomu i bylo, a nechal jsem ho jít. Byl to pohledný mladý muž. Vystupoval nahoru a já mu byl v patách. Jakmile došel na vrchol hradeb, sotva vystrčil hlavu nad hradby, někdo po něm zřejmě bodl halapartnou a srazil mu hledí. Sotva bylo hledí pryč, kdosi mu mečem utál hlavu a ta spadla na zem. Tělo bez hlavy padlo na mne, leželo na mně velmi těžce a zalilo mě krví tak, že jsem se krví skoro zalkl. Nevěděl jsem, co se děje, a křičel jsem: „Co je to s tebou, u čerta, že nelezeš výš?“ Pod tou tíhou a v té krvi jsem se však už neudržel a spadli jsme oba dolů. Dopadl jsem na kameny a on ve zbroji na mne, takže jsem nevěděl, jsem-li živ, nebo mrtev. Když jsem přišel k sobě, celý potlučený a zkrvavený, doplazil jsem se ke zdi a přitiskl se k ní. Viděl jsem, jak naši od útoku utíkají, a třebaže jsem byl tak obtížen, dostal jsem se pryč, zatímco za námi létaly kulky. Tu příhodu zdálky mnozí pozorovali a velmi se mi divili, když mě viděli celého od krve, a přece nezraněného. Král se však ani tak nedal odbýt a nakonec město dobyl, k velké škodě měšťanů, kteří byli všichni pobiti.²²²

²²⁰ Georg Christoph von Taupadel (17. 12. 1595, Börtewitz – 12. 3. 1647, Blotzheim), saský jízdní generál, nejprve švédský, po Lützeny ve službách Bernarda Sasko-Výmarského a po jeho smrti francouzský (Alerheim 1645, Höxter 1646). Poyntz ho píše „Dubartle“. Zajal ho Butler při dobytí Schorndorfu. (Goodrick)

²²¹ Jeho vojsko nepřekročilo Rýn u Kolína, nýbrž u Andernachu. On sám však jel dál do Kolína. Theatr. Europ., III, s. 372. Poyntzovo vyprávění je zcela správné. (Goodrick)

²²² Nördlingen se vzdal za dobrých podmínek den po bitvě. Celý příběh je zřejmě zařazen na nesprávné místo. (Goodrick)

Knížata Unie byla nesmírně sklíčena porážkou svých dvou generálů, s nimiž přišla skoro o všechny své síly a moc. Hned poslala posla k Praze, při jejímž obléhání, jak dobře věděla, ležel saský vévoda s Banérem, aby je zpravil, v jakém jsou stavu, a aby vévoda co nejrychleji sjednal jejich mír s císařem; jinak je císař, bude-li svého vítězství využívat, všechny vyžene z jejich zemí. Vévoda, jak jsem už psal, neztrácel čas a dobře toho využil pro sebe i pro ně. Byl uzavřen mír a dohodnut sněm v Řezně (nedávno dobytém uherským králem); a ten se konal příštího léta.

A teď zpět ke králi. Když nastávalo léto, vytáhl Gallas do pole²²³ (uherský král totiž zimoval většinou ve Vídni a ke svému vojsku ještě nepřijel), táhl k Heidelbergu a oblehl město i hrad; jejich velitelem byl Angličan plukovník Huncks²²⁴. Gallas tam ležel asi čtrnáct dní, pak odtud vytrhl, zanechal kolem města několik pluků a táhl k Mannheimu²²⁵. Tam rozbil ležení, ležel tam několik dní a znovu vytrhl. Zanechal tam mladého Pappenheima²²⁶ se dvěma pěšími pluky o 6000 mužích a se třemi kompaniemi dragounů; leželi míli od města jen proto, aby do něho nepřišly žádné zásoby. Gallas se zbytkem vojska táhl k Wormsu, kde ležely tři pluky Francouzů a Švédů. Mezi Frankenthalem a Wormsem postavil most²²⁷, přešel s polovinou vojska a oblehl město z obou stran. Ležel tam osm dní a získal město kapitulací; obránci složili zbraně a prapory a on vložil do města posádku. Dona Hannibala de Gonzagu poslal se třemi pluky jízdy a pěchoty k Frankenthalu, aby se tam míli od města zakopali a nepouštěli dovnitř zásoby. Leželi tam 24 týdnů a při výpadech padali na obou stranách zajatci i mrtví. Plukovník Schmidtberg²²⁸, velitel města Mannheimu, však shledal, že mu docházejí střelivo a zásoby, a svolil vydat město a složit prapory i zbraně. Všichni, kdo chtěli sloužit císaři a zůstat, mohli; on sám měl být se svou družinou doprovázen do Met v Lotrinsku. Na svůj doprovod však čekal dlouho, a mezitím přišlo mezi Frankenthalem a Mannheimem několik toulavých oddílů z našeho vojska a vpadlo do kvartýrů, kde ležel se svými zavazadly. Protože jeho lidé byli beze zbraní, vyplnili mu zavazadla a jeho muže zahnali na útěk. Plukovník se pak sám, jen s pázetem, vydal v noci k Haguenau, kde ležel francouzský pluk, a tam zůstal.

Když město Frankenthal vidělo, že Mannheim byl vydán a že není naděje na pomoc, začalo vyjednávat o tom, že posádka odejde se vším všudy, s vlajíci prapory, hořícími doutnáky a kulkou v ústech. Pluk zvaný holandský měl být dopraven po řece Rýnu dolů směrem k Holandsku a francouzský pluk doprovázen až do Zabernu²²⁹, který leží v Alsasku na cestě vzhůru do Lotrinska. Tak bylo město vydáno.

Gallas však uslyšel, že francouzské vojsko leží u Mohuče, a táhl tam. Francouzi se necítili dost silní, aby na něho počkali, vytrhli a táhli ke Kreuznachu²³⁰. Gallas oblehl Mohuč a poslal létající sbor vzhůru ke Kreuznachu, aby město ztekl. Ten dobyl polovinu města, Francouzi však udrželi druhou polovinu s hradem, a když dostali nové posily, císařské vyhnali a 2000 jich pobili. Zbytek byl nucen ustoupit zpět ke Gallasovi. Když ten tu zprávu uslyšel, odtáhl od Mohuče, neboť Francouzi se svými novými posilami pronásledovali létající sbor až k Mohuči.

Gallas táhl zpět k Wormsu a čekal tam, až přijde uherský král s vojskem o 15 000 mužích, jemuž v Čechách velel hrabě Colloredo. Když král přišel do Heilbronn, poslal řečeného Colloreda s tím vojskem ke Gallasovi. Jakmile dorazilo, spojili se, přešli u Wormsu Rýn, táhli k Frankfurtu nad Mohanem a rozbili ležení mezi Frankfurtem a Darmstadtem. Francouzský generál postavil u Mohuče most a začal se ke Gallasovi blížit; když se však dozvěděl, že Gallas dostal nové posily, stáhl se na ostrov zvaný Gustavsbург²³¹, ležící mezi Rýnem a Mohanem. Tam obě vojska ležela proti sobě po

²²³ Následuje Gallasovo tažení v Porýní roku 1635.

²²⁴ Skutečným velitelem byl Švéd Abel Moda, Huncks však byl skutečná osoba; bojoval u Maastrichtu. Markham, „Fighting Veres“, s. 445. (Goodrick)

²²⁵ Mannheim. (Goodrick)

²²⁶ Synovec generála jízdy a obránce Wülzburgu proti Gustavu Adolfovi roku 1631; srov. Harte, II, s. 126, pozn. Pappenheim měl jen jednoho syna, narozeného roku 1618. (Goodrick)

²²⁷ Tj. přes Rýn v místě mezi oběma městy. (Goodrick)

²²⁸ Schmidtberg, nejvíce známý obranou Philippsburgu po Nördlingenu. (Goodrick)

²²⁹ Elsass Zabern. (Goodrick)

²³⁰ Kreuznach. (Goodrick)

²³¹ Harte, II, s. 117. Moderní historikové o té věci mnoho neříkají, Theatrum Europaeum však přináší plán místa, II, s. 604.

čtyři měsíce. Toto místo zvané Gustavsburg vystavěl švédský král a dal mu své jméno, totiž město Gustavovo.²³² Mělo velký význam, neboť ovládalo Mohuč i řeku Rýn, takže nic nemohlo proplout bez jeho svolení a bez zaplacení poplatku. Králi na jeho stavbě tak záleželo, že dal všude kolem vyhlásit, že ti, kdo tam přijdou stavět a bydlet, dostanou větší výsady, než mají jiná místa. Mohuč to skoro ožebračilo a zohyzdilo, neboť většina kostelů, opatství a řeholních domů byla stržena, aby se kámen odvezl na stavbu Gustavsburgu; totéž dělali v každém okolním městě, kde nějaký mohli získat. Než byl král zabit, vyrostlo tak ve velké město, od jeho smrti však skoro zaniklo. Když tam totiž, jako všude, získali velení vedle Švédů francouzští vojáci, pustne obojí, protože jedni druhým závidí.

Uherský král, který ležel v Heilbronnu, mezitím přiměl všechna svobodná města, aby se s ním dohodla a poddala se, jmenovitě Norimberk, Ulm²³³ a Frankfurt nad Mohanem; Štrasburk však chtěl i nechtěl, podle toho, jak viděl, že se věci vyvíjejí. Ve Frankfurtu leželo v jedné polovině města 2000 mušketýrů švédského vojska.²³⁴ Jejich velitelem byl plukovník Knyphausen²³⁵. Ten zprvu nevěděl, že frankfurtští páni odjeli ke králi do Heilbronnu jednat o míru, nakonec se to však dozvěděl a z té jejich tajnůstkářskosti čekal nějaké hrubé zacházení. Páni po svém návratu náhle a bez jakéhokoli varování veliteli obrátili všechna svá děla proti Švédům, prudce na ně pálili a k tomu podnikli výpad přes most v domnění, že ho z jeho kvartýrů vyženou. Přivítal je však takovými salvami, že byli nuceni ustoupit a ztratili mnoho mužů. Trvalo to osm dní, takže páni města museli psát Gallasovi o pomoc. Ten jim poslal 8000 mužů s markýzem di Grana²³⁶. Brzy po jejich příchodu začal velitel vyjednávat a nakonec bylo ujednáno, že odejde s vlajíci prapory, s kulkou v ústech, se vším všudy, s pěti děly a šesti vozy střeliva a s doprovodem pro sebe do Mohuče, kde leželo francouzské vojsko. Tak byla tato polovina města vydána. Když vycházel se všemi svými vojáky, zavazadly atd. v domnění, že dostane doprovod pro všech svých 2000 mužů, dal náš generál jeho vojákům zastavit, obklopil je našimi 8000 muži a ukázal mu dohodu, kterou spolu uzavřeli. Zapomněl v ní na doprovod pro své muže a zmínil jej jen pro sebe; ten také dostal. Jeho důstojníci a vojáci však museli přijmout královský žold a on přišel o všechna zavazadla, která připadla našim jezdcům. Děla a střelivo byly poslány zpět do města a jejich prapory císaři. Francouzské vojsko mezitím leželo na tomto ostrově Gustavsburgu tak dlouho, že skoro vyhladovělo; vytrhlo tedy a nechalo ostrov neobsazený. Ve městě Mohuči však Francouz zanechal tisíc mušketýrů. Gallas táhl za ním vzhůru ke Kreuznachu, oblehl jej a za osm dní město dobyl; Francouzi se však stáhli do hradu. Gallas odtud odtáhl a zanechal ve městě 2000 vojáků, kteří se neustále potýkali s posádkou hradu. V noci se plukovník Becker, důmyslný a udatný muž, dostal pod palbu děl a zakopal se tam, ne však bez ztráty mnoha mužů. Když Francouzi příštího rána zjistili, co se stalo, podnikli výpad a toto opevnění oblehli. Bojovali spolu tři hodiny, císařští však pracovali celou noc, byli velmi zemdlení a unavení a pro velikost té námahy byli nuceni opevnění opustit a ustoupit do města. Francouzi opevnění srovnali se zemí. Na obou stranách bylo mnoho mrtvých a trvalo to tak celé léto.

Plukovník však poslal ke Gallasovi, který ležel mezi Saarbrückenem a Zweibrückenem²³⁷, pro 500 mušketýrů. Když ty síly dorazily, přiblížil se znovu k hradu, neboť noci už byly delší, a zakopal se jako předtím. Francouzi slábli, zčásti pro nedostatek potravin a mužů; podnikli ještě jeden výpad, ale s velkými ztrátami. To je tak zmalomyslně, že hned začali vyjednávat, a když dostali podmínky, jaké chtěli, vyšli s vlajíci prapory atd. a byli doprovozeni ke svému vojsku.

Gallas mezitím táhl za francouzským vojskem, které ustupovalo k Metám v Lotrinsku a cestou vyplnilo zemi vévody saarbrückenského²³⁸ s hlavními městy, jako Saarbrücken, Zweibrücken atd. Šel za Francouzi přes Moselu a poslal před sebou mladého Colloreda s předvojem 6000 lehkých jezdců. Ten

(Goodrick)

²³² Pevnost Gustavsburg dal Gustav Adolf postavit roku 1632 na soutoku Mohanu a Rýna naproti Mohuči; jméno dodnes nese tamní obec Ginsheim-Gustavsburg.

²³³ Ulm. (Goodrick)

²³⁴ Švédská posádka držela Sachsenhausen, část Frankfurtu na levém břehu Mohanu, a vzdala se v létě 1635.

²³⁵ Skutečným velitelem byl Vitzthum. Knyphausen tam možná byl přítomen. (Goodrick)

²³⁶ Carretto, markýz di Grana; ve skutečnosti to byl Lamboy. (Goodrick)

²³⁷ Saarbrück a Zweibrücken. (Goodrick)

²³⁸ Nassau-Saarbrück. (Goodrick)

narazil na oddíl asi 200 Francouzů a většinu z nich pobil, přední důstojníky však ponechal v zajetí. Když táhl dál a projížděl lesem, spatřil oddíl 2000 francouzských jezdců, který stál na kopci s malým potokem na úpatí; na druhé straně kopce však ležel Francouz s celým svým vojskem. Colloredo postoupil proti těm dvěma tisícům přes potok se všemi svými 6000 muži. Poslal proti nim dva velké oddíly a sám se dal vpravo a dostal se na vrchol kopce, odkud spatřil celé vojsko, jak proti němu stoupá do kopce. Jako statečný voják však pobil většinu těch 2000 dřív, než ostatní stačili vystoupit nahoru. Colloredo hodlal ustoupit v dobrém pořádku a rozkázal třem plukovníkům s 3000 muži, totiž Binderovi, Longovi a Petru Götzovi²³⁹, aby nepříteli zaměstnávali, dokud se nedostane přes potok; pak že je zase podpoří on. Jeho vlastní vojáci však při tom ústupu ztratili odvahu, a když na ně francouzské vojsko dorazilo, všichni utekli a nepřítel je pobíjel šest anglických mil. Plukovník Long padl, plukovníci Binder a Götz byli zajati. Colloredo²⁴⁰ však unikl s nějakými 300 nebo 400 muži a přišel ke Gallasovi; dostal ostrou důtku a byl vsazen do vězení.

Potom Gallas táhl do Lotrinska a asi čtyři míle od Met se s ním setkal francouzský kardinál²⁴¹. Byla to nejkrásnější podívaná, jakou jsem kdy viděl: nesmírné množství skvělých koní a mužů stoupalo v dokonalém pořádku do kopce. První den byli všichni oblečení v jezdeckých kabátech šarlatové barvy se stříbrnými prýmkami. Druhý den kabáty odložili a byli všichni v lesklé zbroji a s velkými chocholy, na pohled podivuhodně krásní. Každý den jsme čekali bitvu, dlouho se však jen přetahovali o to, kdo má začít, a nikdo se toho neodvážil. Nakonec se tedy obě strany začaly zakopávat, a to velmi pevně. Bylo to v srpnu a obě vojska tam tak ležela proti sobě po tři měsíce, ovšem s mnoha šarvátkami.

Tak dlouhý pobyt v zákopech způsobil v Gallasově vojsku velký hlad, mezi koňmi i lidmi; ztratil přes dvacet tisíc mužů, kteří zahynuli hladem, a nevykonal nic, co by stálo za zmínku. Když přicházela zima, obě strany ustoupily, Francouzi se však zvedli první, protože nedokázali snášet takové útrapy jako Němci. Všechna jejich nádhera, kterou se chlubili při příchodu, byla pryč: při odchodu jsme neviděli šarlatové kabáty ani chocholy, plížili se a kradli se ze svého tábora po troškách. Většinu jejich skvělých koní zřejmě snědli nebo jim posli, neboť při odchodu jsme jich viděli málo a neslyšeli jsme zdaleka tolik ržání jako při jejich příchodu. Jejich ztráty úmrtími a zběhnutím byly mnohem větší než naše. Soudilo se proto, že kdyby se byl náš generál s vojskem, které nám zbylo, odvážil dál do země, nenašel by nikoho, kdo by mu odporoval. Padlo na něho kvůli tomu podezření, že ho kardinál podplatil, a král ho za to velmi pokáral: měl tak skvělé vojsko, přes 80 tisíc mužů, zničil je a nevykonal nic, nehledě na nesmírné náklady, které to císaře stálo. Odpověděl na to prý, že tak držel Francouze v šachu doma, takže nemohl tak dobře pomáhat svým spojencům venku v Německu, a uherský král měl víc klidu k tomu, aby si podrobil odbojné poddané a města, neboť po nedávném vítězství u Nördlingenu ještě nebyl pevně v sedle. A dále: kdyby se byl odvážil bitvy a prohrál, všechno, co král předtím získal, by bylo rázem ztraceno a zaplaveno Francouzi. Totéž prý udělal i následujícího roku²⁴², to jsem však už byl pryč, zde v Anglii. I to omlouval tím, že se neodvážil svěst s kardinálem bitvu, protože se tehdy jednalo na sněmu v Řezně a kurfiřti nějakou dobu otáleli s volbou uherského krále římským králem.²⁴³ Protáhl se to tak, že přišla zima a byl čas odejít do posádek.

A teď tam, kde jsme přestali. Když Francouzi ustoupili do Francie, ustoupil Gallas do Alsaska a dobyl město Zabern²⁴⁴, velké město na cestě do Lotrinska, kde leželo patnáct francouzských kompanií; ty byly doprovozeny do Met. Gallas šel do Landau v Alsasku a rozdělil tam zimní kvartýry. Poslali mu tam čerstvé vojsko deseti tisíc Poláků a on je poslal do opevněného tábora v Lotrinsku, kde celé léto ležel se svým vojskem, aby zaměstnávali Francouze a on mohl celou zimu ležet v klidu a posílit své vojsko na příští léto.

²³⁹ Peter Götz, mladší bratr generála Hanse Götze. (Goodrick) Hans Götz (Johann hrabě von Götzen, 1599, Lüneburg – 5./6. 3. 1645, Jankov) byl bavorský a pak císařský polní maršál; padl zastřelen v boji u Jankova při pronásledování Švédů.

²⁴⁰ Zdá se, že jde o zkomolenou verzi porážky Colloredo mladšího od Gassiona v březnu 1636. Colloredo byl zajat a uvězněn, ovšem ne Gallasem, nýbrž ve Vincennes. (Goodrick)

²⁴¹ Kardinál de La Valette. Měl s sebou výkvět francouzské šlechty. Barthold, I, s. 265. (Goodrick)

²⁴² To se musí vztahovat k době koncem roku 1636. Viz Úvod. (Goodrick)

²⁴³ Ferdinand III. byl zvolen římským králem na kurfiřtském sněmu v Řezně 22. prosince 1636.

²⁴⁴ Elsass Zabern. (Goodrick)

Jana z Werthu poslal s deseti tisíci muži do země lucemburské, aby tam přezimoval. Polovinu z nich poslal Jan z Werthu do země lutyšské²⁴⁵. Tamní lidé stáli zcela při Holandsku a nenáviděli dům rakouský; byli také příčinou toho, že Holanďané dobyli Maastricht, neboť jim jejich země dodávala zásoby.²⁴⁶ To, že Jan z Werthu ležel se svým vojskem v jejich zemi, je trápilo do hloubi srdce. Město se tedy se sedláky proti nim vzbouřilo a pobilo mnoho jeho vojáků. Rozzlobil se, poslal pro zbylých 5000 mužů svého vojska, zpustošil jejich zemi, pronásledoval je až domů k Lutychu a oblehl jej. Ležel před ním osm týdnů a každý den docházelo k mnoha šarvátkám; město však bylo velmi pevné svou polohou a za tu dobu je dobýt nemohl. Když dostal od Gallase rozkaz spojit své síly s Piccolominim a táhnout do Francie, zvedl se od obléhání, když si jeho vojáci mezi tamními tučnými sedláky dobře přezimovali, a odtáhl.

Za těchto zimních kvartýrů poslal Gallas také hraběte Hatzfelda²⁴⁷ s 12 tisíci muži, aby se položil na hranicích země lankraběte hesenského a přiměl ho poddat se císaři. Všechna ostatní spojená knížata se už poddala (jak se později ukázalo na sněmu v Řezně), jen on ne. Báł se však císařského vojska, které mu leželo tak blízko v zádech, zatímco jeho vojáci byli rozptýleni po zimních posádkách, a napsal saskému vévodovi, aby pro něho sjednal mír s císařem, jak to předtím udělal pro ostatní knížata, a aby císařští vojáci neplenili jeho zemi. Vévoda toho dosáhl a nikdo pod trestem smrti nesměl obtěžovat jeho zemi. Plukovník Speerreuter²⁴⁸, plukovník ve švédských službách, který ležel blíž k našemu vojsku, usoudil, že mezi vévodou hesenským a námi bude uzavřen mír, přešel se třemi pluky k císaři a stal se generálmajorem létajícího sboru.

Saský vévoda však mezitím potřeboval pomoc proti švédskému generálu Banérovi, jak jsem už vyprávěl v jeho příběhu, a napsal císaři s prosbou, aby mu poslal vojsko deseti nebo dvanácti tisíc mužů. Císař napsal Gallasovi, aby jeho žádosti vyhověl, a ten hned poslal saskému vévodovi oněch dvanáct tisíc vojáků, kteří leželi na hranicích země vévody hesenského. Když se tak stalo a byli pryč, vévoda hesenský, jakmile viděl, že se zbavil zlých sousedů, císařských vojáků, vyvedl své vojáky z posádek, sestavil vojsko a táhl až k Hanau v ...²⁴⁹, které obléhala část císařského vojska. Velitel Hanau, starý plukovník Ramsay, Skot, dostal zprávu, že mu vévoda hesenský jde na pomoc a je nablízku, kdežto druhá strana o žádném protivníkovi poblíž neměla tušení. Vyrazil z města a vyhnal císařské ze zákopů; vévoda z jedné strany a on z druhé jich pobili a utopili v řece Mohanu²⁵⁰ dobré čtyři tisíce a všechna jejich obléhací díla srovnali se zemí.²⁵¹

Vévoda hesenský zásobil město na rok a vložil do něho čerstvé vojáky. Jakmile to císařští uslyšeli, hned poslali polního maršála Götze s vojskem o 14 000 mužích znovu do země vévody hesenského. Ten tam dobýval jedno město za druhým a na každém kroku porážel jeho síly. Když vévoda viděl, v jaké je tísní, litoval své předchozí pošetilosti, všechnu odvahu však neztratil. Své hlavní město zvané Kassel (kde zanechal i svou ženu) opatřil zásobami a vojáky pro obléhání tak dobře, jak mu krátký čas dovolil, a odjel. Vyzval ji, aby byla dobré mysli: zanechá tu prý svého generála Melandra²⁵², který se spojí se švédskými silami ležícími ve Stift Bremen²⁵³ u řeky Vezery²⁵⁴, a sám hned odpluje do Holandska a sežene nové posily; ty se spojí s Melandrem a se Švédy a brzy ji z té tísně vysvobodí. A tam také opravdu odjel, neboť jsem ho našel v Rotterdamu, když jsem tam byl minulého října²⁵⁵, a v Gravesendu jsem potkal dva jeho syny, kteří, myslím, jeli s nějakou takovou prosbou k našemu králi; svou ženu

²⁴⁵ Na jaře 1636. (Goodrick)

²⁴⁶ Maastricht dobyli Nizozemci roku 1632.

²⁴⁷ Viz pozn. 4 na s. 84 (v tomto překladu pozn. 149). (Goodrick)

²⁴⁸ Speerreuter. Jazyk je zde opět poněkud zmatený. (Goodrick)

²⁴⁹ Zbytečná mezera: není co doplnit. (Goodrick)

²⁵⁰ Main. Slovo je téměř nečitelné. (Goodrick)

²⁵¹ Hanau, které hájil skotský velitel James Ramsay, vyprostil lankrabě Vilém V. Hesensko-Kasselský v červnu 1636.

²⁵² Peter von Holzapfel, zvaný též Melander. (Goodrick)

²⁵³ Stift Bremen jako výše, s. 47. (Goodrick)

²⁵⁴ Weser. (Goodrick)

²⁵⁵ Barthold, I, s. 364. To je však jistě říjen 1636 a dokazuje to, že Poyntz nemohl psát dříve než na samém konci roku 1636 nebo počátkem roku 1637. Viz Úvod. (Goodrick)

nechal v obležení. Od té doby slyším, že získal nějakých 4000 nebo 5000 holandských vojáků, náhle se vrátil domů a s nimi a s dalšími silami, které se k němu přidaly, vyhnal císařské vojáky ze země.

Ted' jsem došel tak daleko, jak jen ve věcech nějak významných dojít mohu. Jsem si jist, že jsem unavil sebe, ne-li i svého čtenáře. Nemyslel jsem, že mě paměť donese tak daleko, jedna věc však přivádí druhou, a s pomocí několika útržkovitých poznámek, které jsem měl u sebe, jsem to dovedl k této dokonalosti, může-li ve válkách a krvavých příbězích nějaká dokonalost být. Jedno však říci smím: to, co jsem zde vyprávěl, je pravda. To může říci málokdo jiný, protože to, co jiní vydávají, mají nanejvýš z druhé nebo třetí ruky, nebo z holandských a prolhaných novin²⁵⁶. Nepouštím se také dál než do věcí, které byly významné a v nichž jsem sám vystupoval. Byly mezi nimi tři největší polní bitvy, jaké byly v křesťanstvu svedeny za těchto sto let, totiž mezi křesťany a křesťany, a všechny v rozmezí půldruhého roku.²⁵⁷ Měly tak udatné vůdce, že se bojovalo do posledního muže, jak můžete číst; a že se bojovalo do posledního, ukazuje i to, že ti, kdo vzali mnoho zajatců, je zase rádi pouštěli, aby zachránili sami sebe. Nazývám je významnými bitvami proto, že kdyby byl císař selhal a byl poražen v jedné z těch dvou posledních, totiž v té, v níž padl švédský král, nebo v poslední u Nördlingenu, byl by on, jeho potomstvo i dům rakouský rychle přišel o korunu. Bůh ho však, jak se zdá, zázračně chránil a podpíral, a podle mého mínění v ničem víc než ve Valdštejnově spiknutí, které bylo tím nebezpečnější, čím bylo tajnější. A teď trochu o sobě: kolikrát jsem viděl obraty štěstěny! Nejprve začnu těmi u výše postavených. Když jsem se, jako mnoho jiných, poprvé pustil za Mansfeldem – šli jsme jako blázni a nevěděli kam –, přišel jsem s dalšími oddíly vojáků do Německa. Prošli jsme zeměmi mnoha skvělých knížat a ve všech jsme dostávali posily mužů i peníze. Našli jsme tam takovou hojnost všeho pro oděv i žaludek, jakou si jen srdce může přát, a nasbírali jsme pěknou zásobu korun. Nakonec nás však štěstěna opustila: potkal nás Tilly a obral nás do naha o všechna děla, střelivo a všechno, co jsme měli, ba většinu připravil i o život, kromě těch, kdo se zachránili útekem. Přesto naše vojsko nakonec zase rozmnožila ta protestantská knížata, jejichž bohatými zeměmi jsme táhli, takže v době, kdy jsme se setkali s Bethlenem Gáborem, nás bylo už 30 tisíc. I to však, jak jsem vám už vyprávěl, přišlo vniveč, ba dopadlo ještě hůř, smrtí Mansfelda a Výmara, a většina z mnoha statečných vojáků upadla do bídného zajetí. Tam nás obrali o všechno, co jsme na té dlouhé cestě lehce nabyli a v jediné hodině ztratili, a udělali z nás nejbídnější otroky. Po těžké denní práci nás na noc přikovávali za nohy k velké kládě. Pro chlapíky hrdého ducha to bylo tak strašné, že toužili zemřít, a nemohli. Stejně jako nad sebou samým jsem truchlil nad jedním statečným mladým šlechticem z rodu vévody z Barlamontu²⁵⁸ v Itálii, kterému jsme říkali hrabě Barlamont; ubili ho před našima očima k smrti, protože měl tak hrdého ducha, že se nechtěl podvolit otročině. Ale teď k sobě. Viděl jsem, že vzpírat se nemá smysl, vzal jsem na sebe pokoru a pustil se do své dřiny. Doufal jsem, že jednou přijde, jak se říká, světlá noc, šel jsem vesele po práci a snažil se naučit jazyk a tu a tam všelijak přijít k nějakým penězům, které jsem schovával po koutech. Po dvou nebo třech letech trpělivosti se naskytla příležitost a utekl jsem; dostal jsem se nějakých čtyřicet mil daleko, ale přivedli mě zpět, a ne po dobrém, a dostal jsem 300 ran na chodidla, což mi na rok zchladilo chuť utíkat. Bůh však nakonec mým záměrům požehnal. Získal jsem skvělého koně, který mě posléze donesl až na okraj křesťanských zemí. Štěstěna mě však znovu povalila na záda: potkal jsem zloděje a ti mi vzali tu trochu peněz, koně i všechno ostatní. Ach, jak mi šlo k srdci rozloučit se s koněm, který mě vynesl z d'áblovy tlamy až tak blízko ke křesťanským zemím, totiž k Rakousům, kde by mi byl vynesl sto liber, kdyby se byl dostal do jiných rukou! Ale nedalo se nic dělat. Po všech těchto ranách na mne začalo jasně svítit slunce. Už jsem vám vyličil, jak šťastně jsem narazil na chudého františkána, Angličana jménem A. More, snatkem trochu spřízněného s naším rodem v Sussexu. Potom jsem štěstím stoupal od poručíka ke kapitánovi jízdní roty v saském vojsku; když mě však zajali císařští, ztratil jsem zase všechno, co jsem pod saským vévodou měl. Tak mnou štěstěna zmítala nahoru a dolů, dopadl jsem však lépe, než jsem čekal. Zajal mě totiž hrabě Butler, a když jsem si získal jeho přízeň, nesmírně mě povznesl. Jeho přičiněním jsem dostal svou první ženu, dceru bohatého kupce. Nežili jsme spolu ani dva roky, neboť k mému velkému zármutku zemřela při porodu, zanechala mě však bohatého. Byla skromná a velmi

²⁵⁶ „Courants“, dobové „noviny“. (Goodrick)

²⁵⁷ Míneny jsou bitvy u Breitenfeldu (1631), u Lützen (1632) a u Nördlingenu (1634); ve skutečnosti je dělí tři roky.

²⁵⁸ Vévoda z Barlamontu byl ve skutečnosti valonský šlechtic. (Goodrick)

hospodárná a byli bychom spolu žili velmi šťastně. Kdyby byla žila jen o půl roku déle, byl bych přišel k ještě většímu bohatství. Do půl roku po její smrti totiž zemřeli její otec a matka, kteří žili v Chebu, kde jsem svou ženu získal, a zanechali nesmírné jmění, které připadlo cizím lidem, protože neměli dítě ani vnouče. A dobrý hrabě Butler se nespokojil ani s tím a opatřil mi druhou ženu, bohatou pozemky i penězi, ovšem vyššího rodu a ducha. Chtěla proto žít nákladněji, než naše prostředky dobře dovolovaly: žádná dáma v této zemi nenosila lepší šaty než ona, a k tomu její kočár a šest kočárových koní s odpovídajícím služebnictvem bylo velmi drahé; měla také velké příbuzenstvo, které nám leželo na krku. Když jsem však vystoupil tak vysoko, stal jsem se přízní hraběte Butlera majorem oddílu 200 jezdců. Měl jsem je však postavit na vlastní náklad, což pro mne nebylo nic malého, třebaže jsem byl tak dobře zajištěn a měl jsem pěkné úspory. Měl jsem tehdy 3000 liber, které jsem si vzal s sebou do pole, vedle toho, co jsem nechal doma u ženy, a vedle toho, co jsem vydal za jakousi půdu, kterou jsem koupil a která ležela blízko pozemků²⁵⁹ mé ženy. Svého postavení jsem dobře využil, neboť jsem mohl často posílat domů ženě peníze a také jsem je posílal; ta, jak se zdá, doma utrácela, co jsem venku získal. Šťěstěna se však proti mně obrátila znovu. V té kruté krvavé bitvě, v níž padl švédský král, byli všichni moji koně buď zabiti, nebo utekli. Té noci po bitvě (kdy byl Valdštejn rád, že se může z pole stáhnout), když náš tábor, koně i muži, odpočíval, přišel od našeho generála ke každému důstojníkovi důstojník, aby zjistil, jak silná která kompanie je. Jeden přišel i ke mně, aby se na to zeptal; spal jsem tvrdě a můj kůň, stejně unavený jako já, ležel a spal na zemi vedle mne. Když mě s velkou námahou probudil, mohl jsem mu ze své kompanie ohlásit jen tři důstojníky, kteří tam leželi po mém boku. Většinu svých kompanií shledal zřejmě stejně slabou jako mou, neboť ještě té noci dostalo vojsko rozkaz odtáhnout bez zvuku bubnu i trubky. Té noci jsme ušli osm mil, než jsme si znovu odpočinuli. Pochod byl však tak náhlý, že každý, kdo měl zavazadla, koně a vozy, je rád nechal na místě, neboť všichni naši koně se rozprchlí a utekli; švédská děla na ně ustavičně pálila, ačkoli stáli míli daleko. Valdštejn totiž, aby jeho vojsko vypadalo větší, dal shromáždit všechny ženy, tuláky a pacholky z tábora s koňmi a herkami od vozů, aby stáli pohromadě a tvořili jakoby velký oddíl s prostěradly místo praporů. Když viděli, jak hustě na ně děla pálí, všichni utekli, ačkoli byli posláni vojáci, aby je udrželi pohromadě. Přišel jsem tam o většinu svého jmění a neodnesl jsem víc, než jsme unesli já a moji tři unavení důstojníci. Valdštejn sám byl na tom stejně, neboť musel na místě nechat všechna děla a zavazadla. Na začátku bylo na obou stranách zajato velké množství mužů. Já sám jsem byl zajat třikrát, dvakrát mě však vysvobodili moji druhové; potřetí, když mě chytili za opasek a já měl meč v ruce, přetáhl jsem si opasek přes hlavu a vysvobodil se sám. Toho dne jsem přišel o tři koně, které pode mnou zastřelili, a byl jsem zraněn pod pravým bokem a do stehna. Koní bez pánů jsem však měl dost na vybranou, abych znovu nasedl. Všichni měli u sedlové hrušky pistole, ale vystřílené, a vše, co jsem mohl dělat, jsem dělal mečem bez pochvy a pistolí jen pro strach²⁶⁰, bez prachu a kulek. Můj poslední zastřelený kůň mě málem zabil. Dostal ránu, myslím, do vnitřností, náhle se vzepjal do takové výšky, na mou duši, myslím, že dva yardy, a zničehonic dopadl na zadek. Tím prudkým pádem mi vrazil zadek na stopu do země, padl na mne a válel se po mně, až jsem z toho ztratil vědomí. Nevěděl jsem, co se mnou je; když jsem konečně přišel k sobě, s velkou námahou jsem vstal a našel dva nebo tři skvělé koně, jak stojí a perou se spolu. Vzal jsem si nejlepšího. Když jsem však chtěl nasednout, byl jsem tak potlučený a tak obtížený těžkou zbrojí, že jsem nedostal nohu do sedla, a kůň se se mnou rozběhl v té poloze, napůl v sedle a napůl mimo ně. Běžel se mnou, až narazil na Piccolominiho, který přijížděl tryskem s jízdní rotou, a vběhl mezi ně, takže jsem jen taktak unikl tomu, abych byl úplně shozen. Nakonec jsem se však dostal do sedla, celý rozbolavělý, sotva jsem se v něm udržel a jel jsem za rotou; neměl jsem nic než pistoli pro strach a nahý meč.

Toho dne už nebyli bráni žádní další zajatci, každý se snažil zachránit sám sebe. Zde mě šťastěna zase nechala skoro holého, a ještě dobře, že mi v tak krvavé bitvě nechala život. Tuto ztrátu jsem však té zimy

²⁵⁹ Bylo to zjevně ve Württembersku. Tato druhá žena je dáma, kterou zmiňuje Aubrey (Surrey, IV, 212, 213) pod zvláštním titulem „Anne Eleonora de Court Stephanus de Cary in Würtemberg“, a všechny události, o nichž je tu řeč, můžeme klást do doby Butlerova velení v Schorndorfu roku 1635. Vyprávění o Lützenu je s Poyntzovým obvyklým nedbáním chronologie zařazeno až za tento druhý snátek. (Goodrick) Butler však zemřel v Schorndorfu už 25. 12. 1634, takže rok 1635 u Goodricka neodpovídá.

²⁶⁰ ? Chlubivá: ve skutečnosti neúčinná, ale budící statečný dojem. (Goodrick)

docela pěkně nahradil. Byl jsem ubytován v Rakousích u bohatých sedláků a všelijak jsem si opatřil tolik koní a mužů, kolik, jak jsem myslel, neměl nikdo. Stalo se však, že jsme toho jara neustále pochodovali z jednoho konce Německa na druhý, na pomoc lakomému saskému vévodovi proti Švédovi, a odtud zase zpět do Lotrinska, odkud jsme původně vyšli, ke Gallasovi, který tam ležel s vojskem v zákopech. Tím a hladem, který jsme tam tak dlouho snášeli, se má rota tak ztenčila a zchudla a země tak zbídačela, že se u sedláků nedalo nic získat. A na nich vždy spočívaly naděje velitelů, dokud se jim vedlo dobře; mohli jsme si totiž brát sami, jiný žold jsme neměli. Když to selhalo, zoufal jsem nad tím, zda svou kompanii ještě někdy doplním. Měl jsem tehdy s sebou v měšci skoro 2000 liber, uvážil jsem však, že by bylo těžké rozloučit se s hotovými penězi, když se nedá nic získat. Nevěděl jsem, jak to vypadá doma, a jít domů s prázdnýma rukama by nebylo dobré, zvláště když jsem doma nechal nákladnou ženu. Byl jsem ve válce skoro celý rok, a tak jsem se rozhodl jít domů. Soukromý život se mi po těch toulavých, únavných pochodech zdál v myšlenkách sladký. Po dlouhém pochodu jsem se tedy přiblížil k domovu a tam jsem uslyšel o pravé zkoušce vrtkavosti štěstěny: má žena a mé dítě byly zabity, můj dům vypálen a všechn můj majetek vypleněn. Mí nájemci a sousedé dopadli stejně; celá ves byla vypálena a nezbyl kuň, kráva, ovce ani obilí, jímž by se nakrmila myš. Když jsem přišel domů, shledal jsem, že je to až příliš pravda; několik ubožáků zalezlo do rozvalin a živilo se kořínky. To mě hluboce zasáhlo. Udělal to oddíl Francouzů, kteří táhli z Itálie domů. Zůstávat tam mi skýtalo malou útěchu. Hned jsem se tedy rozhodl navštívit svého drahého přítele hraběte Butlera, správce té země, který bydlel asi dvě nebo tři míle²⁶¹ odtud v ...²⁶², hlavním městě vévodství meklenburského. Mé naděje se však obrátily vníveč. Měl jsem sice to štěstí, že jsem ho uviděl, on však umíral. To mě zasáhlo víc než vlastní ztráta, nebo aspoň stejně, ale nedalo se nic dělat. Trochu ho to však vzkřísilo a projevil mi všechnu lásku, jakou může umírající projevít: ze všech sil mi stiskl ruku, dal si přinést svou závěť a odkázal mi v ní tisíc liber. Nedlouho potom přijal viatikum²⁶³ a s velkým stříbrným krucifixem v ruce vypustil v mém náručí duši. Myslel jsem, že mi srdce pukne žalem, ze svého kamenného srdce jsem však nedokázal vymáčkout ani slzu. V duchu jsem jen zvolal: Spes et Fortuna valet, sbohem, mé naděje a mé štěstí! Kdyby byl žil, měl bych štěstěnu skoro na pokyn. Když však zemřel, jeho žena, vykonavatelka jeho závěti, která ke mně nebyla tak přátelská, jak mohla být a jak to žádala láska jejího manžela ke mně, mě s oním tisícem liber, který mi odkázal, tak dlouho odbývala odklady, že jsem byl nakonec nucen jet kvůli tomu do Řezna, kde byl očekáván císař. Ani tam jsem však nebyl o nic blíž k cíli a náklady na čekání byly tak velké, že by je ani sám dluh nevyvážil. Našel jsem tam anglického vyslance²⁶⁴, využil jsem jeho přízně, jak jsem jen mohl, pro svou cestu sem a odjel jsem do Anglie; ztratil jsem přítele i jeho dar.

Mimochodem však stojí za vaši i mou úvahu, co jsem o vrtkavosti štěstěny vyzoroval za svého pobytu v Řezně na osudech jiných lidí víc než na svém vlastním; udělalo to na mne hluboký dojem. Když jsem totiž odešel ze své vlasti, nevěděl jsem kam, a šel jsem za někým, koho jsem neznal, táhli jsme, jak si dobře vzpomínám, mnoha skvělými vévodstvími a knížectvími Německa, plnými všeho, co člověk potřebuje, a cestou jsme všude dostávali posily mužů i peníze. Pro mne, který jsem viděl to první, bylo ohromující vidět teď pravý opak: jejich země zničené, jejich města vypálená, jejich lid pobitý a většinu z nich, jak osobně nebo prostřednictvím vyslanců uzavírají za mého pobytu mír s císařem. Potkal jsem tam i některé, které jsem dříve znal z války, kapitány a poručíky. Ti sami od sebe propukali ve vášnivé výkřiky proti zesnulému švédskému králi a jeho důstojníkům a proklínali dobu jeho příchodu: přivedl je pryč ke krvi a žebrotě, a ačkoli přišel pod záminkou, že je vysvobodí z císařovy tyranie, uvrhl je do jiné, mnohem horší. Švédové odvezli většinu pokladů z Německa do své země a nechali je vydané císaři na milost v mnohem horším stavu než na začátku. Nejvíce tyto kapitány a důstojníky trápila pýcha důstojníků švédského krále, zvláště Oxenstierny, kterého král učinil kancléřem Německa. Jeho sídlem mělo být ...²⁶⁵, kam měly plynout všechny důchody určené na vedení králových válek v Německu;

²⁶¹ To určuje polohu Poyntzových statků v okolí Schorndorfu. (Goodrick)

²⁶² Opět mezera bez významu. Butler zemřel v Schorndorfu. Michelburg (všude = Mecklenburg) musí být Württembersko. (Goodrick)

²⁶³ Viatikum je svaté přijímání podávané umírajícím.

²⁶⁴ John Taylor, srov. State Papers: Domestic, 1635–6, passim. (Goodrick)

²⁶⁵ Augsburg podle samého Poyntze (výše s. 68). (Goodrick)

tam měly být uchovávány a rozdělovány podle potřeby. To město se mělo nazývat kanceláří neboli pokladnou Německa. Vojákům ani důstojníkům se z ní však dostalo jen málo, i když měli poukaz od krále. Oxenstierna si totiž stále stěžoval na nedostatek peněz v pokladně, ledaže by byli ochotni vzít půdu v tom či onom vévodství, které bylo právě dobyto, a to snadno, neboť všichni prchali před dobyvatelem jako před lvem. K tomu byla jeho pýcha tak velká, že dvakrát spíš dosáhli vyřízení u krále než jednou u něho; a ať to byli vévodové nebo kdokoli jiný a jakéhokoli stavu, museli čekat mnoho dní o dvě nebo tři místnosti dál, než byli vpuštěni. To na ně přivolalo nesmírnou nenávist.

Ale k sobě. Spěchal jsem do Anglie, abych viděl, jak štěstěna naložila s mým tamním jméním. Když jsem tam přijel, shledal jsem, k dalšímu trápení a zármutku, že náš dům je vykořeněn a prodán z rodu a půda i důchody stejně tak rozptýleny a rozděleny mezi mnoho kupců. Kdyby má divoká a toulavá hlava měla trochu rozumu a rozvahy, jakou může mít šestnáctiletý nebo sedmnáctiletý mladík, a kdybych byl zůstal v Anglii, snad by to nedošlo ke zkáze, k jaké došlo, nebo aspoň ne tak brzy.

A kdybych při odjezdu z Německa nebyl slušně zajištěn, totiž penězi – a ta cesta mě přišla velmi drahá –, byl bych mohl žebrot, pokud jde o přátelství mých vlastních příbuzných. Musím však přiznat, že se mi dostalo velkého přátelství od lidí, kteří mi byli úplně cizí, totiž od sira L. Treshama a jeho paní. V jejich domě jsem toto své chudé dílo sepsal a kvůli nim jsem je uvedl do této podoby. A protože mě zde zklamalo, co jsem čekal, a v Anglii není uplatnění ve vojenském řemesle, které provozuji od mládí, dávám své vlasti Longum Vale a svému svrchovanému pánu a králi, králi Karlovi, Longum Vive²⁶⁶ a zkusím znovu štěstí tam, kde jsem je poprvé získal a kde jsem zanechal mnoho ladem ležící půdy. Bude-li se Bohu líbit, aby mezi císařem a jeho poddanými nastal šťastný mír, mohu tam přijít k takovému jmění, jaké by slušelo i většímu muži, než jsem já. Přece však jsem štěstěně (je-li vůbec něco takového jako štěstěna, a ne jen Boží prozřetelnost) zavázán za mnoho: vysvobodila mě z otroctví, od té doby mě držela jako urozeného muže a ve vážnosti u osob větších, než jsem já, a nakonec mě zanechala v jiném stavu, než v jakém jsem poprvé odešel ze své rodné země. A tak zde končí putování

Sidnama Poynese.

²⁶⁶ Longum vale znamená „dlouhé sbohem“, longum vive „ať dlouho žije“.

Zpráva o smrti Valdštejna z Vídně 8. února 1634

Vévoda frýdlantský, obecně zvaný Valdštejn, byl zabit v Chebu spolu s panem Kinským a panem Trčkou.¹ Tito tři měli ve statcích velkou část Českého království; někteří říkají čtvrtinu, jiní tvrdí, že skoro třetinu. S nimi byl zabit také jistý plukovník Ilow, rodem z Pomořan, nyní však usedlý v Čechách, a jistý kapitán Niemann, Němec, který býval Valdštejnovým tajemníkem, teď však byl povýšen na kapitána jízdy a plukovníka. Tyto čtyři odklidili čtyři jiní stateční kapitáni, Skotové Gordon a Leslie a Irové Butler a Geraldine. Leslie sám je teď zde ve Vídni s několika dalšími, kdo při tom činu pomáhali, a tato zpráva pochází od člověka, který ji má z Leslieho vlastních úst.

Pan Trčka, důvěrný Valdštejnův přítel, velel šesti plukům, a byl tedy jako šest plukovníků. Jedním z jeho podplukovníků byl kapitán Gordon, Skot, který ležel se svým plukem v Chebu a sám bydlel na hradě. V Chebu byl rovněž Ir plukovník Butler se svým plukem a kapitán Leslie, strážmistr (major), se svým oddílem. Valdštejn věděl, že jeho hanebná zrada je odhalena, a bál se, že za ním přitáhne Piccolomini. V doprovodu obou pánů, Kinského a Trčky, a plukovníků Ilowa a Niemanna spěchal se silami, které měli po ruce, k Chebu. Když se v Chebu dozvěděli o jeho příchodu, vyjel mu kapitán Leslie se svými vojáky vstříc, aby ho doprovodil do města. Valdštejn ho nejen velmi vlídně a laskavě přijal a srdečně mu děkoval za tento projev lásky a oddanosti, ale také ho nechal jet těsně vedle sebe. Cestou mu vyprávěl mnoho věcí, aby ho získal na svou stranu a přiměl připojit se ke spiknutí. Mimo jiné mu řekl, že ve Vídni je veliký zmatek, město je rozděleno na dvě strany a uherský král se všemi Španěly a s otcem Laymermanem² odpadli od císaře a jsou teď všichni ve Vídeňském Novém Městě, kdežto císař se svými přívrženci zůstává dosud ve Vídni; otec Laymerman³ prý nejen odpadl, ale stal se úhlavním císařovým nepřítelem. To všechno byla naprostá lež. Když Valdštejn 24. února dorazil do Chebu, zavolal si kapitána Gordona a řekl mu, že má odejít do Lužice a spravovat města, která tam byla nedávno dobytá, a že místo něho bude velitelem v Chebu kapitán Leslie. Kapitánu Lesliemu uložil, že přinesou-li mu v noci nějaké dopisy určené jemu samému (Valdštejnovi), má je otevřít a podívat se, co obsahují; najde-li v nich něco důležitého, má mu je hned přinést, jinak je má ponechat do rána. Skotové a Irové se mezitím o té věci mezi sebou poradili. Byli si jisti Valdštejnovou zradou a zlým úmyslem a ještě víc je v tom utvrdilo, co Valdštejn cestou řekl Lesliemu. Nejvíce je však utvrdila tato příhoda: téže noci přišly, velmi šťastnou náhodou, Valdštejnovi dopisy od Františka Albrechta Sasko-Lüneburského⁴. Leslie je převzal, otevřel a přečetl, co obsahují: Frýdlantský má prý směle pokračovat a uskutečnit svůj plán a své záměry, Sasko-Výmarský mu pomůže mnoha tisíci pěších i jízdních a on sám (řčený Lüneburský) přijede s několika málo průvodci napřed do Chebu, aby se o tom s Valdštejnem poradil. To byl obsah oněch dopisů vévody lüneburského. Leslie to všechno sdělil svým společníkům a ráno odevzdal dopis Jeho Výsosti. Ten, když viděl, že jsou dopisy otevřeny, se nad tím velmi rozzlobil a řekl Lesliemu: „Neměl jsi otvírat dopisy určené mé vlastní osobě a nadepsané mými vlastními tituly.“ Leslie se omlouval, že rozkaz Jeho Výsosti špatně pochopil a že už to neudělá. Když si tedy tito skotští a irští kapitáni, jak říkám, byli touto ohavnou zradou dobře jisti, radili se, co je třeba udělat, neboť v odkladu viděli velké nebezpečí: Sasko-Výmarský se blíží se svým vojskem a císař je hanebně zrazen. Zkrátka se usnesli, že hned připraví o život hlavní hlavy tohoto spiknutí. Nato všichni poklekli, přiložili si navzájem hroty mečů k prsům a tak přísahali věrnost císaři a to, že si budou navzájem věrni a že každý ze všech sil a všemi možnými prostředky pomůže uskutečnit toto jejich rozhodnutí, totiž sprovodit ze světa tyto hlavní zrádce; a dokud to nebude vykonáno, zachovají co největší tajemství a mlčení. To všechno, jak říkám, přísahali na kolenou, s hroty mečů na prsou jeden druhého. Pak vstali a radili se, jak ten čin nejlépe provést. Nakonec bylo usneseno, že plukovník Gordon, který tam byl velitelem a bydlel na hradě, je tam toho večera pozve k večeři, totiž Kinského, Trčku, Ilowa a Niemanna; Valdštejn sám se totiž ubytoval v soukromém domě ve městě.

¹ Datum v nadpisu je zjevně chybné, snad jde o písářský omyl místo března: zpráva líčí vraždu z 25. února 1634 a zmiňuje už i císařův odjezd 13. března, byla tedy psána až po něm.

² Jméno se píše různě; velmi pravděpodobně šlo o prosté německé jméno Lammermann. Podoba v textu je mu aspoň bližší než francouzská zkomolenina „Lamormain“. (Goodrick)

³ Jezuita Vilém Lamormaini, zpovědník císaře Ferdinanda II.

⁴ Omyl místo Lauenburský. (Goodrick)

Ti čtyři, třebaže neradi, slíbili přijít a v čas večere opravdu přišli. Ke konci večere, když se nosil sýr a cukroví, Leslie vyšel ven, sešel k padacímu mostu hradu, dal jej zdvihnout, zamkl hradní bránu, vzal klíč s sebou a vrátil se ke společnosti. Pak bylo dáno heslo „Vivat Domus Austriaca, vivat Imperator Ferdinandus“ a do místnosti, kde večereli, náhle vtrhlo šest statných a udatných vojáků⁵ s tasenými meči, dobře k tomu vystrojených; někteří z nich byli kapitáni a jiní důstojníci. Při tom pohledu Ilow popadl meč, vyskočil a zvolal: „Zrada!“ Hned ho však srazili a zůstal ležet mrtev. Po něm následoval Kinský a pak Trčka, s nímž kvůli koženému kabátci, který měl na sobě, nebyli hotovi tak rychle. Niemann se dostal z místnosti a myslel, že se zachrání útekem, venku však byla postavena stráž, aby útěku zabránila, a zabil ho jeden, který mu byl v patách. Ten čin byl vykonán mezi sedmou a osmou hodinou večer 25. února a proveden uvnitř hradu tak, že ve městě nikdo nemohl nic tušit. Když byly tyto čtyři hlavní hlavy odklizeny, radili se znovu, co udělat s Valdštejnem: zda mu připravit stejný osud jako ostatním, nebo ho zatknout a poslat jako vězně do Vídně. Po tříhodinové poradě, při níž bylo u obou možností vzneseno mnoho potíží, se usnesli, že nejjistější a nejbezpečnější bude hned ho zabít. Velitel Gordon měl tedy zůstat na hradě a udržovat tamní vojáky v pořádku. Leslie, strážmistr, sešel na náměstí, aby povzbudil a pobídl tamní vojáky, aby zůstali císaři věrní, a všechny je vzal do přísahy věrnosti; naznačil jim přitom něco o ohavném spiknutí. Všichni přísahali, že budou císaři věrni a že pro něho budou žít i zemřou. Plukovník Butler s dostatečným oddílem a s oněmi šesti, kteří zabili ty čtyři, zamířil k domu, kde Frýdlantský bydlel. Vtrhli dovnitř a došli ke komnatě, v níž ležel. Ta komnata měla dvoje dveře; u jedné stálo lože, druhými vešli, když je vyrazili. Jakmile vstoupili, vyskočil z lože a spěchal k oknu. Jistý kapitán Devereux se však na něho vrhl, probodl ho partyzánou a řekl: „Tak zemřou všichni rebelové a zrádci císaře.“ Valdštejn padl mrtev a nikdo ho neslyšel pronést jediné slovo. Stalo se to mezi desátou a jedenáctou hodinou v noci. Mezi stráží nebylo slyšet ani vidět jediný projev zármutku či žalu a nikoho to, jak se zdálo, nijak nepohnulo.

Následujícího dne přijížděl do Chebu František Albrecht, vévoda lüneburský, jak to oznámil ve svých dopisech Valdštejnovi. Císařští si na něho počíhali, zajali ho a podle daného rozkazu ho poslali z Chebu do Vídeňského Nového Města. Když se to z Boží dobroty tak šťastně stalo, vydal se sám císař 13. března na cestu do Čech, kde hodlá ustanovit svého syna, uherského krále, generalissimem a nařídit, aby tamní vojáci dostali žold za několik měsíců, který jim dluží. Míni jet po vojensku, jako voják, a za tím účelem mu šijí kožený kabátec, jaký nosí vojáci; to jistě velmi povzbudí celé vojsko. Zatímco se to všechno dalo, dobyli nepřátelé Tupanii⁶, město ve Slezsku, které sousedí s Moravou. Je to jeden z následků Valdštejnovy zrady, neboť město zradil a vydal zástupce jeho velitele, jeden z Valdštejnových lidí a jeho přívrženec ve spiknutí. Leslieho, jednoho z těch, kdo v Chebu odklidili Valdštejna a jeho spojence, povýšil sám císař na plukovníka a uherský král ho přijal do své tělesné stráže. Císař mu za odměnu za dobrou službu daroval deset tisíc říšských tolarů a velmi bohatý zlatý řetěz. Je to švarný mladý muž, asi pětadvacetiletý. Byl vychován jako kalvinista a dosud tak žil, před několika týdny se však rozhodl stát se katolíkem. Císař mu už⁷ dal zlatý klíč. Tolik stručně o průběhu a výsledku Valdštejnovy zrady.

⁵ To odporuje Poyntzovi (s. 98) a je to jistě správnější líčení. Gallas totiž vyplatil dvanácti vojákům (šesti u každých dveří) po 500 říšských tolarech. Förster, Wallenstein, II, s. 291. (Goodrick)

⁶ Možná Opava (Troppau). Naráží se tu zřejmě na Schaffgotsche. (Goodrick)

⁷ Tj. učinil ho jedním ze svých komorníků. To je zřejmě pravda. Carve, Itiner., s. 110. (Goodrick)

Život a zásady Valdštejna

Vévoda frýdlantský, obecně zvaný Valdštejn, byl vysoké postavy, štíhlý, hubený a skoro ustavičně zasmušilý. Z prostého šlechtice byl povýšen k nejvyšším úřadům, jaké předtím nebyly svěřeny nikomu jinému, a z poddaného se stal panovníkem. Byl poctěn čtyřmi velmi dobrými vévodstvími, totiž Frýdlantem, Hlohovem, Zaháním a Meklenburskem,¹ a nakonec titulem Excellence, od něhož dospěl k titulu Nejjasnější Výsosti, který mu dávali všichni. Velmi ho ctili vlastní i cizí vojáci, a kdo ho jednou poznal, skoro ho zbožňoval. Byl přísný a neopustil žádnou chybu, nenechal však bez odměny nikoho, kdo si vedl statečně: trestal tvrdě a dával štědře. Především žádal neobyčejnou poslušnost a úctu. Měl tak skvělý dvůr, jaký jen může mít panující kníže, a s těmi, kdo mu sloužili, zacházel dobře. Kdo však chtěl vstoupit do jeho služeb, musel si dát velký pozor, neboť nepropouštěl nikoho, leda z vlastního popudu, a nechtěl ani, aby se za propouštěného přimlouval někdo jiný; kdo to udělal, mohl si být jist, že bude buď uvržen do vězení, nebo s ním naloží ještě mnohem hůř. Své sloužící platil přesně a chtěl, aby byli dobře zaopatřeni a spořádaní. Na jeho dvoře nebyl nikdo, komu by předem nedal sestavit horoskop od astrologů, které měl ustavičně kolem sebe. Lidé tohoto druhu mu byli velmi vzácní, neboť byl nejen velmi dobrým mistrem v tomto umění, ale měl v něm nade všechno nesmírné zalíbení. Dal rovněž vypočítat horoskopy všech svých plukovníků a velitelů a ve věci věštění a předpovídání zachovával římská pravidla. Na jeho dvoře byl astrolog jménem signor Giovanni Battista Seni², Janovan, kterého si velmi vážil. Dával mu 2000 říšských tolarů ročního platu a místo u stolu nejřednějších kavalírů svého dvora, ačkoli tento Seni býval chudým písařem a bydlel v domě vídeňského kupce Rappaty. Předpověděl mnoho věcí, a když se splnily, daroval mu vévoda statky v ceně 6000 říšských tolarů. Vévoda nestrpěl, aby kdokoli přijel na jeho dvůr nebo do blízkosti místa, kde pobýval, na koni či v kočáře. V předpokojí míval asi šedesát kavalírů, knížat a mužů nejřednějšího stavu, a nebylo tam slyšet víc hluku než ve zbožném kostele. Promluvil-li někdo nahlas a byl to urozený muž, dostal důtku; byl-li nižšího stavu, dal ho Valdštejn zbít holí lidmi, které si k tomu držel. Kamkoli přišel, hned rozkázal pobít všechny kočky a psy, neboť nesnesl slyšet jakýkoli hluk. Žádný plukovník ani důstojník pěchoty nesměl nosit vysoké boty ani ostruhy, a to pod nejtěžšími tresty, které se ukládaly bez milosti. Změnil signály bubnů a trubek, když si vymyslel jiné podle své chuti. Kompanie jízdy i pěchoty musely mít všechno potřebné zaopatření. Když byl mimo dům, ať na koni, pěšky nebo v kočáře, nelíbilo se mu, aby se někdo zastavoval a zdravil ho, ani aby se na něho kdokoli díval nebo ho zdravil, když jel kolem. Nikdo, ať byl jakéhokoli stavu, nedostal slyšení ani s ním nesměl mluvit, dokud nebyl nejprve spatřen u dvora. Tam Valdštejn posoudil jeho fyziognomii (snažil se ji zhlédnout potají), a pokud se mu nezprotivil, zavolal ho k sobě a jednal s ním dobře; a přišlo-li mu to na mysl, zahrnul ho mnoha poctami a neobyčejnou přízní. Kdo vešel do jeho komnaty, musel být obezřetný, když mu vzdával úctu a mluvil s ním; byl-li příliš obřadný, Valdštejn se otočil na druhou stranu a už nepromluvil. Když rozkazoval, nesměl nikdo otevřít ústa, nýbrž vykonat rozkaz bez odmluvy. Měl na svém dvoře muže zběhlé ve všech vědách a dobře je platil, ne tak pro poučení svých pážat jako pro chválu a slávu, že má muže proslulé a vynikající ve všech oborech. Nenacházel potěšení v hudbě, lovu ani v jiné kratochvíli. Stále byl vážně zaujat vyřizováním záležitostí, vymýšlením plánů a tím, aby z astrologie vyrozuměl, co se může den po dni stát; v tom nesmírně vynikal. Byl velmi štědrý, a když dával velké dary, velmi se radoval. Byl to opravdu muž, který dával nejvíc těm, kdo to nejméně čekali. Jeho dary však byly zlatá oka, která nerozlučně zavazovala; kdo v nich uvázl, musel si dát pozor, aby ho neurazil, neboť v okamžiku propadal životem. Nesměly se mu nosit žádné doporučující listy, ani od knížat; když mu je někdo nezkušený podal, nečetl je a na to, co mu bylo posláno, ani nepohlédl. Nechtěl mít ve vojsku jiné plukovníky než ty, které udělal sám. Většinou to byli muži nízkého původu, které teprve on pozvedl k velikosti, aby mu byli tím víc nakloněni, oddáni a na něm závislí. Staré plukovníky, zvláště ty, kdo byli proslulými vojáky, držel, protože nemohl jinak; vážil si jich však tak málo a zacházel s nimi tak špatně, že jim nezbylo než opustit svá místa a hledat službu jinde. Vojsko udržoval pohromadě tím, že mu sice nedával peníze, držel je však aspoň v naději a nedopustil, aby

¹ Frýdlant v Čechách, Hlohov (Głogów) a Zahán (Żagań) ve Slezsku a Meklenbursko v severním Německu.

² Seni. (Goodrick)

mu chyběl chléb. Dával jej totiž péci z kontribucí císařových dědičných zemí, které k tomu ze strachu ochotně svolily, neboť se neodvažovaly jednat jinak. Jeho hlavním cílem v této válce bylo protahovat ji, vydržovat vojsko a podnikat odvádějící tahy, jako by chtěl odtrhnout některé spojence, popudit Poláka či jiného panovníka nebo se pokusit o nějakou zradu vymyšlenou Francouzi. Na závěr tohoto vylíčení pravím, že vévoda frýdlantský byl přísný, štědrý a pyšný, výtečný politik a velký machiavelista.

Konec.

Dodatky

Dodatek A

Replika Williama Poyntze, gentlemana, žalobce, na žalobní odpověď Katherine Golderové, vdovy, žalované¹

Řečený replikující s ohrazením, že neuznává žádné z tvrzení, bodů, článků či věcí obsažených v žalobní odpovědi řečené žalované za pravdivé a jisté tak, jak jsou v ní uvedeny a vyličený, a s výhradou všech námitek, které lze vznést proti neurčitosti a nedostatečnosti, dvojsmyslům a vnitřním výhradám v odpovědi řečené žalované, podává k ní tuto úplnou a řádnou repliku a tvrdí věci tak, jak jsou vyličený v jeho žalobě, totiž: Řečený John Poyntz, v žalobě jmenovaný otec tohoto replikujícího a otec Sydenhama Poyntze v žalobě zmíněného, dal v době v žalobě uvedené nebo kolem ní svého syna Sidenhama Poyntze do učení k řečenému Williamu Golderovi na počet let uvedený v žalobcově žalobě. V době v žalobě uvedené nebo kolem ní odevzdal a zaplatil, nebo dal odevzdat a zaplatit, řečenému Williamu Golderovi částku padesáti liber zákonných peněz anglických, která měla být vyplacena řečenému Sidenhamu Poyntzovi nebo tomuto replikujícímu tak, jak se tvrdí v řečené žalobě a podle podmínky dlužního úpisu, který řečený Golder na její zaplacení vystavil. Řečený Sydenham Poyntz zemřel² ve věku dvaadvaceti let nebo kolem toho v Rotterdamu v Nizozemí dne pětadvacátého července léta Páně tisíc šest set dvacet pět (jak je patrné z osvědčení Thomase Daviese, kapitána řečeného Sidenhama Pointze, datovaného třináctého dne následujícího srpna, jež může být tomuto ctihodnému soudu předloženo). Tento replikující popírá všechna a každé z provinění, jichž se podle tvrzení žalované v její odpovědi měl řečený Sidenham Pointz dopustit tím, že řečenému Williamu Golderovi kradl, mrhal a zpronevěřoval zboží nebo peníze, i to, že ze strachu před trestem za řečenou věc utekl a vzdalil se z řečené služby. Žalobce totiž replikuje a tvrdí, že řečený Sidenham Poyntz ve dvanáctém roce svého věku nebo kolem něho a za řečené služby téměř umíral hladu pro nedostatek potravin a nutné stravy. Aby tomu předešel a zachránil se před hladem a vyhladověním, vzal si v řečené době nebo kolem ní na účet a úvěr řečeného Williama Goldera u hokynáře, který tehdy bydlel poblíž řečeného Goldera, jen jeden bochník chleba za půl pence a sýr za půl pence. Za to ho řečený Golder a jeho nejstarší učeň či tovaryš a jedna služka na Golderův rozkaz drželi a řečený Golder ho zbičoval krutými pruty a důtkami po celém těle od hlavy k patám tak, že řečený Sydenham z toho málem zemřel a stěží se z toho zotavil. Tento replikující tvrdí, že to byla jediná příčina náhlého odchodu řečeného Sidenhama: chtěl předejít hladu a tomu, aby byl znovu tak nelidsky bičován. Tento replikující totiž tvrdí, že řečený Sidenham za svého učení mnohokrát přicházel k jisté paní Dorethii Laweové, pratečce řečeného Sydenhama Poyntze, bydlící v městě Londýně nebo poblíž, jen proto, aby prosil a žebrol o potraviny k nutné obživě; říkal přitom, že ve službě u řečeného mistra téměř umírá hladu. Tento replikující dále replikuje a tvrdí, že řečený Sydenham Poyntz, učeň řečeného Goldera, byl naprostý protestant v jednotě s anglikánskou církví podle zákonů a statutu zesnulého krále blahé paměti a podle svatých zákonů svaté církve v Anglii. Řečený William Golder byl naproti tomu už dříve soudně usvědčený rekusant³ a později utvrzený papeženec a římský katolík, maskovaný a oděný v roucho církevního protestanta, jak tento replikující slyšel z věrohodných úst a jak doufá tomuto ctihodnému soudu prokázat. A protože se řečený Sidenham Pointz nechtěl řečenému Golderovi v tomto náboženství podvolit a dát se přemluvit, aby byl papežencem či římským katolíkem, předal ho řečený Golder jako učně jistému Briscoeovi, jmenovanému v odpovědi žalované. Tento replikující dále tvrdí, že řečený Golder a jeho žena, nynější žalovaná, byli, jak řečeno, papeženci a že řečený Golder za svého života podvodně převedl a postoupil svůj hlavní dům s příslušenstvím čili obytný dům ve Fleet Street v Londýně a další domy v Londýně do svěřenství ve prospěch a k užívání řečeného Williama Goldera do konce jeho života a po jeho smrti

¹ Jde o podání v řízení před kancléřským soudem (Court of Chancery), které objevil sir John Maclean; Goodrick o něm pojednává v Úvodu.

² Sydenham Poyntz roku 1625 nezemřel; Goodrick v Úvodu soudí, že šlo o záměnu osob.

³ Rekusant byl ten, kdo se odmítal účastnit bohoslužeb anglikánské církve; v praxi šlo hlavně o katolíky, kteří za to platili pokuty.

ve prospěch a k užívání žalované, jeho ženy, na dobu jejího života nebo na tolik let, kolik bude žít po dobu trvání nájemního práva na určitý počet let, které řečený Golder k řečeným domům měl. Učinil to s úmyslem zkrátit a oklamat jak Jeho zesnulé Veličenstvo, tak našeho nyní panujícího svrchovaného pána krále o pokuty, dluhy a dávky náležející řečenému zesnulému králi Jakubovi a našemu obávanému svrchovanému pánu, nyní panujícímu králi, za rekusanci řečeného Williama Goldera a žalované, jeho ženy, a také zkrátit vašeho řečeného prosebníka o jeho pohledávku a náhradu škody, které mu, jak řečeno, náležejí z dlužního úpisu na sto liber, který řečený William Golder vystavil a vydal na zaplacení padesáti liber vašemu prosebníkovi. Pod rouškou řečeného převodu přijímá a bere řečená žalovaná nájemné z řečených domů v Londýně a obrací je ke svému vlastnímu užitku a prospěchu. Tento replikující dále tvrdí, že řečený zesnulý William Golder, zemřelý manžel žalované, při jakémsi rozhovoru o řečeném dluhu a v žalobě zmíněném úpisu na sto liber doznal a řekl matce tohoto žalobce Ann Poyntzové v přítomnosti a doslechu žalované tato nebo podobná slova: že od jejího manžela, otce vašeho prosebníka, přijal se Sydenhamem Poyntzem, svým učněm, částku padesáti liber. Tehdy a tam dále řekl matce tohoto žalobce v doslechu řečené žalované, že řečenou částku padesáti liber nejen vyplatí řečenému Sydenhamu Poyntzovi nebo osobě, které bude náležet, až mu skončí učení, podle podmínky řečeného úpisu, ale že ho možná učiní i svým dědicem, přežije-li ho. Tento replikující dále replikuje a tvrdí, že řečená žalovaná v době, kdy tento žalobce podal proti ní žalobu, nebo kolem té doby, řekla a doznala v doslechu bratra tohoto replikujícího Nudigata Poyntze a dalších věrohodných svědků, když byla řeč o řečené částce padesáti liber z podmínky řečeného úpisu, že je v její moci vyplatit řečenou částku sestře tohoto replikujícího nebo kterémukoli jinému ze čtyř dětí řečeného Johna Poyntze, otce tohoto replikujícího, podle své libosti. Žalovaná tehdy a tam rovněž řekla a tvrdila, že je to tak vymezeno a stanoveno podmínkou řečeného úpisu, a aby své mínění lépe potvrdila, nabídla řečenému Nudigatu Poyntzovi a tomuto replikujícímu, nebo jednomu z nich, sázku o pintu vína, že své mínění a přesvědčení prokáže. Byla si svým míněním o to jistější, že, jak řekla, měla asi tři dny předtím opis podmínky úpisu svého zesnulého manžela v rukou a v držení a že z něho, jak tehdy tvrdila, plyne, že smí řečenou částku padesáti liber vyplatit kterémukoli ze čtyř dětí řečeného Johna Poyntze. Žalovaná tehdy a tam vyzvala tohoto replikujícího a jeho bratra Nudigata, aby přišli do jejího domu příští pondělí, a řekla, že tehdy zaplatí a udělá pro žalobce, co bude v jejích silách ke splnění řečeného dluhu a uspokojení z řečeného úpisu. Dále tehdy a tam žádala tohoto replikujícího a řečeného Nudigata Poyntze, aby k ní byli shovívaví, neboť, jak tehdy předstírala, její zesnulý manžel ji zanechal chudou; přesto prý tomuto replikujícímu zaplatí, kolik bude moci, a udělá ve věci řečeného dluhu vše, co se sluší; nebo řekla slova tohoto či podobného smyslu. Popírá se, že by se řečený Sidenham Poyntz dopustil různých provinění tím, že řečenému Williamu Golderovi kradl, mrhal a zpronevěřoval zboží nebo peníze, nebo že by zcizil či zpronevěřil cokoli ze zboží nebo peněz řečeného Briscoea či Weyera, jmenovaných v odpovědi (jak se v odpovědi řečené žalované pomlouvačně a zlomyslně tvrdí a domýšlí). Tento replikující totiž přímo tvrdí, že jeho řečený otec vydal jako svůj úkon a listinu řečenému Williamu Golderovi, jeho vykonavatelům závěti, správcům pozůstalosti a právním nástupcům úpis se smluvní pokutou dvou set liber zákonných peněz anglických, aby jeho i je zajistil a odškodnil pro případ jakéhokoli zneužití nebo zpronevěření jeho či jejich zboží. Tento replikující má proto za to, že kdyby byl řečený Sidenham řečenému Golderovi, Briscoeovi a Weyerovi, nebo některému z nich, opravdu způsobil nějakou škodu, byl by on nebo oni využili propadnutí řečeného úpisu a podali z něj žalobu. Tento replikující tvrdí, že řečený Briscoe a Weyer, jmenovaní v odpovědi žalované, byli chudí a nízcí lidé ve velké nouzi a nedostatku a řečeného Sidenhama pro nedostatek nutné stravy téměř umořili hladu. To byla jediná příčina, proč řečený Sidenham Poyntz (urozený muž starého rodu a rodiny, vychovaný v něže) odešel za moře a dal se na vojnu, a to se souhlasem řečeného Francouze Weyera, svého posledního mistra. Popírá se, že by se řečený Sidenham Poyntz choval k řečenému Williamu Golderovi nepoctivě nebo nespravedlivě, že by tím řečený Golder nebo žalovaná, jeho žena, utrpěli velkou škodu či ztrátu a že by řečený William měl velké výdaje pěti a šesti liber s tím, že řečeného Sidenhama umístil ke dvěma dalším mistrům, jmenovaným v odpovědi žalované. Tento replikující tvrdí, že dlouho nežil v městě Londýně ani v jeho okolí, dokud byl řečený William Golder naživu, ani tehdy, když se řečená částka padesáti liber podle podmínky řečeného úpisu stala splatnou, ani potom.

Když se totiž řečená částka padesáti liber stala splatnou, byl tento replikující v Západní Indii jako velitel lodi velectěného lorda Roberta, hraběte z Warwicku. Krátce předtím byl ve službě Jeho Veličenstva na ostrově Ré ve Francii, předtím ve službě Jeho Veličenstva u Cádizu ve Španělském království, předtím ve službě pánů Generálních stavů v Nizozemí jménem našeho zesnulého svrchovaného pána krále Jakuba slavné paměti s velectěným lordem Robertem, hrabětem z Essexu, a dlouho předtím ve Falci, v bitvě u Prahy v Českém království, ve službě české královny.⁴ Proto tento replikující tvrdí, že neměl čas, důvod ani příležitost řádně vyzvat řečeného Williama Goldera k zaplacení řečené částky padesáti liber. Tento replikující dále tvrdí, že řečený úpis na sto liber, vystavený řečeným Williamem Golderem, se dostal do rukou či držení řečeného Williama Goldera a žalované, jeho ženy, nebo jednoho z nich, takže váš řečený prosebník nemůže k vymožení řečeného dluhu padesáti liber, uvedeného v podmínce řečeného úpisu, nastoupit žádnou cestu podle obecného práva (common law).⁵ Proto tento replikující tvrdí, že o řečené částce padesáti liber a o úroku z ní přísluší nejvlastněji rozhodnout tomuto ctihodnému soudu podle ekvity a že jeho náležitý právní prostředek k jejímu vymožení je jen v ekvité proti řečené žalované. Ta je podle všeho svědomí povinna zaplatit tomuto replikujícímu řečenou částku padesáti liber a úrok z ní, a to pro podvodný převod domů řečeného Goldera, zmíněných v žalobě a odpovědi, ve prospěch řečené žalované a proto, že řečená žalovaná přijímá a bere ke svému užitku a prospěchu roční nájemné a výnosy z nich. Tento replikující proto tvrdí a doufá tomuto ctihodnému soudu prokázat, že řečená žalovaná má z uvedených důvodů a příčin dostatečné jmění z pozůstalosti jak podle práva, tak podle ekvity, aby tomuto replikujícímu zaplatila řečených padesát liber. Tento replikující popírá, že by byla pravdivá jakákoli jiná věc či okolnost obsažená v odpovědi řečené žalované, rozhodná nebo podstatná pro to, aby na ni tento replikující odpověděl, kterou zde a tímto řádně a dostatečně nezodpověděl, nedoznal nebo neodvrátil námitkou, nepopřel či neodmítl. Všechny tyto věci je tento replikující připraven tvrdit a prokázat, jak tento ctihodný soud uloží, a pokorně žádá to, oč již žádal ve své řečené žalobě atd.

Ra. Rookeby.

Dodatek B

Výňatek ze spisu „The Vindication of Colonel General Poyntz against the false and malicious Slanders secretly cast forth against him: As in a letter to a Friend of his and a Servant to the State doth appear“ (Obhajoba generálplukovníka Poyntze proti lživým a zlomyslným pomluvám tajně proti němu šířeným, jak je patrné z dopisu jednomu jeho příteli a služebníku státu). Londýn, vytištěno pro Edwarda Husbanda, tiskaře ctihodné Dolní sněmovny, 3. února 1645.⁶ (Nestránkováno; předposlední strana.)

Bylo o mně odhaleno ještě jedno velké tajemství, totiž že jsem papeženec. Ze všeho ostatního mě tato pověst trápí nejméně, neboť mě mohou obhájit tisíce lidí, kteří byli svědky mého stálého vyznání; to bylo od mých prvních let, podle učení této mé rodné země, reformované protestantské náboženství, a proto jsem byl po mnoho let starším holandské církve, jak je velmi dobře známo. Nedokázal jsem ani přijít na důvod tohoto podezření, až jsem nedávno zjistil, že je to proto, že jsem sloužil císaři proti saskému vévodovi a za svou službu jsem byl v poli pasován na rytíře. K tomu musím říci, že se onen vévoda v tom sporu choval k různým protestantským knížatům tak odpudivě, že kdybych byl znovu pouhým vojákem štěstěny a měl si vybrat stranu, bojoval bych proti takové falši, jakou vévoda při vedení toho sporu projevil. Jakého náboženství saský vévoda byl a zda vůbec nějakého, je mi dosud skryto, ať už ho svět nazýval jakkoli; bojoval totiž vskutku ze zájmu, ne pro náboženství. Ve všech válkách jsou a budou strany, a i v této slyšely mé uši několik sporů vedených s větší prudkostí a horlivostí, než jak zasluhoval předmět hádky. Já sám jsem přišel s úmyslem za stát bojovat, ne se přít; a bude-li vyznání

⁴ Míneha je výprava k ostrovu Ré (1627), výprava proti Cádizu (1625) a bitva na Bílé hoře u Prahy (8. listopadu 1620). Českou královnou je Alžběta Stuartovna, manželka Fridricha Falckého a dcera anglického krále Jakuba I.

⁵ Úpis, z něhož by bylo možné žalovat u soudů obecného práva, zůstal v rukou dlužníka a jeho vdovy. William Poyntz se proto obrací na kancléřský soud, který rozhodoval podle ekvity, a opírá se navíc o tvrzení, že Golder své domy podvodně převedl do svěřenství.

⁶ Datum je podle tehdejšího anglického počítání, v němž rok začínal 25. března; podle dnešního jde o únor 1646.

náboženství napraveno a prostředky spásy jasné a otevřené, jsem připraven řídit se ve věci forem vnější kázně pokyny a rozkazy Parlamentu a nezaplétat se zbytečně do takových sporů atd.

Dodatek C

Poznámka k Úvodu, s. 1.

Zmíněný „deník německého vojáka“ zasluhuje důkladnější úvahu, už jen pro srovnání s Poyntzovou Relation. Je obsažen ve čtvrtém svazku (s. 105–191) zvláštního sborníku, který vydával bavorský starožitník Westenrieder pod názvem *Beyträge zur vaterländischen Geschichte* (Mnichov 1792 a násl.) a v němž se opisy středověkých register objevují vedle pojednání o vydavatelově bolení zubů a podobně. Jde o vlastní životopis Augustina Fritzsche, vojáka Ligy, který sloužil skoro po celou válku a z prostého vojáka se vypracoval k samostatnému velení. Rozsahem je to dílo asi stejné jako Poyntzovo vyprávění, tím však podobnost končí. Fritzsche je nepochybně tak přesný, jak je Angličan nedbalý, cenu jeho díla však snižuje několik okolností. Jeho záběr je příliš široký a jeho zápisy jsou často jen o málo víc než pouhá oznámení o změně kvartýrů. Dále byl skoro po celou válku rozložen ve Vestfálsku, kde se protivníci většinou jen pozorovali⁷ nebo nanejvýš, jak se dovídáme ze slavného dobového příběhu „*Simplicissimus*“, vedli drobnou válku; a když se skutečně účastní nejpohnutějších událostí války, je k našemu zklamání suchý a stručný. Že měl značné nadání pro názorné vyprávění, je zřejmé z jeho živého popisu různých drobných šarvátek bez valného významu; když však přijde k významným střetnutím, má málo co říci. U Breitenfeldu vůbec nebyl. Jeho poznámky o konci bitvy u Lützen (s. 134–135) pokládali historikové za hodné povšimnutí. Ačkoli však byl při dobytí Řezna císařskými, má o něm jen slovo, a o Nördlingenu (s. 149), kde bojoval a o němž nám Poyntz podává svůj nejživější popis, má jen obecné shrnutí. Celé jeho vyprávění je vskutku výmluvným svědectvím o roztržitém rázu velké války. Inteligentní muž (a tím Fritzsche jistě je, i když podle pravopisu soudě bez velkého vzdělání) jí mohl celou prosloužit, a přece nevědět nic o jejích obecných rysech ani o jejích zvratech.

⁷ V *Simplicissimovi*, kniha II, kap. 24, dostanou dámy jednoho vestfálského kláštera ochranu v podobě dvou jezdců, po jednom z každého vojska, kteří tráví čas přátelským šermováním; a hesenský velitel Lippstadtu získá nejvýznačnějšího „záškodníka“ druhé strany ne silou zbraní, nýbrž tím, že ho lstí ožení s protestantskou dámou. (Goodrick)